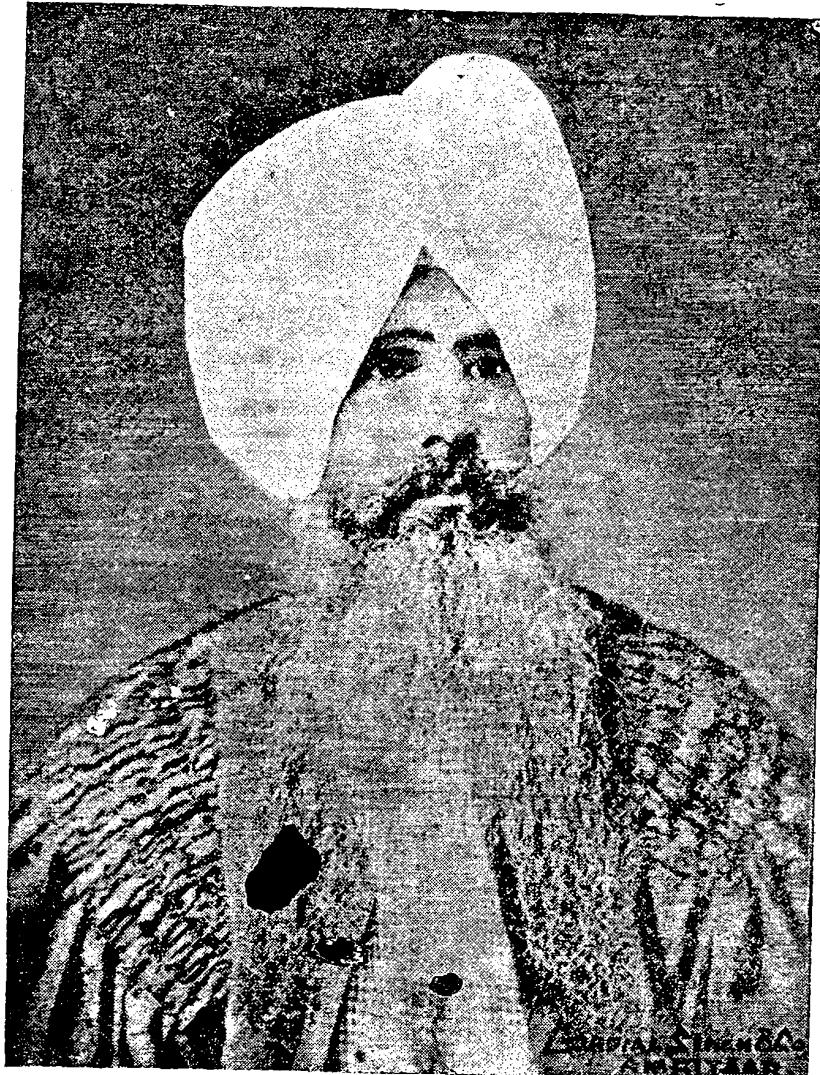

ਸਭ ਹਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਮੇਢੀ

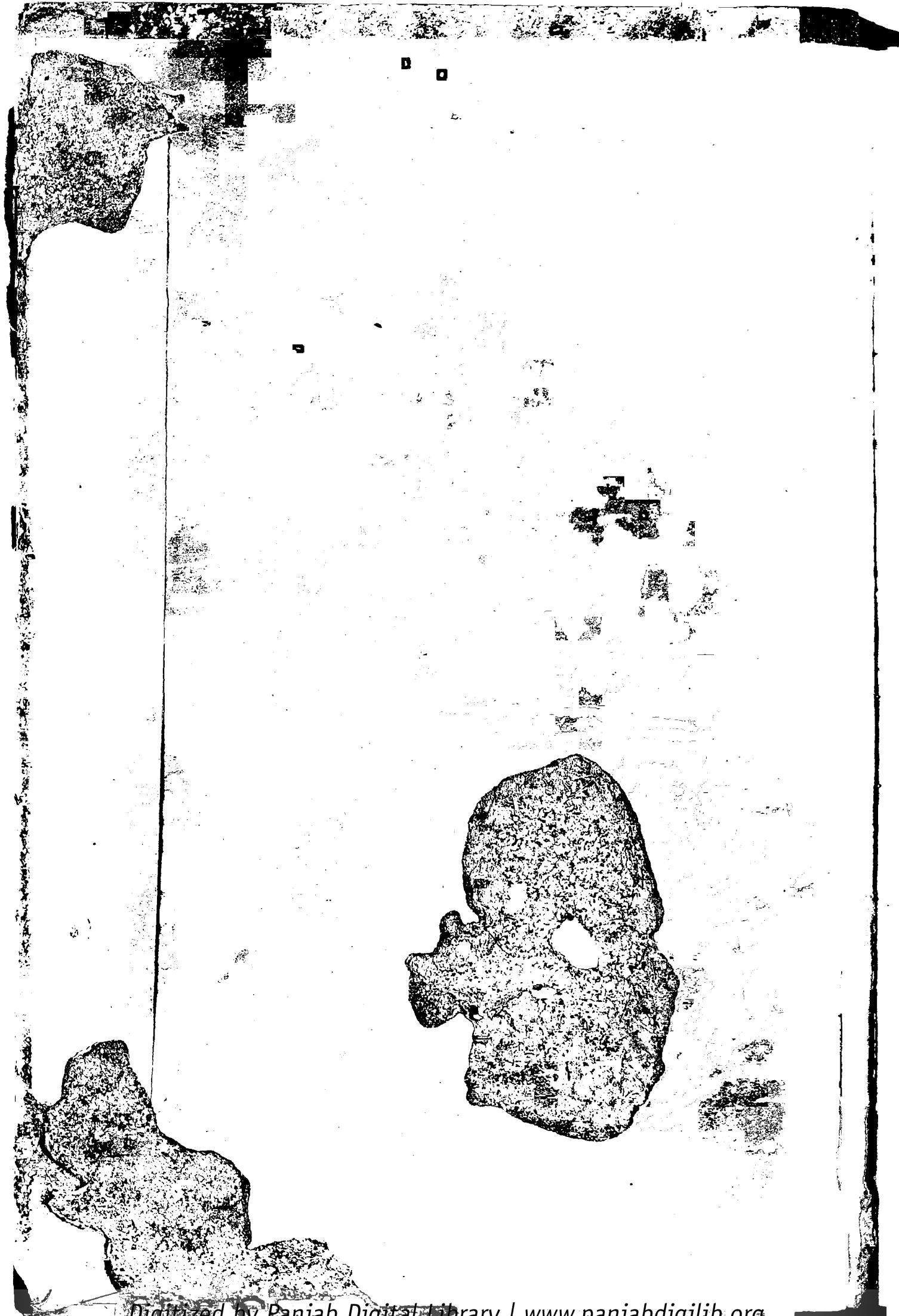
-ਅਰਥਾਤ् -

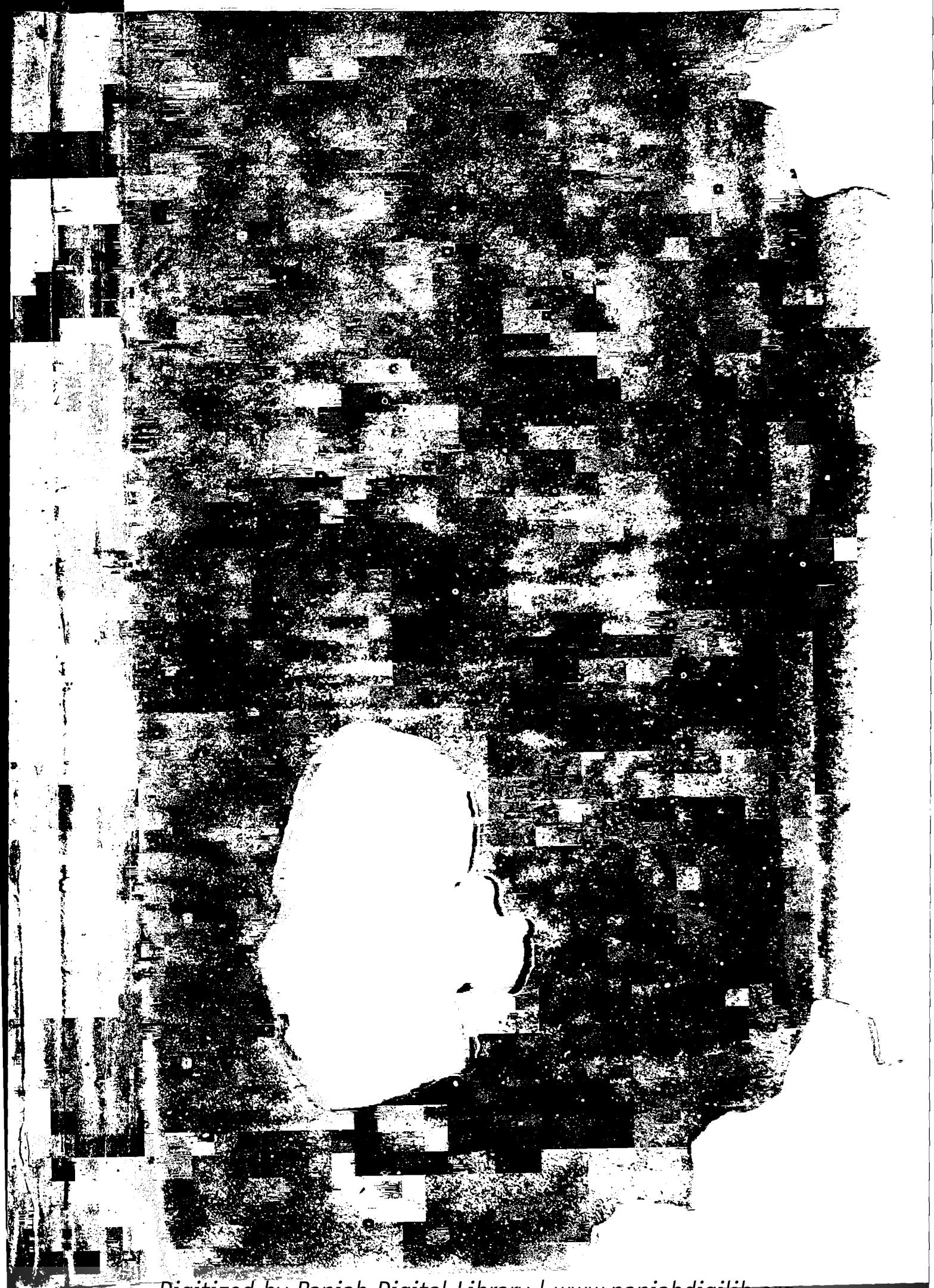
ਜੀਵਨ ਗਿ: ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

* ਲੇਖਕ *

ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਈ.

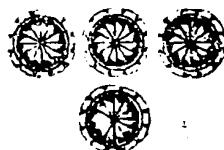
ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਮੋਢੀ

ਅਰਥਾਤ

ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਂਤ

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ —

ਬੀ. ਏ.

ਪ੍ਰਧਾਨ

ਦਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ

ਗਦਾਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮੁਲ ੧੧)

“ਨਰਿਦਰ ਪ੍ਰੈਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ” ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ
ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ‘ਸਾਖੀ’ ਦੇ
ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਡਾਕਿਆ

ਪ੍ਰਸੰਸਾ

{ ਵਲੋਂ-ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਲੀਡਰ ਸਰਦਾਰੇ ਆਜ਼ਮ }
ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ }

ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਆਪਣਾ
ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪੰਚ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ
ਦੁਰ ਕਰਨ ਅਥਵਾ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨ ਤੇ
ਪੰਥ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰਖਣ ਲਈ
ਅਰੁਪਣ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ । ਐਸੇ ਪੰਚਕ ਹਿਤੈਸ਼ੀ
ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਲੋੜ ਭਾਸ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਸੁਦਾਰ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ. ਏ. ਨੇ ਭਾਈ
ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਾਂਤ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਅਤੀ
ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗੀ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਵਿੰਦੀ
ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਹਤ ਸਿਖ ਲਈ ਬਹੁਤ
ਲਾਭਦਾਰਿ ਸੰਗਤਾਂ ਇਸ ਉਦਮ
ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।

ੴ-

ਸਿੰਘ (ਮਾਸਟਰ)

ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਪੁਸ਼ਟਾ ਪੱਤ੍ਰ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ
ਅਛੂਤ ਉਧਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਜੋ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਰੀ
ਹੈ, ਗਿਆਨੀ ਦਿਤੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ
ਅਜ ਤੋਂ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ
ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੰਗੇ ਧੜ ਅਨੇਕਾਂ ਤਸੀਹੇ ਸਹਾਰ ਕੇ
ਅਛੂਤ ਉਧਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਵਿਚੋਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਹਿਤ, ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਗੁਰੂ ਢੰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਹਿਤ ਤੇ
ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਧਾਲ
ਘਾਲੀ ਉਹ ਸਿਖ ਹਿੱਸਟਰੀ ਵਿਚ ਨਿਹਰੀ ਅਖਰਾਂ
ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ
ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਂਤ ਪਕ
ਦੀ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਲੋਕ
ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰ

(ਜਥੇਦਾਰ)

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ - ਬੰਬ ਕਮੇਟੀ
ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਤਕਤਕਾ

(੧)	ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਛੋਂ	੧੭
(੨)	ਜਨਮ ਤੇ ਬਲਪਣ	੨੨
(੩)	ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕ	੨੫
(੪)	ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਿਚ	੨੭
(੫)	ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤਾ	੨੯
(੬)	ਬਹਿਸ ਸ਼ਕਤੀ	੩੬
(੭)	ਖਾਲਸਾ ਅਖਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰੈਸ	੩੯
(੮)	ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ	੪੫
(੯)	ਪੰਜ ਸੇਵਾ	੫੪
(੧੦)	ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਪਿਛੋਂ	੫੬
(੧੧)	ਫੌਜੀ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ	੬੧
(੧੨)	ਚੀ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ	੬੯
(੧੩)	ਲੇਖਣੀ	੭੧
(੧੪)		੮੪
(੧੫)	ਬੀ	੮੭
(੧੬)		੧੦੬
(੧੭)	ਤੇ ਯਾਦਗਾਰਾਂ	੧੦੭
(੧੮)		੧
(੧੯)	ਅਸਾ ਬਰਾਵਰੀ	

੧੬ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਛੇ ।

ਗੁਰੂਨਾਨਾਨਾਨ

ਜਾਣ ਪਛਾਣ

ਸੁਦਾਰ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਜੀਵਨ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੁਛ ਲਿਖਾਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਆਦ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਵਾਚਿਆ ਹੈ, ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਸ਼ੇਰ ਮਰਦ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੁਣ ਤਕ ਨਾਛਪਣਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਘਾਟ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਇਸ਼ਟਾਈ ਇਸ ਪ੍ਰੀਸ਼ਨ ਬਦਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਭੀ ਅਧਿਕ ਪਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ /
ਗਿਰਦ ਅਨਮਤੀਆਂ ਦਾ ਇਕ /
ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਨੇ /
ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾ /
ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਤਾਂ ।
‘ਗੋੜਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ /
ਗੀ ਪਰ ਚੌਹੁੰ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ /
ਗਾਸੇ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹਕੂ... /
ਰਸੂਖ ਨਾਲ

੯.

ਿੰਘ ਜੀ ਦੇ
ਇਆ ਸੀ,
ਤੀਨਿਰੋਲ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਗਈ ਤੇ
ਧੀਆਂ ਨੇ
ਰ ਦਿਤੇ ।

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਰੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਲੇ ਫਸਾਉਣ ਲਗ ਪਏ, ਦੂਜੇ ਸਵਾਮੀ ਦੈਆ ਨੰਦ ਦੇ ਚਾਟ ਅਪਣੀਆਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਕਰੀਰਾਂ ਦੁਆਰਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਪਏ, ਤੌਜੇ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਹਲਵਾ ਮੰਡਾ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੀ ਖਾਤ੍ਰ ਪਿਤਾ ਰੁਰਖੀ ਦਾ ਵੰਡੋਰਾ ਪਿੱਟਕੇ ਰੁਰ ਸ੍ਰਧਾਣੂਆਂ ਨੂੰ ਉਲਟ ਮਾਰਗ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਦਾਇਆ ਈਨ੍ਹੇ ਛੋਠੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਭੌਮ ਦਾ ਅੰਡੇਬਰ ਰਚਕੇ ਅਨੰਕ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪੁਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਖੀਦਾਰ ਆਪਣਾ ਪਸਾਰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਸ੍ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਘੜਨ ਲਗ ਪਏ ।

ਐਸੇ ਡਰਾਉਣੇ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਛੇਡੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਥੇ ਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਮੀਰ ਵਿਵਹਾਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਉਚ ਜਾਤੀ ਸਦਾਉਣ ਵਾਟ ਅਣਣੀ ਗਲਬੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਮਨਮਤਾਂ ਵਹਿਮਾ, ਅਵਿਚ ਗਲਾਂ ਅਪਣੇ ਪਈ ਸਨ ਅਰ ਅੰਕਾਰ ਵਾਲੇ ਕਿਰਿਆਨੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਜਿਸ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਜੋਸ ਦਿਕ ਕਪੜੇ ਉਣਨ ਦੇ ਸਿਰ ਦਿਤਾ, ਅਰਬਾਤ ਰੀ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਘਰ ਜਨਾਂ ਲਿਆ ਜਿਸ ਰਾਹ ਨੂੰ ਉਚੀ ਕੁਲ ਸਮਝ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਨਾ ਅਥਵਾ ਮਹਾਤਮਾਵਾਂ ਪਾਸੋਂ

ਤ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਭੀ
ਸਭਵ ਸੀ ।

ਐਹੋ ਜੇਹੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਅੈਨੀ
ਉੱਚੀ ਵਿਦਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣੀ ਇਕ ਕਰਾਮਾਤ ਵਾਲੀ
ਗਲ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਿਨੇ ਭੀ ਆਗੂ ਜਾਂ ਲੀਡਰ ਦੇਖੇ ਜਾਂ
ਸੁਣੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਚੰਗਾ ਬੋਲ ਸਕਣਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਿਰਫ਼ ਚੰਗਾ ਲਿਖ ਸਕਣਾ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ
ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੜਿਆ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ
ਤਕਰੀਰਾਂ ਦਾ ਐਨਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ
ਜਾਗ ਉਠਿਆ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਜੇਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਾਇਮ ਹੋ
ਗਈ, ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਛੰਕਾ ਵਜ ਗਿਆ ਤੇ
ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਪੜਿਆਂ
ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਤਕੜੇ ਧੜੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੇ ਮੇਢੀ
ਸੁਵਾਮੀ ਦਿਆ ਨੰਦ ਨੇ ਧਰਮ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ
ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਖਾਧੀ ਤਾਂ ਏ ਆ ਕਿ ਉਹ
ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ
ਨਾਲ ਹੀ ਜਦ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਲਗ
ਭਰਾ ਪੰਜਾਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਰ ਇਕ
ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਲਿਖ
ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ
ਚਰਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅਕਿਲ
ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ, ਜਿਸਦਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਸਨ।

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜਿੱਥੇ ਅਪਣੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਾਰਮਕ, ਸਮਾਜਕ, ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਵਸਥਾ ਉਚੀ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦਯਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਪਣੇ ਸਾਬੀਆਂ ਅਗੇ ਕਾਲਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਰਖੀ ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੰਜ ਲਈ ਹਰ ਪੈਹਲੂ ਤੋਂ ਬਹੁ ਮੁਲੀ ਅਤੇ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਪੰਜ ਨੇ ਭੀ ਉਨਾਂ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਰਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਖੋਲੀਆਂ, ਲਾਏਬੋਰੀਆਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਮੈਡਲ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਾਸਕ ਪੜ੍ਹ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ।

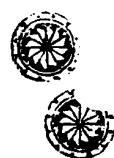
ਉਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਜੋ ਭਾਈ ਦਿਤ ਜਿੰਧ ਟਰਸਟ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ ਉਸਨੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਵਿਦਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰੀ ਦੀ ਉਚੀ ਵਲਾਇਤ ਭੇਜਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਤ ਨਗਰ ਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੰਘ ਖਾਲਸਾ ਬੋਰਡਿੰਗ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਲੋੜਵੰਦ ਸਜਣ ਹੋ ਖਾਲਸਾ ਪੰਜ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਸਤੀ ਪਰ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਹੈ ਉਚੇ

੯.

ਨੂੰ ਭੀ ਇਕ ਖਾਸ ਰਲ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਉਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਵਿਦਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ 'ਗਿਆਨੀ' ਪਦ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸੇ ਹੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੀਯਤ ਹੋਕੇ ਕਈ ਸਾਲ ਵਿਦਯਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਯਾ ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਉਸੇ ਉਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਦਾਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ੧੯੩੨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਕਲਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਚੀਡ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ, ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ, ਸੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖ ਅੰਦੇਲਨਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਅਥਵਾ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਖੀਆਂ ਜਾਦੀਆਂ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਰੋਣੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਾਂਝੇ ਉਦਮ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਕੀਮਤੀ ~~ਇਤਿਹਾਸ~~ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ।

੨੫-੧-੫੭ { ਦ

ਗਿਆਨੀ

ਅਪਣੀ ਵਲੋਂ

“ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖਤਰੀ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਧਰਮ ਤੋਂ ਹੀਨ ਲੋਕ ਭੀ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਡੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲ ਗਏ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀਂ ਤੇ ਤੰਗ ਸਨ, ਅਠਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਰਬਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰੈਤਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਮਿਟਾਕੇ ਦੀਪਾਲ ਪੁਰ ਤਕ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਅਪਣਾ ਰਾਜ ਜਮਾ ਲਿਤਾ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲਾਂ ਨਾਲ ਦਸ ਦਿਤਾ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਖਤਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਰਬ ਜਿਆਦਾ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਬਹਾ ।

ਫਿਰ	ਮਗਰੋਂ ਗਿਆਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ
ਅਰੰਭ ਵਿਚ	। ਨੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ
ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਖਤ	ੴਜਾਬ ਭੀ ਫਤੇ ਕਰ ਲਿਆ
ਤੇ ਸਤਲੁਜ	ਪੰਜਾਬ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ।
ਜਦ ਤੋਂ ਇ	ਦਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਧਰਮ
ਕਰਮ ਬੰਦ	ਮੰਦਰ ਗਿਰਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਤੇ
ਮੁਰਤੀਆਂ ਤੋਂ	ਅਂ । ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਬੰਦ
ਕੈਰ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਅਫਗਾਨੀ ਹਿੰਦੂ ਸਭ ਮੁਸਲਮਾਨ	ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਗਿਰਾਵਾਂ

ਗਏ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ
ਗਏ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਖੂੰਹਦੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇ-ਮੁਖ ਤੇ ਕਰਮ ਤੋਂ ਹੀਣੇ
ਹੋ ਗਏ 'ਕਲ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਸਾਈ' ਬਨ ਗਏ । ਅਤਿਆਚਾਰ
ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਾ ਰਹੀ ਤੇ ਪਾਪ ਅਮਾਵਸ ਦੀ ਨਿਆਈ
ਛਾ ਗਿਆ ।"

"ਮੁੰਨ੍ਹ ਸਿਮਰਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਰਚਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ
ਬਾਹਮਣ ਨੇ ਤੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਝੰਬੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਕੇ
ਦੇਸ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਹੋਰ ਸ਼ਾਇਦ
ਹੀ ਕਿਸੀ ਗਲ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ । ਮਨੁਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਇਕ ਵੱਡੇ
ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸੂਦਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ੨ ਅਤਿਆ-
ਚਾਰ ਕੀਤੇ ਜੋ ਕਿ ਕਬਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ
ਜਿਸ ਜਿਸ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਨੇ ਭੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਉਸਦਾ
ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੇ ਡਟਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ
ਕੋਈ ਗਲ ਨਾ ਸੁਣੀ । ਇਸ ਨਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ
ਕਿ ਦੇਸ ਵਿਚ ਅਤਿ ਕਮ
ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ
ਉਠਾਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਤੇ ਰਮ
ਕਚੂਮਰ ਕਢ ਦਿਤਾ ।
ਗੁਲਾਮੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਅ-
ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰ
ਤੁਕ ਪੁਜ ਗਈ ਕਿ ਮੁਸਲ
ਆਫ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਣ ਦਾ ਬਲ ੭।-੯ ਰਿਹਾ ਇਸ ਦੇ
ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਛੂਤ ਛਾਤ ਨ ਛਡੀ ਤੇ

ਸੂਦਰਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ।

ਇਸ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋੜ-
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਹੋਕਾ
ਦਿਤਾ ਕਿ—

ਨੀਚਾਂ ਅੰਦਰ ਨੀਚ ਜਾਤ ਨੀਚੀ ਨੂੰ ਅਤਿ ਨੀਚ ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਨਕੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ
ਰੀਸ ॥ ਜਿਥੇ ਨੀਚ ਸਮਾਲੀਅਨ ਤਿਥੈ ਨਦਰ ਤੇਰੀ
ਬਖਸੀਸ ॥

ਸੰਗਤ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਵਰਨਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ
ਬਾਂ ਕਠਾ ਕਰਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦਿਤੇ ਤੇ ਭਾਈ ਪਦਵੀ ਸਿਖਾਂ
ਨੂੰ ਦਿਤੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਸਾਹੇ ਮਨੁਖ ਮਾਰ ਲਈ ਖੇਲ ਦਿਤੇ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ
ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਪਰਾਲਾ । ਇਸ ਭਿਨ ਭੇਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣ ਦਾ
ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ
ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਰਵਿਦਾਸ
ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਈ ਬਾਂ ਦੇਕੇ
ਤਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਅਰਜਨਕੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ
ਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ।

‘ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਜਾਤ ਸਭੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਦੇ

ਦੇ ਮਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਨੂੰ ਇਕ ਬਾਟੇ
ਚ ਅਮ੍ਰਤ ਛਕਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਚਿਆ ਸੁਣਕੇ ਬਾਈਧਾਰ
ਦੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਪੰਡਤ ਇਕਠੇ ਹੋਕੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸਾਹ ਪਾਸ ਆਏ
ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਛੋਟੀ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ
ਬਾਂ ਇਕਠਾ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾ ਛਕਾਓ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਖ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ
'ਇਨਹੀਂ ਕੀ ਕਿਰਪਾ ਕੇ ਸਜੇ ਹਮ ਹੈਂ' ਤੇ ਸੇਵ ਕਰੀ ਇਨਕੀ
ਮਨ ਭਾਵਤ' ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਆਖਕੇ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਠੁੱਕ੍ਰਾ
ਦਿਤਾ। ਬਾਬਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤਕਕੇ 'ਰੰਗਰੇਟ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਬੇਟੇ' ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇਕੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ।

ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਇਸ ਮੌਹਰ ਦਾ ਇਹ ਸਿਟਾ
ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਐਸੇ ਐਸੇ ਲਗਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ
ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚਮਕੈਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘੋਰ ਜੰਗ ਦੇ ਅੰਖੇ ਸਮੇਂ
ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘ = ਰੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਨੂੰ ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਬਖਸ਼ਕੇ , ੨ ਦਾ ਰਾਖਾ
ਥਾਪਿਆ।

ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰ	ਦੇ ਬਦਲ
ਛਾ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਚੋਂ	ਜ ਭੀ ਛੂਤ
ਛਾਤ ਦਾ ਭੂਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂ	ਜ ਕਰਕੇ
ਚਹੁਤ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ	ਹਿੰਦੂਆਂ
ਜਾ ਲਕੀਰ ਦੇ ਫਕੀਰ ਹੋ ਵੇ	ਪਛੜੀਆਂ
ਇਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਭਾਂਡਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ	

ਬ੍ਰਾਉ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਕੈਮ
ਗਿਣਤੀ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਘਟਦੀ ਗਈ ।

ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਪਛੜੀਆਂ ਪ੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ
ਸਜੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ ਜਰਨੈਲ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਨੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸਹੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀਆ
ਤਰੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੈਸ ਤੇ ਪਲੈਟ ਫਾਰਮ ਰਾਹੀਂ
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦਸਿਆ ।”

“ਆਰੀਆਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾਨੰਦ ਦੇ
ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਹਾਦ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਗਿ: ਦਿਤ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ
ਨੂੰ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ । ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਤੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ
ਵਿਚਕਾਰ ਤਿਨ ਬਹਿਸਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਤਿਨਾ ਵਿਚ
ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਜਵਾਬ ਕਰਕੇ ਹਾਰ
ਦਿਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ
ਵਿਦਵਾਨ ਗਿ” ਜੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨ ਗਏ ।

ਗਿ: ਅਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਪੰਥਕ
ਲੁਧਿਆਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਪੰਥ ਤੇ ਆਈਆਂ
ਪੰਥ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ
ਚਲ ਪਿਆ

ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ
ਭਾਸ ਰਹੀ ਸੀ ਦਾਸ ਤੇ ਇਹ
ਕਤਾਬ ਵਿਚ ਬਾਰੇ ਅਸਲ ਹਾਲਾਤ ਇਹ
ਕਰਕੇ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਤਾਬ ਦਾ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਠ

ਸੁ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜਖਮੀ, ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ 'ਬੁਰੁ' ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਭਾਪਾ', ਗਿ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ 'ਸਾਖੀ' ਦਿ ਸਜਨਾ ਨੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ।

ਮੈਂ ਪੰਥਕ ਹਿਤੈਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਿਰਨਾ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਣ ਦੇ ਸਦਾ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ।

ਦਾਸ—

ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ. ਪ੍ਰਧਾਨ
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

੧. ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਛੋਂ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਪਿਛੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਨਿਮਕ ਹਰਾਮੀ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਭਿਆਨਕ ਖੂਨੀ ਨਾਚ ਨੱਚਿਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਤਹਾਸ ਪੇਮੀ ਤੋਂ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ। ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਜੋ ਝਗੜਾ ਉਤਪਨ ਹੋਇਆ, ਉਸਨੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇਲ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਘਰਾਣਾ ਤਬਾਹ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਬਦਨਸੀਬ ਪੰਜਾਬ ਵਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ੨੭ ਜੂਨ ੧੮੩੯ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ੮ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸਾਲ ੨੭ ਦਿਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਕਿਵੇਂ ਰ ੧੮੪੦ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਹੋਣਹਾਰ ਪੰਡਗ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪਿੱਤਾ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।

ਸੀ, ਕਿ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਕੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ
ਹੀ ਜਾ ਪੁਜਾ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਰਾਜ
ਗੱਦੀ ਪਰ ਬੈਠੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ
ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਇਆ
ਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ੧੮੪੧ ਦੇ ਅਰੰਭ
ਵਿਚ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ ਮਹਾਰਾਜੇ
ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਭੀ ਵਿਗੜ ਗਈ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕ
ਦੂਜੇ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲਿਖ ਕੇ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਆਂ ਸੂਦਾਰਾਂ
ਨੂੰ ਦਿਤਾ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਕੋ ਦਿਨ ੧੫
ਸਤੰਬਰ ੧੮੪੩ ਈਸਵੀ (ਅਸੂ ਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ) ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ
ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਉਸਦਾ ਹੋਣਹਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ
ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਭੀ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ
ਸਰਦਾਰਾਂ ਹਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਫੌਜ ਰਾਜਾ
ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤਰ ਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਢੂਹੇ ਚੜ
ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਸੂਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈ ਕੇ
ਨਾਬਾਲਗ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਰਾਜ-ਗੱਦੀ ਪਰ
ਬਿਠਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਵਾਹਿ

ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੋਰ ਹਨੈਂਕ ਲੀ ਵਿਚ ਰਾਜਾ
ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਟ ਕਾ ਜੱਲਾ ਭੀ
ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਜਾਂ ਸਿੰਘ ਦਾ
ਮਾਮਾਂ ਸੂਦਾਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਸਈ ੧੮੪੫ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ
ਬਣਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪਿਸ਼ੰਗ ਸਿੰਘ
ਕਤਲ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਫੌਜ ਹੱਥੋਂ ਉਹ ਭੀ

ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ।

ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਇਸ ਖੂਨੇ ਨਾਚ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ
ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਜੰਗ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ । ਲੜਾਈ ੧੮
ਦਸੰਬਰ ੧੮੪੫ ਨੂੰ ਮੁਦਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ,
ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਘਮਸਾਨ
ਮਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਛੋਂ ੧੦ ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸਭਗਾਊ ਦੇ
ਮਕਾਮ ਪਰ ਵਜੀਰ ਤੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਦੀ ਗਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ
ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਰ ਨਾਲ
ਮੁਕੀ । ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ
ਪੈਰ ਜਮਾ ਲਏ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ
ਮਹਾਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੜਪ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋਗ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੁੜ
ਲੜਾਈ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਗਰ, ਸੈਦੁਲਾ
ਪੁਰ, ਚਿਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀਆਂ ਝੜਪਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਂ
੨੧ ਫਰਵਰੀ ੧੮੪੬ ਨੂੰ, ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪੈਂਨੇ
ਦਸ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਰਾਜ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਹਾਰਾਜਾਂ ਸੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ
ਦੇਸ਼-ਨਿਕਾਲਾ ਤੇ ਰਾਮਾਨ ਸਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠੇ ।

ਸਿਖ ਰੂਸ ਸਮੇਂ ਸੁਤ ਪੰਜ ਚੜਦੀਆਂ ਕਲਾਂ
ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਆਦਮ-ਗਿਣਤੀ ਵਧਕੇ
ਇਕ ਕ੍ਰੋੜ ਤਕ ਜਾ ਪੁਜੀ । ਪ੍ਰਤੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਸਿਆਲੇ
ਦਿਮਾਗ ਨੇ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਖ-ਸ੍ਰਧਿਹਟ ਨੂੰ
ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਭੀ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖਾਂ
ਦੀ ਕੋਈ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਈਸਾਈ ਪਾਵਰੀ

ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਛਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਆਮ ਜੀਵਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਗਲਬਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਪਛਿਤਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾਣ ਲਗੀ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ੧੮੮੧ ਵਿਚ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਹੋਈ ਤਦ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਇਕ ਫ੍ਰੋੜ ਤੋਂ ਘਟ ਕੇ ਕੇਵਲ ੧੮ ਲਖ ੫੩ ਹਜ਼ਾਰ ੪ ਸੌ ੨੯ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ।

ਇਹ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਖਤਰੇ ਦੀ ਪੰਟੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਖਾਤਮੇਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿਹੜੇ ਸਿਖ ਹੁਣ ਤਕ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੈਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜੀਉਣਾਂ ਹੈ ਤਦ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸਖਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਉੱਦੇ ਤਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ ਰਵੀਆ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਖਾਤਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਖ ਸਪਿਰਟ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਜਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਜ਼ਾ ਤੋਂ ਫਿਛੋਂ ਉਸਦਾ ਇਹ ਰਵੀਆ ਹੋਰ ਭੀ ਸਖਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੦ ਤੋਂ ੧੮੭੦ ਤਕ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਈ ਵਾਲਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤਸਾਂਲੀ ਯਸੂਹ-ਮਸਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ੧੮੭੦ ਵਿਚ ਸਵਾਮੀ ਦਯ ਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੋਠ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਭੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁਦ ਪਏ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ

ਅਨਸਰ ਭੀ ਸਿਖੀ ਵਿਰੁਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਾਂਘੀ
ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਢਾਉ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ
ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਅਤੇ ਭਾਈ
ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਗੁਰਸਿਖ ਭੀ ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਰਹੇ। ਇਹ
ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਰੁਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ
ਸਿਟਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ,
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਵਲ ਲਿਆਂਦਾ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ
ਚਲੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਫੇਰ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਣ ਲਗਾ।

੨. ਜਨਮ ਤੇ ਬਚਪਨ

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੮੫੩ ਈਸਵੀ ਦੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ੨੧ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਨਗਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਕਲੋੜ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪਦੇ ਵੱਡ ਵੱਡੇ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਦਾਪਾਲ ਪੁਰ (ਦੁਆਲੇ) ਵਿਚੋਂ ਆਕੇ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਧਾਰਮਕ-ਰੁਚੀ ਵਾਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਨ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਵਧ ਚੜਕੇ ਹਿਸਾ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝੁਕਾਮ ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਲ ਸੀ*। ਆਪ ਕਪੜਾ ਉਣਕੇ ਦਸਾਂ ਨਹੀਂਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਤੌਰਦੇ ਸਨ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਇਕ ਤੀਖਣ ਬੁਧੀ ਦੇ ਬਾਲਕ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਲੀ ਬਚਪਣ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹਿਸ ਪ੍ਰਾਹਸਿਹਾਂ ਵਲ ਖਿਚੀ

*ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਰਟੋਲ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸੰਤ ਗੁਰ ਦਾਸ ਨੇ ਚਲਾਈ ਸੀ।

ਗਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆਂ ਹਾਲਾਂ ਪੰਜ ਸਤ ਸਾਲ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਹਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਖੁਲ੍ਹੇ। ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਡੋਰੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਲਕ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਬੜਾ ਚਾਅ ਸੀ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਆਰਥਕ ਅਵੱਸਥਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚਾਹ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ੧੮੬੨ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਆਪਦੀ ਉਮਰ ਕੇਵਲ ੯ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ ਆਪ ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀਏ ਮਹਾਤਮਾ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਡੋਰੇ ਪਿੰਡ ਤੈਉੜ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜਾ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁਧੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅੱਖਰੀ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪਿੰਗਲ, ਵੇਦਾਂਤ ਅਤੇ ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹ ਲਏ। ਇਸ ਡੋਰੇ ਵਿਚ ਆਪ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਡੋਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਏਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੱਖਾ ਚੰਦ ਨਾਮੀ ਖੱਤਰੀ ਤੋਂ ਉਰਦੂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਣਥੱਕ ਮੇਹਨਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਉਰਦੂ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਵਿਦਿਵਾਨ ਬਣ ਗਏ ਦਾਂਤ ਤੇ ਪਿੰਗਲ ਵਿਚ ਉਹ ਇਤਨੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਗਏ। ਵੱਡੇ ੨ ਵਿਦਵਾਨ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਣ ਲਗੇ।

ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਅੱਡੇ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀ ਧਾਰਮ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਸਿਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾ

ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਤੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਧਾਰਮਕ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲ ਕੇ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਭੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਿਸ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲਗਾ । ਵਿਦਾਂਤ ਸਬੰਧੀ ੯-੧੦ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਗੁੜ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ, ਜੋ ਵਡੇ ਵਡੇ ਵਿਦਾਂਤੀ ਵਿਦਿਵਾਨ ਭੀ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ । ੧੫ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਪ ਵਿਦਾਂਤ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਚੁਕੇ ਸਨ ।

ਤੇਉੜ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਅੱਡੇ ਚੱਠਿਆਂ ਵਾਲੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਏਥੇ ਸੰਤ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫਕੀਰੀ ਬਾਣਾਂ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਫਿਰਕੇ ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਗੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆ ਭੀ ਪੜ੍ਹ ਲੀਤੀ ਅਤੇ ਫਕੀਰੀ ਬਾਣਾਂ ਭੀ ਪਾ ਲਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਕੀਰ ਰਹਿਣਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਛਾਲਣਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

੩. ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਝਲਕ

ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਬਣਕੇ ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਸ ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੜੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਜਿਸ ਸੱਚ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਛੱਡਿਆ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਭੀ ਕ੍ਰਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ । ਇਸ ਲਈ ਕਠਨ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਸਨ । ਇਕ ਦਿਨ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਵਾਹ ਮਲ ਕੇ, ਜੱਟਾ ਜੂਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਗੇ ਮੜੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸਨ, ਜੋ ਕੁਝ ਮਹਸੂਮ ਬਚੇ ਬੇਡੇ ਮੱਲਦੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਆ ਨਿਕਲੇ । ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਜਟਾ ਜੂਟ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਭੂਤ ਸਮਝਕੇ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਉਠ ਨੁੱਠੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਨਾਲ ਸਾਧੂ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮਾਂ ਖੁਲ ਗਈ ਤ ਉਹ ਬਾਲ-ਆਤਮਾਂ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਬਹਿਬਲ ਹੋ ਉਠੇ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਬਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੱਚ ਪਰ ਇਤਨਾ ਭੈ ਛਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਪੁਜਦੀ ਹੀ ਬੀਮਾ

ਰੋਗਈ। ਜਦ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਬਚੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਉਸਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ, 'ਪੁਤਰੀ ਮੈਂ ਭੂਤ ਨਹੀਂ ਮਨੁਖ ਹਾਂ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਭਰੀਂ ਏਂ।' ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਉਸ ਬੱਚੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਤਦ ਕਿਤੇ ਉਸਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੂਰ ਹੋਈ।

ਇਸ ਘਟਨਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਪਰ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਲਗੇ ਕਿ ਬਾਲ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਰੱਬ ਜਿਹਾ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਾਧੂ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇਉਂ—ਕੈਭੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਦ ਰੱਬ ਇਸ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਗੀਝ ਸਕੇਗਾ।

੪. ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਿਚ

ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਆਪਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਤੇ ਗੁਰ-ਭਾਈ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਮੱਤ ਤੋਂ ਫਿਰ ਗਿਆ। ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ ਪਰ ਉਹ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਲ ਖਿਚੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਤਨਾ ਵਧੇਰੋਂ ਅਸਰ ਕਬੂਲਿਆ ਕਿ ਪੱਕੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਬਣ ਗਏ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਣਾਇਆ; ਸਗੋਂ ਉਸਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਭੀ ਅਗੇ ਹੋਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰ ਬਣ ਗਏ। ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਇਸ ਗੁਰਭਾਈ ਨਾਲ ਗੁੜਾ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਫਕੀਰੀ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਜੀਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੀ ਅਸਰ ਕਬੂਲਿਆ, ਸਵਾਮੀ ਦਾ ਨੰਦ ਜਦ ੧੯੭੭ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਆਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਈ। ਸਵਾਮੀ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦ ਸਿਆਣਪ

ਧਾਰਮਕ ਸੋਝੀ* ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਨਣਾ

ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂ ਬਾਣਾ ਤਿਆਗਕੇ ਇਥੇ ਹੀ ਡੇਰੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਸਿਖ ਬਣ ਕੇ ਉਰੀਐਟਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਕੇ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਲਿਆ । ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਜੋਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਿੰਸੀਪਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਪਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਉਰੀਐਟਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣ ਗਏ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਲਗਨ ਲਗੀ ।

*ਇਸ ਚਰਚਾ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਦਸਾਂਗੇ ।

ਪ. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ

ਸਿਖ ਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਪਤਿਤਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ੧੮੭੦ ਨੂੰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਣ ਰੱਲੇ । ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਰ ਧਰਨ ਲਈ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਹੀ ਥਾਂ ਦਿਤੀ । ੧੮੭੭ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਜਦ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸਟੋੜ ਤੋਂ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਇਆ । ਇਨੀ ਦਿਨੀ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਦ੍ਰੂਸਰ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਮਲਵਈ ਬੁੰਗੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਘੰਟਾ ਘਰ ਦੇ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਤੇ ਜਲਸਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਏ । ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਿਲਵਰਤਨ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਹੋਕੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਜਿਥੇ ਭੀ ਗਏ, ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗਰਮ ਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਕਰੇ ਸਿਖ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਧਾਰਕ ਹੋਰ ਸਮਝਕੇ ਉਸਦਾ ਮਿਲਵਤਨ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਇਸਤਰੂਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਗਲਬਾ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਛਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਾਰਾ ਆਉਣ ਲਗਾ ।

ਈਸਾਈ ਪਾਦਰੀ ਭੀ ਅਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ
ਅਤੇ ਸਿਖ਼ ਉਸਨੂੰ ਸਹਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਵਧੇਰੇ ਖਰਾਬੀ, ਜੋ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਘੁਣ
ਵਾਂਗ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਫਲ ਦੀ
ਸੀ। ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਮਾਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ
ਬੇਟੀਆਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿਰਕਰਦਾ ਆਦਮੀ ਖੁਲਮ
ਖੁਲੀ ਮਨ ਮਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਆਪ ਗੱਦੀਆਂ ਲਾਕੇ ਬੈਠਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪ ਮੱਥੇ ਟਕਵਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ
ਚਰਨਾਮਤ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ । ਇਹ ਖਰਾਬੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ
ਕੌਮੀ-ਜੀਵਨ ਤੇ ਪੰਥਕ ਫੈਕਟਰ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਤਮ
ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਸਿਖੀ ਲਈ ਇਹ ਤਿੰਨ ਖਤਰੇ ਹਰ ਨਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੀ
ਚੜ੍ਹਤ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਭਿਆਨਕ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿਖ
ਗਹਿਰੀ ਨੀਂਦ ਸੁਤੇ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀ
ਦਯਾ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਅਜੇਹੀਆਂ
ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਆਂਦੀਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖ
ਕੌਮ ਟੁੰਬੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਉ ਪੰਥ ਸੇਵਕ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ
ਨਿਕਲਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪੰਡਿਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿਖੀ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਜੁਟ ਗਏ ।

੧੮੭੪ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਿਸ਼ਨ ਸਕੂਲ
ਦੇ ਚਾਰ ਸਿਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਆਇਆ ਸਿੰਘ, ਸਾਧੂ
ਸਿੰਘ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਇਕ ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਹਥੇ ਚੜ੍ਹਕੇ

ਈਸਾਈ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ
ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਖੁਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰਕਰਦਾ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ
ਵਾਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖਤਰਾ ਅਨਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਅਨਗਹਿਲੀ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ
ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾਕੇ ਪਤਤਿ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ।

ਹਾਲਾਂ ਇਹ ਕਾਰੀ ਚੋਟ ਤਾਜ਼ੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੀ
ਪੀੜਾ ਸਿਖੀ ਦੀ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਤੜਪਾ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਕ
ਪੰਡਤ ਸਰਧਾ ਰਾਮ ਫਲੋਰੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ
ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚ
ਇਕ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਲੈਕਚਰ ਵਿਚ
ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਜੋਗ
ਗਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਲਸੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ
ਪਰ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਬਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾਵਾਲੀ^{੧੮੩੦} ਦੀ
ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ^{੧੮੭੩}
ਹਾਲਤ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦, ^{੧੮੭੩}
ਸੰਮਤ ੧੯੩੦ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ^{੧੯੪੮}
ਸਾਰੀਆਂ ਸ੍ਰੀਲੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੀ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਤਰਤਾ
ਸੱਦੀ। ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ,
ਗਿਆਨੀ, ਗ੍ਰੰਥੀ, ਉਦਾਖਲੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ
ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਖਾਨਦਾਨੀਆਂ ਦੀਸ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਹ
ਇਕੱਤਰਤਾ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਜਨਮ ਸਾਬਤ ਹੋਈ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਗੁਰਮੁਤ

ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਕੜ੍ਹ ਬਣਾਏ ਗਏ ।

ਇਸ ਸਭਾ ਦੇ ਬਨਣ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜਾਗਰਤ ਆਉਣ ਲਗੀ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਹਾ ਕੁ ਤੁਸੀਂ ਉਪਰ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹੋ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦਾ ਜਾਦੂ ਸਿਖਾਂ ਪਰ ਹਾਲਾਂ ਭੀ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਆਉ ਵੇਖੀਏ ਉਹ ਕਿਸਤਰਾਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਵਾਮੀ ਦੰਯਾ ਨੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਨਾਮਾਕੂਲ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ । ਜਦ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗਲਤੀ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਅਜਮੇਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਨੇ ਸਬ ਇਨਜੀਨੀਅਰ ਸ੍ਰੂ: ਭਰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਕੇ ਸਵਾਮੀ ਹੁਰਾਂ ਤੋਂ ਇਤਰਾਜ ਜੋਗ ਹਿਸੇ ਕੱਟ ਦੇਣ ਲਈ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਕੱਟ ਦੇਣਗੇ । ਇਹ ਉਤਰ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੋਂ ਤੱਤਸਲੀ ਹੋ ਗਈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਗਲੀ ਐਡ ਸ਼ਨ ਛਪਣ ਤੋਂ ਹੱਲਾਂ ਹੀ ੩੦ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੮੮ ਨੂੰ ਸਵਾਮੀ ਦੰਯਾ ਨੰਦ ਜੀ ਚਲ ਵਿੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੇਰਕਰਦਾ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਪ੍ਰਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿਖਾਂ

ਵਿਚ ਗੁਸੇ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ।

ਇਸ ਗੁਸੇ ਦੀ ਅੱਗ ਪਰ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾਂ ਐਤਵਾਰ ੨੫ ਨਵੰਬਰ ੧੯੮੮ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਫੈਸਰ ਗੁਰੂ ਦਤ ਐਮ. ਈ. ਲਾਲਾ ਮੁਰਲੀ ਪਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਆਖੇ ਕਿ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਣੇ ਨਹੀਂ ਸ਼ੋਭਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀ ਸਨ; ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਬਰਦਸਤ ਹਲੂਣਾਂ ਸਨ । ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿਖਾਂ, ਸਗੋਂ ਸਿਆਣੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬਰਾ ਮਨਾਇਆ ।

ਅਗਲੇ ਐਤਵਾਰ ਅਰਥਾਤ ੨ ਦਸੰਬਰ ੧੯੮੮ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਰੀ ਪਬਲਕ ਜਲਸਾ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਵੀਰ ਭਾਈ ਨੰਦ ਗੁਪਾਲ ਰਈਸੇ ਆਜ਼ਮ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਲਾਲਾ ਲਾਡਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਨੇ ਜਬਰਦਸਤ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁਧ ਕੁਬਚਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਦੇਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੂ ਵਧਾਵਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਿਕਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਈਦ ਪਰ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਰੋਸ ਦਾ ਮਤਾ ਭੀ

ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ੧੯੭੯ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਬਣ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਸਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਭਾ ਦੀ ਬ੍ਰਾਂਚ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਕਿ ਕੁਲ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ ਗਏ। ੧੯੮੮ ਤਕ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਲੀਡਰ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਮਤ ਭੇਦ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਸਭਾ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸੂਦਾਰ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਖ ਵਖ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਖੁਸ਼ਾ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸ਼ੱਖਪਣਾਂ ਕਰ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਰੋਪ੍ਰਸਤ ਗੁਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ ਇਨਚੀਫ ਬਣਾਏ ਗਏ।

ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੇ ਉਕਤ

ਗੁਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਆਰੀਅ
ਸਮਾਜ ਨਾਲੋਂ ਵਖ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ
ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ।

ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਲਗ
ਪਈਆਂ । ਅਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂਆਂ
ਵਿਤੁਧ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ਼ ਗੁਰਮਤੇ ਸੋਧੇ ਜਾਣ
ਲਗ ਪਏ । ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ
ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖ
ਧਰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ
ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ । ਥਾਂ ਥਾਂ ਬਹਿਸਾਂ ਮੁਬਾਹਿਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ।

ੴ. ਬਹਿਸ-ਸ਼ਕਤੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਉਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਨਣ ਸਮੇਂ ਤਕ ਸਿਖੀ ਵਲ ਖਿਚੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਭੀ ਉਹ ਕੁਝ ਚਿਰ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਧਾਰਕ ਲਹਿਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਅਤੇ ਅਕੀਦੇ ਦਾ ਸਵੱਧਾਂ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਬੋਬਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਸਾਰੋਂ ੧੯੭੭ ਈਸਾਵੀ ਵਿਚ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾਨੰਦ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਬਹਿਸ ਹੋਈ, ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾ ਭੀ ਚੁਕੇ ਸਨ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਹਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਬਲਵਾਨ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਵਡੀ ਤੋਂ ਵਡੀ ਹਸਤੀ ਭੀ ਖੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਾਗ ਕਦੀ।

ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੰਡਤ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਹੋਈਆਂ।

(੬) ਈਸ਼ਵਰ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। (੨) ਵੈਦ ਰੱਬੀ ਇਲਹਾਮ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਨੁਖ ਦੇ ਹੀ ਉਚਾਰੇ ਅਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ (੩) ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਹੈ ?

ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਮੁਬਾਹਿਸੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਜਿਹੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਨਿਰੁਤਰ ਹੋ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਇਹਨਾਂ ਬਹਿਸਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਤ 'ਮੇਰਾ ਅੰਰ ਸਾਧੂ ਦਯਾ ਨੰਦ ਕਾ ਸੰਬਾਦ ਪਹੁੰਚੇ'।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਿਸੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਜਿਤ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਵਡੇ ਵੈਦਾਂਤੀ ਪੰਡਤ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਤਾਕ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਵਡਾਲੀ (ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਬਾਲਾ) ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਪੁਤਰ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਗੁਰਮਤ-ਫਿਲਾਸਫੀ ਅਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਹਰੀਰ ਤੇ ਤਕਰੀਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਜਬਰਦਸਤ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਪ੍ਰਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀ ਛੇ ਲਾਹੌਰ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਬਣਾਕੇ ਸੋਫੀਆਂ ਤੇ ਬੇਦੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਚ ਜਹਾਦ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ ਤੋਂ ਛੇਕਿਆ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ 'ਸੁਪਨ ਨਾਟਕ' ਛਾਪ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਮੋਫੀਆਂ ਦੇ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਕੋਈ

ਉਤਰ ਨਾ ਅਹੁੜਦਾ ਵੇਖਕੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ
ਸ਼ਰਨ ਲਈ । ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਡੇਢ ਸਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ
ਚਲਿਆ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੫੧
ਰੁਪਏ ਜਰਮਾਨਾਂ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਸੀ,
ਇਸ ਲਈ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵਿਚ
ਚੈਲੰਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ
ਦਲੀਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਦਾ
ਕੋਈ ਵੀ ਵਕੀਲ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪ
ਬਾਇਜ਼ਤ ਬਰੀ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਆਪ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਦਲੀਲਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਜਵਾਬ ਸਨ
ਅਤੇ ਵਡੇ ੨ ਸਿਆਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਹਰੀਰ ਅਤੇ ਤਕਰੀਰ
ਅਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ।

੨. ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਪੈਸ਼

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ 'ਗੁਰਮੁਖੀ' ਅਖਬਾਰ ੧੮੮੦ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਇਕ ਮਾਹਵਾਰੀ ਰਿਸਾਲਾ ਭੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਥਾਂ, ਜੋ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ, ੧੮੮੬ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਉਦਮ ਕੰਵਰਟ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਦਮ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਛਾਪਾਖਾਨਾ 'ਖਾਲਸਾ ਪੈਸ਼' ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਅਤੇ ਪੈਸ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸਨ। ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਉਸਦੀ ਵਾਂਗ ਭੋਰ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲੇ; ਆਪਨੀ ਜੋਰਦਾਰ ਲੇਖਲੀ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰਦਸਤ ਹਲੂਣਾਂ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਉਤਰ ਦੇਣ ਲਗੇ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ

੩੮.

ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੋ ਸਰੀਰ ਇਕ ਜਾਨ ਸਮੇਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ
 ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਇਕ ਤੌਰ ਪਰ
 ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਜਦ ਸੋਫੀਆਂ ਤੇ ਬੇਦੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ
 ਭਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਜੋਰਦਾਰ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਬੜੇ ਘਾਬਰੇ ਅਤੇ
 ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ
 ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰਕੱਢ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ
 ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ । ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ
 ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀ 'ਸੁਧਾਰਕ' ਰਿਸਾਲਾ ਛਾਪਦੇ ਸਨ, ੧੯੮੬
 ਈਸਵੀ ਦੇ ਅਗਸਤ (ਸਾਵਨ) ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ
 ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਂਗ
 ਤਕੀਆਂ ਲਾਕੇ ਬਹਿਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਨਮਤੀਆਂ ਵਿਰੁਧ
 ਜੋਰਦਾਰ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ । ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ
 ਸਮੇਂ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅਮਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਰਾਜਾ
 ਸਾਹਿਬ ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਰਦਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ
 ਪਿਠ ਪਰ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ
 ਤਖਤ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੇਠਾਂ ਸਨ ।
 ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਜੋਰ ਦੇਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ੧ ਚੇਤ੍ਰ ਸੰਮਤ
 ੪੧੯ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਮੁਤਾਬਕ ੧੯੮੭ ਮਾਰਚ ੧੯੮੭ ਈਸਵੀ
 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ, ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ
 ਬਾਬਾ ਅੱਟਲ ਝੰਡਾ ਬੁੰਗਾ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬੁੰਗਾਂ ਦੇ ਪੜਾਰੀਆਂ
 ਗੰਬੀਆਂ ਦੇ ਦਸਖਤਾਂ ਹੇਠ ਇਕ ਐਲਾਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
 ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

ਐਲਾਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਪੰਥ ਤੋਂ
ਅਲੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਉਸਦੀ
ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨਾਲ ਵਰਤੇਗਾ,
ਉਸਨੂੰ ਭੀ ਤਨਖਾਹੀਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸੇ
ਤਰਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਉਸ ਨਾਲ ਭੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਪ੍ਰੇ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਆਫ ਕਪੂਰਥਲਾ
ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਝੱਟ ਪਟ ਪਿਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਕੰਵਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ
ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਇਤਨਾਂ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਸੀ ਕਿ ਸੋਫੀ ਬੇਦੀ
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਹਮਾਇਤੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦਬਦੇ ਸਨ ਤੇ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ
ਸਖਤ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ
ਸਿੰਘ ਜੀਂਕੂ ਤਨਖਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ
ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਜਲਸਾ ਬੁਰਜ
ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਭੀ ਚਾਲੀ
ਇਜ਼ਲਾਮ ਲਾਕੇ ਪ੍ਰੇ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਥ ਤੋਂ ਖਾਰਜ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਜਿਹੜੇ
ਹਾਮੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਨਾ ਸੁਣੀ ਗਈ ਅਤੇ
ਰੈਲੇ ਗੈਲੇ ਵਿਚ ਮਤਾ । ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ
ਦਿਤਾ ਗਿਆ ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪਰ ੧੯ ਅਪ੍ਰੈਲ
੧੯੮੭ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਲਾਹੌਰ ਦਾ

ਜਮੀਮਾਂ ਡਾਪਿਆ। ਇਸ ਜਮੀਮੇ ਵਿਚ ਸੂਪਨ ਨਾਟਕ' ਦਾ ਇਕ ਹਿਸਾ ਡਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਦੀ ਸੱਚ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਨਾਲ ਕਲਪਤ ਲੜਾਈ ਦਾ ਵਰਨਣ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਖੜਕੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਂਦੀ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹ ਚੋਟਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਤਕ-ਇਜ਼ਤ ਦਾ ਦਾਹਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਰ ਚੋਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਬਿਬੇਕ ਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਕਲਪਤ ਲੜਾਈ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਦੰਬ ਦੀ ਸਤਿ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਨਾਲ ਕਲਪਤ ਲੜਾਈ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਉਤਰ ਨਾਲ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਦਿਲਸਫ਼ੀ ਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਿਆਸਤ ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਦੇ ਇਕ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਬਾਵਾ ਉਦਯ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਦਾਹਵਾ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਖਰਚ ਉਹ ਆਪ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਡੇਢ ਸਾਲ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਖਾਖਰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ੫੧) ਜਰਮਾਨਾਂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜੋ ਸ਼ਿਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਜਿਤ ਲਿਆ।

ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੁਬਾਰ ਦੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ । ਭਾਂਵੇ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਦੋੜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਭੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਝਗੜੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ੧੮੮੭ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਪੈਸ ਬੰਦ ਕਰਨਾਂ ਪਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਦਿਲ ਛਡਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਪੈਸ ਮੁੜ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਰਖੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਨਾਭਾ ਨਰੇਸ਼ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਾਈਕ ਮਦਦ ਲੈਕੇ ੧ ਮਈ ੧੮੮੮ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਅਤੇ ੧੮੯੮ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਪੈਸ ਮੁੜ ਚਾਲ੍ਹ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਅਤੇ ਪੈਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਤਕ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ।

ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਦੁਵਾਰਾ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ *ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ:-

(੫) ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਦੇ ਪੋਪਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਸ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਿਵਾਈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਖੁਦ ਗਰਜਾਂ ਵਿਚ ਨਿਤਾਰੇ ।

*ਮੁਕੰਮਲ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਿਖਤ ਤ੍ਰਾਜ਼ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰ: ੩੮

(੨) ਜਨਮ ਸੰਸਕਾਰ ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੁਰੂ
ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ।

(੩) ਵਿਵਾਹ ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣ ਲਗੇ ।

(੪) ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਧਾ ਤੇ
ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਧਾਈ ।

(੫) ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡੇਉੜੀ ਵਿਚੋਂ
ਮੂਰਤੀਆਂ ਲਗਣੀਆਂ ਹਟਾਕੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਬੁਤ-ਪੂਜਾ
ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਵਾਇਆ ।

(੬) ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਨਮੁਖ
ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਗਦੇਲੇ ਲਗਣੇ ਬੰਦ ਕਰਾਕੇ ਗੁਰੂ ਫੰਮ ਤੇ
ਪਖੰਡ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕੀਤਾ ।

੮. ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ

ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਸਿਆਣੇ ਸਿਖ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਜੋ ਇਹ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਪਰ ਚਲੇਗੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ, ਸ੍ਰੀ ਇਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਜਿਹੇ ਸਿਰਕਰਦਾ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਜੀਅ ਆਇਆਂ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਡੀ. ਏ. ਵੀ ਕਾਲਜ ਕੌਸਲ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰੁ ਭੀ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਕਤਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਉਗਰਾਹਕੇ ਦਿਤੀ।

ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਅਖਾਮਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਿਰਾਸਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਰੁਧ ਇਤਰਾਜ ਜੋਗ ਕਲਮੋਂ ਵੇਖਕੇ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਾਬ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਠੀਕ ਹਨ? ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਖੁਲਮ-

ਖੁਲਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਹਤਕ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਈਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਕ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਡੇਂਗਣ ਦੇ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਹਾਰਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਲੇਖਣੀ ਅਤੇ ਪੜੋਲੇਦਾਰ ਵਿਖਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾਂ ਦਿਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਕ ਤਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਬੈਬਨ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਦੁਸਰਾ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ ਕਿ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਿਖ ਵਿਦਿਆਕ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਭੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਢੁਰਿਆ ਸੀ।* ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਪੂਰਬਲੇ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ, ਹੋਰ ਨਿਜੀ ਮਿਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਵੇਂ ਅੱਗੇ ਰਖਿਆ। ਉਹ

*ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਜ਼ੀਠਾਂ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਗੋਲਡਨ ਜੁਬਲੀ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਾਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਮਾਨ ਪੱਤਰ ਦਿਤਾ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਸਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਏ। ਹੈਲੀ ਹੈਲੀ ਇਹ ਕੰਮ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਸਭਾ ਭੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਵਾਨ ਸਿਖ ਪੰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੮੮੩ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਵਾਨ ਵਲੋਂ ਲਾਲਾ ਸਿੰਤ ਰਾਮ ਦੀ ਕੋਠੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸਿਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਸਦੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿਛੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਲਾਰੰਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮੀਟਿੰਗ ਸਦੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ, ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ, *ਕਪਤਾਨ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰਬ੍ਰਾਹ ਸ੍ਰਦਾਨ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਜਨਮ-ਦਾਤੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਟ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮਮੰਡਮ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਕੌਸਲ ਦਾ ਆਈਨ ਤਿਆਰ ਹੋ ਲਿਆ। ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ

*ਕਪਤਾਨ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਹੀਰੋ ਰਾਜਾ ਸ਼਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਕਾ ਭਰਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ । ਚੀਫ ਸੈਕਟਰੀ ਦੇ ਅੰਹਦੇ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨੇ ਹੀ ਸੁਤੰਤਰ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ । ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿਤਰ ਪੋਛੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਉਮੈਦਵਾਰ ਭਾਈ ਗਲੋਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੋਵੇਂ ਹੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤ੍ਰੁ ਬਣੇ ਰਹੇ । ਇਸ ਖਿਚੋਤਾਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਧੜੇ ਹੋ ਗਏ । ਇਕ ਦੇ ਲੀਡਰ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਵੈੜ ਸਨ । ਪੋਛੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਵਾਨ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਸਾ ਲਈ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਆਖਰ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ।

੨੨ ਫਰਵਰੀ ੧੮੯੦ ਨੂੰ ਸ੍ਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਵੈੜ ਦੀ ਰਹਿਨਮਾਈ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਉਚੇਚੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸੱਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ, ਮਾਇਆ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਫਲੇ ਕੰਮ ਨਜ਼ਿਠਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਰ ਸਬ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ।

ਪ੍ਰਦਾਨ—ਕਰਨਲ ਹਾਲਰਾਈਡ ।

ਮੀਤ-ਪ੍ਰਧਾਨ—ਸਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਵੈੜ

ਸੈਕਟਰੀ—ਮਿ: ਡਬਲਯੂ ਬੈਲ ।

ਸੈਕਟੀ-ਮਿਸਟਰ ਡਬਲਯੂ ਬੈਲ ।
ਜਾਇੰਟ ਸੈਕਟਰੀ ਸੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ।
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸੈਕਟਰੀ-ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ
ਹਰਭਗਤ ਸਿੰਘ ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਜਣ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫੰਡ ਦੇ ਟਰਸਟੀ
ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਗਏ:-

- (੧) ਸ਼੍ਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੈੜ ।
- (੨) ਸ੍ਰੀ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਭਾ ।
- (੩) ਸ੍ਰੀ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮੁਨਸ਼ੀਆਂ ।
- (੪) ਦੀਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ।
- (੫) ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ: ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਸੋਨ ।
- (੬) ਮਿ: ਡਬਲਯੂ ਬੈਲ ।

ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਫੰਡ ਇਕੜ੍ਹ ਕਰਨ ਦੀ
ਮੁਹੰਮ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੈ ਦੇ
ਇਕਰਾਰ ਹੋ ਗਏ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਾਰਰਵਾਈ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਇਹ ਗਲ
ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਐਹਦਿਆਂ ਦੇ ਭੁਖੇ ਨਹੀਂ
ਸਨ; ਸਗੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਐਹਦੇ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾ-
ਉਂਦੇ ਸਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ
ਸਤਿਕਾਰ ਜੋਗ ਹਸਤੀ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਵਿਚ ਗਿ: ਦਿਤ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਹਥ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਗਲ
 ਤੇ ਹੀ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਜਿੰਦ
 ਜਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ
 ਜਨਮ-ਦਾਤਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਭ ਕਮੇਟੀ
 ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਫੰਡ ਇਕਤਰ
 ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖ ਰਾਜਿਆਂ ਪਾਸ ਜਿਹੜਾ ਭੈਪੂਟੇਸ਼ਨ
 ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀਦੇ ਗੁਹਹੜੇ
 ਮਿਤਰ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਭਾਈ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ
 ਸ੍ਰੀ: ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਪੂਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲਖਾਂ ਰੂਪਏ ਦੀ
 ਰਕਮ ਇਕੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਕੌਮੀ
 ਆਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਪਕਿਆਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ
 ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਖ-ਜਗਤ
 ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲ ਸਕਦਾ।*

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਬਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਭੀ ਕੁਝ
 ਮਤ ਭੇਦ ਪੈਂਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
 ਸਾਬੀਆਂ ਦੀ ਚਾਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਜ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ
 ਕੇਂਦਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਣੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਟ
 ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ
 ਸਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

*ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕੌਸਲ ਵਲੋਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ
 ਸਿੰਘ ਜੀਦੀ ਯਾਦ ਵਜੋਂ 'ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਾਈਜ਼'
 ਹਰ ਸਾਲ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੀ ਦੇ ਜੁਮੇ ਥਾਂ ਚੁਨਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਾਈ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮੀਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਪਰ ਉਸ ਥਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ, ਜਿਥੇ, ਅਜ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਕੌਮੀ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤ ਅੰਣ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਦੋ ਬਦੀ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿਚ ਪਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫੰਡ ਇਕਤਰ ਹੋਇਆ ਥਾਂ ਚੁਣੀ ਗਈ। ਇਮਾਰਤ ਬਣਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪੱਥਰ ੫ ਮਾਰਚ ੧੮੯੨ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਟ ਗਵਰਨਰ ਸਰ ਜੇਮਜ਼ ਬ੍ਰਾਡਵੁਡ ਲਾਇਲ ਨੇ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ੨੨ ਅਕਤੂਬਰ ੧੮੯੩ ਨੂੰ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਾਲ ਛਿੱਲ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਰਸਮ ਅਦਾ ਹੋਈ ਇਸ ਅਰੰਭਕ ਰਸਮ ਦੀ ਕਾਰਰਵਾਈ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛਾਪੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੋਹਰਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਿਰਕਰਦਾ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਨਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼, ਸਿਖ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਨਾਲ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

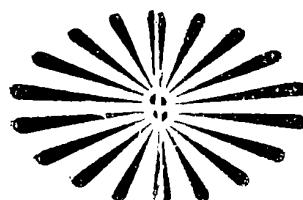
ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਸਜਣ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਸੇਹਰਾ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਇਸ਼ ਦੇ ਮੌਫ਼ੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚਮਕਦੀ ਸ਼ਬਦੀ ਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ।

ਇਸ ਅਰੰਭਕ ਰਸਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕੌਸਲ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਹੋਕੇ ਉਸਦੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਚੋਣ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਇਹ ਚੋਣ ਅਰੰਭਕ ਕੌਸਲ ਦੀ ੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੯੩ ਦੀ ਮਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹੋਈ ਜਦ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਵਿਲੀਅਮ ਵਟਿੰਗਨ ਨੇ ਅਰੰਭਕ ਕੌਸਲ ਤੋੜਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੀਂ ਕੌਸਲ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਹ ਆਪ, ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੇੜ ਅਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਪੂਰ ਬਣੇ। ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ੧੦ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਐਂਟਰੈਂਸ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ੧੯੯੭ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ੧੮ ਮਈ ੧੯੯੭ ਨੂੰ ਜਦ ਐਂਟਰੈਂਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਫਸਟ ਯੀਅਰ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਫਸਟ ਯੀਅਰ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਫੀਸ ਕੇਵਲ ਦੋ ਰੁਪਈ

ਮਹੀਨਾ ਰਖੀ ਗਈ ।

ਇਸਤਰੂਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ
ਦੀ ਹਿਮਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਕੌਮੀ ਆਸਰਾਮ
ਬਣਿਆ, ਜੋ ਅਧੀ ਸਨ੍ਹੀ ਦੇ ਵਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਇਸ
ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਦਿਅਕ ਸੇਵਾ ਕਰ
ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਪੰਥ ਸੇਵਾ

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਲ ਆਏ ਅਤੇ ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਨਾਲ ਸਿਖ ਪਰਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗ ਗਏ । ਇਹ ਇਕ ਇਤਹਾਸਿਕ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗਿ: ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਾ ਨਿਤਰਦੀ, ਤਦ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਂਦੀ । ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਇਹ ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ ਜੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ-ਡਮ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸਿਧਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਗੀਆਂ । ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਬੁਤ ਪੂਜਾ ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਮਨ ਮਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਸੋਹੜਾ ਭੀ ਇਤਹਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਬੰਨਦਾ ਹੈ ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੋਰ ਭੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖ ਕੌਮ ਵੱਡੇ ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਚ-ਨੀਚ ਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਜਜਬਾ ਪੂਰੇ ਜੋਰਾ ਪੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੁਧਾਰਿਕ ਸਿਖ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹ ਜੁਰਾਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਸਕੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਉਂਕਿ

ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਤਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਛੂਤਾਂ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸਬੰਧੀ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲਤ ਅਸੀਂ ਇਕੜ੍ਹ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੈਠਣ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੈਕਚਰ ਜਾਂ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਦ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਥਾਂ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਛੂਤ ਪੁਣੇ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਬਦਸਲੂਕੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਥੇ ਪਰ ਕਦੇ ਵਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਦਸਲੂਕੀ ਲਈ ਕਦੇ ਕਿਸੀ ਪਰ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖੀ ਵਲੋਂ ਮਨ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਛੂਤ ਛਾਤ ਤੇ ਉਚ ਨੌਰ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਨੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਆਕੇ ਹੋਣ ਮਨਮਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਨੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਭੀ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬਦਸਲੂਕੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹਸਕੇ ਗਲ ਟਾਲ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਆਖਦੇ ਮੈਂ ਜਿਸ ਸਲੂਕ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਹਾਂ, ਉਹੋ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ

ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਜੋ ਜਬਰਦਸਤ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਤਦ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਨਾ ਅਟਕਾਏ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਗਿ: ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਪਾਲਿਸ਼ੀ ਅਪਨਾਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਅੰਗੇਜ਼ ਨੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਅਟਕਾਉਣ 'ਦੀ ਥਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ। ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸ੍ਰੂਪੁਸਤ ਬਣਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਧ ਚੜਕੇ ਹਿਸਾ ਲਿਆ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਅਖਬਾਰ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ' ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਸਿਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਖ ਕੰਮ ਦੀ ਜਬਾਨ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਜੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਧਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ-ਲਾਭਾਂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਬਾਨ ਤੇ ਕਲਮ ਸਿਖ-ਮੁਫ਼ਾਦ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਰੰਚਕ ਮਾੜ੍ਹ ਭੀ ਏਧਰ ਉਧਰ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਪਵਾਨ

ਹੁੰਦੀਆਂ । ਉਹ ਅੰਗੇਜ਼ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਣਦੇ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਣ ਕਰਕੇ ਸਿਖੀ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਸੁਤੀ ਹੋਈ ਸਿਖ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹਲੂਝਾ ਦੇਕੇ ਜਗਾਉਣਾ, ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਖੜਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸਿਖੀ ਦੀ ਉਨਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸਾਫ਼ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ।

ਜਿਹਾ ਕੁਸ਼ਲ ਵਿਚ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ੧੮੮੧ ਦੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਖ ਇਕ ਕਰੋੜ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆਕੇ ਕੇਵਲ ੧੮ ਲਖ ਪੜ ਹਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ੪੨੯ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ । ਸਿਖੀ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ, ਈਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਕਾਦਾਨੀ ਹਾਲਾਂ ਇਸ ਪਰ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਚੋਟਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਟਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਉਤਰ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖੀ ਦਾ ਕੀ ਬਣਦਾ । ਇਸ ਖਤਰਨਾਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਮੁਠੀ ਭਰ ਸਾਬੀਆਂ ਸਮੇਤ ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਵਖਿਆਨਾ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਉਤਰ ਦਿਤਾ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਤੌਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੂੰ ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਕੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ

ਦਾ ਹੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ । ਏਥੇ ਤਕ ਕਿ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਜਿਹਾ ਨੂੰ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ ਸੀ । ਆਰੀਆ—ਸਮਾਜ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਰ ਜਮਾਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਗਲਬੇ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਕੀਤੀ ਕਰਾਈ ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਫੇਰਦੇ ਵੇਖਕੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਸਜਣ ਬੜੇ ਪ੍ਰੋਸ਼ਾਨ ਹੋਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਪਣੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖੇ; ਸਗੋਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੀ 'ਕੁਕੜ੍ਹੀ ਘੂੰ' ਆਦਿ ਕਈ ਟ੍ਰੈਕਟ ਡਾਪ ਕੇ ਭੀ ਵੰਡੇ । ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਫੱਰੀਦ ਕੋਟ ਦੇ ਰੂਪਏ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਮੋਢੀ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਨੇ ਅਪਣੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪੰਗੰਡਾ ਮਸ਼ਨਰੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ; ਪ੍ਰੀਤੂ ਫੌਲਾਦੀ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਲ ਲਗੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਖਿੜੇ ਮਥੇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ

ਪੰ.

ਦੀ ਹਿਮਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿਖ ਪੰਜ ਫੇਰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਗਾ । ੧੯੮੧ ਤਕ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਨ ਦੇਹੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਉਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧੀ ਅਤੇ ੧੯੮੧ ਦੀ ਮਰਦਮ ਸੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ੧੯੦੭੮੩੩ ਹੋ ਗਈ । ਗਿਆਨੀ ਜੀਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਮਰਦਮ ਸੁਮਾਰੀ ੧੯੦੯ ਵਿਚ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਮਰਦਮ ਸੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ੨੧੯੪੩੩੯ ਤਕ ਪੁਜ ਗਈ ਸੀ । ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦੀ ਵੀਹ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ੩੩੧੯੧੦ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਾਧੇ ਦੀ ਆਸ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲਗੀ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿਟੇ ਪਰ ਪੁਜਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਪੰਥਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਸੇਹਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ:-

(੧) ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨੀ ।

(੨) ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ।

(੩) ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੇਦੀਆਂ ਤੇ ਸੋਫੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਫੰਮ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨਾ ।

(੪) ਵਿਆਹ ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ ਸਬੰਧੀ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਹਿਰ ਚਲਾਉਣੀ ।

ਪੰਦ.

(੫) ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਰਤੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਬੁਤ ਪੂਜਾ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨ ।

(੬) ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚ ਨੀਚ ਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ।*

*ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜ਼ੀਠੀਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਬੀਆਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਬੂਲਿਆ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜ਼ੀਠੀਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਰੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਬੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਉਹ ਚੀਡ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਵਣੇ ? ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਖੋਤੀ ਅਛੂਤ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਉਨਤੀ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਧੀ ਵੁਲੀ। ਚੀਡ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵਲ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਗਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਇਹ ਲਹਿਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੁਲਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ।

ਫੌਜੀ ਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਖ ਫੌਜੀ ਭੀ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਫਾਇਲ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੰਦਾ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਫੌਜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ*।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਧੇਰੇ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਖੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਬਨਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਧਰ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੀ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਿਆਰਦੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖ ਪੰਜ ਜਿਸ ਗਿਰਾਵਟ ਵਿਚ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕਢਣ

*ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਪੈਸ ਕਿਉਂਕਿ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਲਈ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਆਏ ਚੰਦਿਆਂ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਛਾਪ ਵਿਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਲਈ ਸਿਖ ਫੌਜੀਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਖੀ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਕਾਇਮ ਸੀ।

ਫੌਜੀਆਂ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਤਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਭੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਫੌਜੀ ਸਿਖ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਸਨ।

੮ ਜੁਲਾਈ ੧੯੦੦ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ੧੪ ਨੰਬਰ ਸਿਖ ਪਲਟਨ ਚੀਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਰ ਪੁਜੀ। ਇਸ ਪਲਟਨ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਇਤਲਾਹ ਪਲਟਨ ਦੇ ਮਾਸਟਰ ਸ੍ਰੂ: ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਸੀ।

ਪਲਟਨ ਵਲੋਂ ਇਛਿਆ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਸਿੰਘਾ ਸ੍ਰੂ: ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਾਵਲਾ ਭਾਈ ਮਈਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਨੋਜ਼ਰ ਖਾਲਸਾ ਪੈਸ਼ ਤੇ ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦਰਜਨ ਕੁ ਸਜਣਾਂ ਸਮੇਤ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਰ ਫੌਜੀ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਜਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਪੁਜ ਗਏ।

੧੩ ਜੁਲਾਈ ੧੯੦੦ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਮੁੰਹ ਮਿਲਣ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਗਏ:-

‘ਪਹਿਲੇ ਲੈਫਟ ਵਿੰਗ ਦੀ ਗਡੀ ਆਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਮਾਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਮਾਦਾਰ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਮਾਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਮਾਦਾਰ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਮਾਦਾਰ ਵਸਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬੂ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੈਡ ਕਲਰਕ, ਕਮਾਨ ਅਫਸਰ ਤੇ ਹੋਰ ਅੰਗੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਸਨ। ਜਦ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਗਡੀ ਪੁਜੀ ਤਾਂ ਦੋ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਏ ਗਏ ਅਰ ਸਭ ਸੂਦਾਰ ਵਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਡੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਫੌਜ ਨੂੰ ਜਲ ਪਾਣੀ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਭ ਆਪਸ ਵਿਚ ਭਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਮਿਲੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਪਲਟਨ ਵਲੋਂ ਮਾਇਆ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਰੋ ਪਾਓ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਧੰਨਵਾਦ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ੨੫) ਪਲਟਨ ਵਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਸਭਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਕੇ ਗਡੀ ਤੁਰ ਪਈ ਅਤੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਏ ਗਏ।’

‘ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਛੇ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਈਟਵਿੰਗ ਦੀ ਗਡੀ ਆਈ। ਜਿਸ ਪਰ ਉਸੇਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਫਿਰ ਇਕਤਰ ਸੀ। ਇਸ ਗਡੀ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਯੁਤ ਸਰਦਾਰ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੁਬੇਦਾਰ ਮਿਤੁ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੁਬੇਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਮਾਦਾਰ ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਮਾਦਾਰ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਮਾਦਾਰ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਮਾਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਅੰਗੋੜ੍ਹ ਛੋਜੀ ਅਫਸਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਭੀ ਸਨ ।

ਪਹਿਲੇ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਡੀ ਪੁਜਣ ਤੇ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਛਤਹ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਏ ਗਏ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਬੜੇ ਪੇਮ ਨਾਲ ਮਿਲੇ । ਇਸ ਮੌਕੇ ਮਰ ਸੁਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਸ੍ਰੁ: ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ੫੦) ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ । ਜਿਸ ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਇਤਨੇ ਪਰ ਗਡੀ ਚਲ ਪਈ ਤੇ ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਛਤਹ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਏ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਜੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਤੁਨੀ ਪੁਜ਼ਹ-ਹਸਤੀ ਸਮਝਕੇ ਪਿਆਰਦੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਸਨ ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਖ ਛੋਜੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਮਾਣ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਸਿਖ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਖੀ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਲਈ ਇਹੋ ਲਾਭ ਦਸਦੇ ਸਨ । ਕਿ ਛੋਜਾਂ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਕੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਸਿਖ ਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੇਸਰੀ ਝੰਡੀ ਝੁਲਾਕੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜ ਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਜੋ ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਫਲਕੇ ਜਰੂਰ ਪ੍ਰਾਫ਼ੁਲਤ ਹੋਵੇਗਾ ਮਲਕਾ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਦੀ ਮੈਤ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ

ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਮਾਤਮੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿਤਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਮਲਕਾ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਦਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ:-

ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਚੀਨ ਮਲਾਇਆ, ਮਾਂਡਲੇ, ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਜੈਸੇ ਜੰਗਲੀ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਬਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ*।

ਇਹ ਸਭ ਸੇਵਾ ਸਿਖ ਛੋਜੀ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਦ ਗਦ ਹੋਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦ ਸਾਡੇ ਛੋਜੀ ਵੀਰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਸਿਖ ਕੈਮ ਜਰੂਰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗੀ।

—○—

*ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਮਿਤੀ 25 ਜਨਵਰੀ 1909।

੬੫.

ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ ਪਾਠਕ ਸਮਝ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਦਾ ਤਨਖਾਹੀਆ ਕਿਉਂ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁਧ ਮਕਦਮਾ ਕਿਉਂ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਆਉ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਝਗੜੇ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਈਏ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਸਨ, ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤੁਮ ਚਾਲੂ ਰਹੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੌਢੀ ਤੇ ਬੇਦੀਆਂ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਗਦੀਆਂ ਲਾਕੇ ਬੈਠਣ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਇਛਾ ਤਦ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜੋ ਕਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਨਾ ਚਲਣ ਅਤੇ ਇਹ ਕਦੋਂ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਮਿਲ ਗੋਭਾ ਹੋਏ ਰਹਿਣ ਏਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਸ੍ਰੀ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਡੇ 2 ਸਰਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

੯੯.

ਅਸਰ ਹੇਠ ਸਨ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਸਜਣ ਇਹ ਗੁਰੂ
ਤਮ ਖਤਨ ਕਰਨ ਪਰ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ
ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ।
ਰਸਮਾਂ, ਰੀਤਾਂ, ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਸਨ
ਅਤੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਬੁਤ ਪੂਜਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ
ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਛੂਤ ਛਾਤ ਅਤੇ ਉਚ ਨੀਚ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਪੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇਕ ਮੁਖ ਹਿਸਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਬਾ
ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਬੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ
ਕਰਦੇ । ੧੯੮੬ ਤਕ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਚੜੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ
ਰਿਝਦੀ ਰਹੀ ।

ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਝਗੜਾ ਬਾਹਰ ਆਗਿਆ ।

ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ
ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ
ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਵਧੇਰੇ ਖਟਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ
ਬਦਨਾਮ ਕਰਣ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਜਾਇਜ਼ ਤੇ ਨਾ ਜਾਇਜ਼
ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਖਾਨਦਾਨ
ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕਪੂਰਬਲਾ
ਦੇ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਲਾਂਗਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ
ਸੀ । ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹੋਣਹਾਰ ਮੁੰਡਾ ਵੇਖਕੇ ਕੰਵਰ
ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਤੇ ਰੀਝ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਵਿਆ ਦਾ ਸਾਰਾ
ਭਾਰਾ ਅਪਣੇ ਉਪਰ ਲੈ ਲਿਆ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਚੰਗੀ

ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ। ਇਤਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਆਦਮੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੰਗੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਝੁਕਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਵਲ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਆ ਡੇਰੇ ਲਾਏ ਅਤੇ ਚਿਰੀਅੰਟਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਅਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲਗਕੇ ਅਪਣਾ ਵੇਹਲਾ ਸਮਾ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਦੇਣ ਲਗੇ। ਇਥੇ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਕੇ ਸਿਖੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗ ਗਏ।

ਦੋਵੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਚੰਗੇ ਵਿਖਾਨ ਦਾਤਾ ਸਨ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰੈਸ ਤੇ ਪਲੈਟ ਫਾਰਮ ਦਵਾਰਾ ਸਿਖੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਛਾ ਗਏ। ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਦੌੜ ਜਿਹੇ ਸ੍ਰਦਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਠ ਪਰ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਲ ਵਧਣ ਲਗੇ।

ਇਥਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਬੀ ਇਹ ਗਲ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕੇ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਲੀਡਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੋ ਸ੍ਰਦਾਰਾਂ ਰਈਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਧਣ ਨਾਲ ਸੋਛੀਆਂ ਤੇ ਬੇਦੀਆਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਮਠੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭੀ ਢਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਵਿਖਾਣ ਲਈ ਲਗ ਪਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਤਰਾਂ ਤਰਾਂ ਦੇ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਏ ਜਾਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਗਾਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਲਗੀਆਂ। ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਚਮਿਆਰ ਅਤੇ

ਪੜ੍ਹੇਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਲਾਗਰੀ ਦਾ ਤੁ.....' ਤਕ ਆਖਿਆ ਜਾਣ ਲਗਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਾਜ਼ਸ ਰਚ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਦਾ ਭੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਜਕੇ ਜਾਲੰਘਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮੇਹਰਬਾਨ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਪਨਾਹ ਲੈਣੀ ਪਈ।

ਇਹ ਸੀ ਝਗੜਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜਾ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲਗਾ। ੧੮੮੭ ਈਸਾਵੀ ਵਿਚ ਜਦ ਪੜ੍ਹੇਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਰੁਧ ਛੇਕਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਮੁਕਦਮਾ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਗਰਾਮ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸਟ ਵਜੀ। ਪ੍ਰੈਸ ਤੇ ਅਖਬਾਰ ਬੰਦ ਕਰਨੇ ਪਏ।

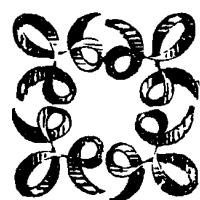
ਪੜ੍ਹੇਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੁਧਾਰਕ ਰਿਸਾਲਾ ਭੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਉ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲਾਈਨ ਦੀਵਾਨ ਮੁੜ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁਕ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਪੈਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਅਗੇ ਆਕੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਇਸ ਝਗੜੇ ਨਾਲ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ ਪਿਛੇ ਪੈ ਗਿਆ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਸੁਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੌੜ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਨਾਭਾ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ

ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਾਬੀ ਮੁੜ ਆਪਣੇ
ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਲ ਅਗੇ ਵਧਣ ਲਗੇ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਮਨੋਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਸਫਲ ਹੋਏ ਦੂਜਾ ਪੜਾ
ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਸੇਹਰਾ
ਭੀ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਬਣਾ।

ਸੋ ਇਸ ਗਲੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ
ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ
ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਬੀਜਾ ਚੁਕਿਆ। ਅਤੇ ਕੋਈ ਭੀ ਰੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਪਕੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਾ ਸੱਕੀ ਤੇ ਉਹ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਦਾ
ਟਾਕਰਾ ਖਿੜੇ ਮਥੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ
ਦੀ ਖਾਣੀ ਪਈ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ। ਇਹ ਗਲ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਆਪ ਦੀ ਜਬਾਨ ਤੇ ਕਲਮ ਦਾ ਹੀ ਸਦਕਾ ਸੀ। ਆਪ ਵਾਰਤਕ ਭੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਵਿਤਾ ਆਪ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇਹਾਂ ਜਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਲਿਖਦੇ ਸਦਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਦਲੀਲ ਦਾ ਇਨਾਂ ਜੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਭੀ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਸਰ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।

ਆਪ ਦੀ ਕਲਮ ਦਾ ਵਹਿਣ ਇਤਨਾ ਤੇਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਲਿਖਣ ਬੈਠਦੇ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਵਸੇਸ਼ਤਾਂ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਮੁੜ ਪੜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਗ ਮਾਤਰ ਤਕ ਦੀ ਭੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ।

ਆਪ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗ ਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਗੁਰਮਤ ਫਿਲਾਸਫੀ ਪਰ ਹਨ। ਜਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਤਪਾਤ ਅਤੇ ਛੂਤਾਂ ਛਾਤ ਦਾ

ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਿਖ ਇਤਹਾਸ ਪਰ ਭੀ ਹਨ। ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ:-

- (੧) ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿਦਕ
- (੨) ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਈਏ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ
- (੩) ਸਿਖ ਬਚੇ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸ਼ਹੀਦੀ
- (੪) ਕਲਗੀਧਰ ਉਪਕਾਰ
- (੫) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਚਿਰਿਤਰ
- (੬) ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਬੋਧ
- (੭) ਜਨਮਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
- (੮) „ „ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ
- (੯) „ „ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ
- (੧੦) „ „ ਹਰਿ ਰਾਏ ਜੀ
- (੧੧) „ „ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ
- (੧੨) ਸਰਹਦ ਪਰ ਪਲਟਨ ਨੰ: ੧੫ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ
- (੧੩) ਭਾਰਤ ਮੰਗਲ ਕਲਗੀਧਰ ਉਪਕਾਰ
- (੧੪) ਪੰਜ ਸੁਧਾਰ ਬਿਨੈ ਪੜ੍ਹ
- (੧੫) ਦੰਭ ਬਿਦਾਰਨ ।
- (੧੬) ਦੁਰਗਾ ਪ੍ਰਬੋਧ ।
- (੧੭) ਨਕਲੀ ਸਿਖ ਪ੍ਰਬੋਧ ।
- (੧੮) ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ।

(੧੯) *ਗੁਰਮਤ ਆਰਤੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ।
 (੨੦) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਧਾਈ ।
 (੨੧) ਭਗਤ ਮੰਗਲ ।
 (੨੨) ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿਧੀ ।
 (੨੩) ਪੰਥ ਸੁਧਾਰਿਕ ਬਿਨਯ ਪਤਰ ।
 (੨੪) ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਆੜਾ ।
 (੨੫) ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੋਧ ।
 (੨੬) ਸਮਸਿਆ ਪੂਰਤੀ ।
 (੨੭) ਖਾਲਸਾ ਪਤਰਾ ।

*ਕਿਹੜੀ ਗਲੋਂ ਹੋਵੇਂਦੇ,
 ਇਤਨੇ ਵਡੇ ਹੈਰਾਨ ।
 ਇਹ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀ ਆਰਤੀ,
 ਕਰਦੇ ਲੋਗ ਅਜਾਨ ।
 ਗੁਰਮਤ ਨਹੀਂ ਵੀਚਾਰਦੇ,
 ਅੰਨਮਤੀ ਦੇ ਤਾਣ ।
 ਦੇਖੋ ਦੇਖੀ ਸਿੰਘ ਇਹ,
 ਉਲਟੇ ਰਸਤੇ ਜਾਣ ।
 ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਜੋ ਆਰਤੀ,
 ਪਰਗਟ ਕਰੀ ਬਨਾਇ ।
 ਪੜੇ ਸੁਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ,
 ਦੇਵੇ ਭਰਮ ਮਿਟਾਇ ।

(੨੯) *ਨਵਾਂ ਨਕਲੀ ਸਿਖ ਪ੍ਰਬੋਧ ।

(੩੦) ਮੇਰਾ ਅਤੇ ਸਾਹੂ ਦਯਾ ਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸੰਬਾਦ । ,

(੩੧) ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ।

(੩੨) ਮੀਂਰਾਂ ਕੋਟੀਏ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ।

(੩੩) ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ

(੩੪) †ਪਰਮ ਦਰਪਣ

*ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸ਼ਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਘਰ, ਧਨ, ਮਾਲ, ਪਿਆਰੇ ਪੁੜ੍ਹ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਬਦਲਾ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਸਿਖ ਇਹ ਦੀਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸਾਰਟੀ-ਫੀਕੇਟ 'ਮਦ ਵਿਚ ਰਿਧਾ ਪਾਇਕੇ ਕੁਤੇ ਦਾ ਮਾਸ। ਧਰਿਆ ਮਾਨਸ ਬੋਪਰੀ ਤਿਨ ਮੰਦੀ ਵਾਸ।' ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

†ਸੁਨੋ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਗੇ ਜੋ ਤੁਮ ਦੀਨ ਚਲਾਏ।

ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਹਨ ਰਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬਨਾਏ।

ਸਤ ਪਰਮ ਦੇ ਪਿਆਰਿਓ ਮਨ ਦੇ ਕਰੋ ਵਿਚਾਰ।

ਹੰਸ ਵਾਗਾਂ ਦੁਧੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਲਵੈ ਨਿਤਾਰ।

ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਤੂ ਸਭ ਦੇ ਘਟ ਵਿਚ ਬਹਕੇ।

(ਬਾਕੀ ਛੁਟਨੋਟ ਸਫ਼ਾ ੧੫ ਦੇ ਹੇਠ)

(੩੫) ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ

(੩੬) ਗੁਗਾ ਗਪੋੜਾ

(੩੭) ਦੰਭ ਵਿਦਾਰਨ

(੩੮) ਪੰਜ ਪ੍ਰਬੋਧ

(੩੯) ਸਰਾਧ ਪਰ ਸੇਲਾਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਿੱਸੇ

(੪੦) ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

(੪੧) ਦਿਤ ਹਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਲਾ

(੪੨) ਪ੍ਰਤਿਗਯਾ ਪਾਲਨ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਾਪ ਕੇ ਵਿਕ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਵਕਤ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ। ਕੁਝ ਖਰੜੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਤੌਰ ਪਰ ਛਪਵਾਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੀਰੋਜ਼ ਪੁਰ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਸਨ।

ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਅਠ ਸਾਲ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੜਲੇਦਾਰ ਲੇਖ ਛਪਦੇ ਰਹੇ

(ਸਫ਼ਾ ੨੪ ਦੇ ਫੁਟਨੋਟ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਧਰਮ ਪ੍ਰੀਛਾ ਵਲ ਲਗਾਓ ਸਭ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ।

ਅਟਲ ਰਖ ਇਹ ਰਾਜ ਕੇਸਰੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਅਜਾਦੀ।

ਜਿਸ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਿਚ ਹਨ ਡਰਦੇ ਝੂਠੇ ਧਰਮ ਫਸਾਦੀ।

ਸਭ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਨਰਅਰ ਨਾਰੀ ਧਰਮ ਖਾਲਸਾ ਪਾਰਨ।

ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੁਨ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਬੰਧਨ ਸਗਲ ਨਿਵਾਰਨ।

ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਖੜਾਨੇ ਵਿਚ ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬਹੁ-ਮੁਲੇ ਰਤਨ ਦੇਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿਖ, ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲ ਸਕੇਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋਰਦਾਰ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ ਅਸੀਂ ਦੋਹਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਟਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ, ਰੁਕਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਚਲਤ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਬਚਨ ਆਦਿ ਲਈ ਵਖ ਵਖ ਕਾਲਮ ਰਖੇ ਰਿਹਾ ਸਨ। ਨੀਤੀ ਬਚਨ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ।

ਜੈਸੇ ਜਲ ਵਰਖੇ ਮਾਨੋ ਛੂਲੇ ਫਲੇ ਨਾ ਬੈਤ।
ਤੈਸੇ ਹਿਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੇ, ਮੂਰਖ ਜਨ ਤਜ ਦੇਤ।

(ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ੮ ਫਰਵਰੀ ੧੯੦੧)

ਦੋਹਿਰਾ—ਮਿਤਰ ਦੋਹੀ ਪਾਪ ਰਤ ਸੁਨਤ ਨਾ ਹਿਤ ਕੀ ਜੋਏ।
ਉਖਰ ਭੂਮੀ ਸਮ ਲਖੋ, ਕਵੂ ਨਾ ਸਫਲੋ ਹੋਏ।

(ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਫਰਵਰੀ ੧੯੦੧)

ਦੋਹਿਰਾ—ਖਰਚ ਦੋਕੋ ਅਹੋ, ਪਹਿਲੇ ਸੁਖ ਕਾ ਮੂਲ।

ਪਰ ਪਾਛੇ ਪੜਨਾਮ ਇਸ ਟੋਵਤ ਅਤ ਸੂਲ ।

(ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ੨੮ ਦਸੰਬਰ ੧੯੦੦)

ਜੋਹਿਰਾ—ਕੇਕਰ ਅਜੇ ੨। ਉਠਿਆ ਤੇਰੇ ਮਨਕਾ ਵੇਗ ।

ਤਾਂ ਸੁਨ ਅਗੇ ਹੋਰ ਇਕ ਉਤਮ ਮਾਰਗ ਜੇਗ ।

(੧੦੨)

ਪੀਪੇ ਜੀ ਨਿੰਦਤ ਕਹਾ ਧੂਪ ਦੀਪ ਨਈ ਵੇਦ ।

ਨਹਿ ਚਾਹੀਏ ਇਸ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸਮਝ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਭੇਦਾ

(੧੦੩)

ਗੁਰਮਤ ਆਰਤੀ ਪ੍ਰਬੋਧ)

ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਨਾਜਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਦ੍ਰੈਸ਼ਾ—ਜਦ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ, ਬੈਠਾ ਗੁਰੂ ਧਿਆਏ।
ਤਾਂ ਨਾਜਮ ਦੀ ਇਹ ਅਨੀਤੀ, ਨਾ ਕਰਤਾਰ ਸੁਹਾਏ।
ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ, ਐਸੀ ਉਸ ਪਰ ਵਰਤੀ।
ਤੰਗ ਜਾਨ ਤੇ ਆਇਆ ਪਾਣੀ, ਵੇਹਲ ਨਾ ਦਿੰਦੀ ਧਰਤੀ।
ਹੋਇ ਭੀ ਮਾਰ ਲਾਚਾਰ ਮਹਾ ਉਹ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਹੈ ਦੁਖ ਪਾਂਦਾ।
ਨਾ ਈਲੇ ਨ ਚਲੇ ਰਾਈ ਨਾ ਪੀਵੇ ਨਾ ਖਾਂਦਾ।
ਚੜ੍ਹਿਆ ਪੇਟ ਅਫਾਰਾ ਉਹਦੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਖਾਰਾ।

ਕਹੇ ਪੁਕਾਰ ਅੰਤ ਦੇ ਬੋਲੇ, ਰਾਖਾ ਪੰਥ ਹਮਾਰਾ ।

ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵਿਚ ਜਦ ਫੌਜ ਦੇ
ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਣ ਕੇ ਵੰਗਾਰਿਆ ।

ਦਵਯਾ—ਇਤਨਾ ਸੁਭਦ ਜਦੇ ਹੋ ਅਗੇ ਕਿਹਾ ਖਾਨ ਨੇ ਆ ਕੇ ।

ਸੁਨ ਦੇ ਸਾਰ ਹੋਇਆ ਮਨ ਗੁਸੇ, ਸਿੰਘ ਉਠੇ ਭਬਕਾ ਕੇ ।

ਜਿਸ ਤੇ ਰਤੀ ਭਰ ਭੀ ਨਾਹੀਂ, ਆਇਆ ਡਰ ਮਨ ਮਾਹੀ ।

ਵੇਖ ਫੌਜ ਦਾ ਧਾਵਾ ਹੋਇਆ, ਚਿਤ ਡੁਲਾਇਆ ਨਾਹੀ ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਗਲ ਦੇ ਪੰਡਤ ਸਨ ।

ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਕਵਿਤਾ ਪਿੰਗਲ ਦੀ ਕਸ਼ਵਟੀ

ਪਰ ਠੀਕ ਉਤਰਦੀ ਹੈ ਆਪ ਕਵਿਤਾ ਵਧੇਰੇ ਦੋਹਰਾ ਦਵਯੇ

ਅਤੇ ਚੌਪਈ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੁਰਾਨੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ

ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਭੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਝਲਕ

ਪੈਣ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਤੇ ਦਵਯੇ

ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਚੌਪਈ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਚੌਪਈ ਲੈ ਭਾਈ ਸਿਖਾ ਇਹ ਜੋ ਬਾਣੀ।

ਅਸਲੀ ਦੁਧ ਵਾਂਗ ਮਧਾਨੀ।

ਸਚਾਈ ਦਾ ਮਖਣ ਕਦੇ।

ਅਨ ਮਾਤ ਦਾ ਬੰਧਨ ਕਦੇ।

ਪਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ਘਰ ਦੇ ਲੋਗ।

ਪਏ ਕਰਾਵਨ ਕੰਮ ਅਯੋਗ।

ਚਿਤ ਪਾਠ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਕਰਦਾ।

ਅਮਲ ਨ ਕਰਦਾ ਘਰ ਤੋਂ ਡਰਦਾ।

ਜੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਚਲਾ।

ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਮਲਾਂ ।
 ਇਹ ਮੇਰੀ ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ।
 ਵਿਚ ਕੁਟੰਬ ਕਰੇ ਗੀ ਖੁਆਰ ।
 ਘਰ ਵਿਚ ਚੁਕ ਲੜਾਈ ਪਾਉ ।
 ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨ ਅੰਨ ਪਕਾਉ ।
 ਪਰ ਅੰਮਾ ਭੀ ਹੋਉ ਗੁਸੈ ।
 ਬਾਪੂ ਜੀ ਭੀ ਬੈਠੂ ਰੁਸੈ ।
 ਅਹੋ ਗਲ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤੇਰੀ ।
 ਇਹ ਦਲੀਲ ਚਾਹੁੰਦੀ ਮੇਰੀ ।
 ਘਰ ਘਰ ਦੇ ਹੁਣ ਕੁਲ ਬਖੜੇ ।
 ਦੇਵਣ ਜਾਣ ਨ ਸਿਖੀ ਨੇੜੇ ।

ਚੈਪਈ ਦੇ ਇਹ ਛੰਦ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਨਕਲੀ
 ਸਿਖ ਪ੍ਰਬੋਧ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਕਲੀ ਸਿਖ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ
 ਅਖਵਾਏ ਹਨ ਜਦ ਉਹ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਕਾ ਏਲ ਹੋਕੇ ਅਨਮਤ
 ਛਡਣ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ
 ਮਜਬੂਰੀ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੁਰਮਤ ਪਰ
 ਚਲਣੋਂ ਡਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਨਮੂਨੇ

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਦਲੀਲ
 ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਇਤਹਾਸਕ ਮਿਸਾਲਾ ਦੇ ਕੇ
 ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ

ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਪੜਨ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਤਾਂ ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਮੰਨਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪਣੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ੧੫ ਫਰਵਰੀ ੧੯੦੯ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁੱਖ ਲੇਖ ਹੈ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਦੇ ਬਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

(ਲਿਖਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ)

ਧਾਰਮਕ ਬਹਾਦਰਾਂ ਲਈ ਸਲਾਹ

ਜਦ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਜੰਗ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਦ ਇਕ ਉੱਤਮ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਿੱਖਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਪਨੇ ਸ਼ਤਰੂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਅਪਣੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਅੱਛੇ ਢੰਗ ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਵੱਲ ਫੈਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਇਸ ਬਾਤ ਵੱਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੀ ਜਗਾ ਮੱਲੀ ਜਾਏ ਅਰ ਐਸੇ ਪਾਸੇ ਪਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜਿਸਤੇ ਸਾਡੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਬਚਾਓ ਰਹੇ ਅਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਪਰ ਫੜੇ ਪਾਈ ਜਾਏ।

ਓਪਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਭੀ ਏਹੋ ਖਜਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਿਸਤੇ ਓਹ ਵਡੀ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਬੇਰਹਮੀ ਨਾਲ ਅੱਗ ਬਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਤੇ ਕਈ ਬਹਾਦਰ ਸਪਾਹੀ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਕਈ

ਘਾਇਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭਿਗਦਿਆਂ ਢਹਿੰਦਿਆਂ ਫੌਜ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਵਕਤ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਦੇ ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਪਰ ਫੁੜੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਬੈਠਦੇ ਅਰ ਨਾ ਸੰਧਲਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸਿਆਪਾ ਹੀ ਆਰੰਭਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਾਇਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਭੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਹਾਇ ਹਾਇ ਨਹੀਂ ਪੁਕਾਰਦੇ ਕਿੰਤੂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜਲਾ ਅਤੇ ਦਬਾਕੇ ਗੁੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਘਾਇਲਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਬਾਕੀ ਦੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਫੌਜ ਨੂੰ ਦਲੋਰੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਤਾਕਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਮਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨਾਮ ਅਤੇ ਪਿੰਸ਼ਨਾਂ ਦੇਕੇ ਹੋਸਲਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਜੋ ਬੋੜਾ ਜ਼ਖਮੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੰਮ ਦੇ ਲਾਈਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਪਿੰਸ਼ਨ ਦੇਕੇ ਘਰ ਬਠਾਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਤੇ ਉੜਕ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਪਰ ਫਤਹ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੰਗ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜਜ ਅਟਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਏਹੋ ਦਿਸ੍ਤੁਂਤ ਸਚੇ ਧਾਰਮਕ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਰਾਜ ਦੇ ਰਖਨੇ ਪਰ ਭੀ ਪੂਰਾ ੨ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਧਾਰਮਕ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸਤੇ ਉਹ ਧਾਰਮਕ ਰਾਜਜ ਨੂੰ ਅਟਲ ਰੱਖ ਸਕਨਗੇ, ਅਰ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਪਰ ਫਤਹ

ਪਾਉਣਗੇ । ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਦੇ ਸਚੇ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਧਾਰਮਕ ਸਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਭੀ ਅਨਮਤੀ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਰ ਸਭ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤਬਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਅਪਨੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਅੰਸੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨਮਤੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਦਖਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਰ ਅਪਨੀ ਤਟੱਕੀ ਦਾ ਅੰਸਾ ਸਾਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਜਿਸ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੇਤੀ ਬੁਰਾਈ ਰੂਪੀ ਸੁਸ਼ਮਨਾਂ ਪਰ ਫਤਹ ਪਾਈਜਾਏ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚ ਭੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅਨਮਤੀ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੀ ਫੌਜ, ਜੋ ਇਕ ਵਡਾ ਭਾਰੀ ਮੁਲਖਈਆ ਹੈ, ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕੁਝ ਘਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿਸ ਤੇ ਉਛ ਵਡੀ ਬੇਰਬਰੀ ਨਾਲ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਦੇ ਸਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਨੀਆਂ ਲੜਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਘਾਇਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹਥੋਂ ਕਈਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਸਮੇਤ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਗੋਹਾ ਅਤੇ ਗੋਮੁਤਰ ਪੀ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਬਿਆਹਾਂ ਪਰ ਅਨਮਤੀ ਹਮਲਾ ਆਕੇ ਅਜੂਹੀ ਕੁਰੀਤੀ ਦੀ ਬਾੜ ਝਾੜਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰਾ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਘੁੱਗੀ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁਕਦਾ, ਜਿਸਤੇ ਅਨਮਤੀ ਨੱਕੀ ਪੂਰ ਖੇਲਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੇ ਅਗੇ ਕਈਆਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕੰਨਜਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਧਰਮ ਆਦਰ ਦੇ ਜੋਗ ਸਨ, ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਸਖਤ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨਮਤੀਆਂ ਦੇ ਜਾਇਕੇ ਨੂੰਹਾਂ ਕਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਕਈਆਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਸੂਤਰ ਦੀ ਰੱਸੀ ਪਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੂਆਂ ਵਾਂਗ ਅਪਨੇ ਗੁਲਾਮ ਬਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਂਮਾਂ ਗੁਰ ਪੁਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਉਂ ਆਖਕੇ 'ਕੋਵੰਸ' ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਕਬਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬਾਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨਮਤੀ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਘਾਇਲ ਅਤੇ ਮੁਰਦੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਿਸ ਪਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੰਗ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਤੁ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਖਾਲਸਾ ਸਾਪਹੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿੱਖ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਘਾਜ਼ਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸਾਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਰੂਪੀ ਹਸਤਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਬਠਾਲੇ ਅਰ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਰਹਮ ਪੱਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਿਆਂ ਰੂਪੀ ਜ਼ਖਮਾਂ ਪਰ ਲਗਾਵੇ ਅਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭੀ ਪੱਕਿਆਂ ਅਰ ਸਵਾਧਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਭਾਈ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਰ ਜੰਗ ਕਰਨੇ ਲਈ ਤਜਾਰ ਬਰ ਤਜਾਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੰਨਜਵਾਦ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਦੇਕੋ ਹੈਸਲਾ ਵਧਾਉਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਆਸ਼ਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਰਬ ਕਰਦਾਂ ਅਰ ਲੜਦੇ ਭਿੜਦਿਆਂ ਤੇ ਮਰਦੇ ਖਪਦਿਆਂ ਕੋਈ ਦਿਨ ਆਇਗਾ ਜੋ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਫਤਹ ਪਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਐ ਧਾਰਮਿਕ ਬਹਾਦਰੇ ਸਵਾਧਾਨ ਹੋਵੇ ਅਰ ਇਸ ਅਮਨ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੂਰ ਦੇ ਸਥੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਹਾਰੋ। (ਲੇਖ ਅਸਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੈ)

ਖਾਲਸਾ ਬੁਦਰੀ

ਭਾਵੇਂ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਛੂਤ ਛਾਤ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ
 ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਦਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੋ ਟੁਕੁ
 ਫੈਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਿਖੀ ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦਾ
 ਬੁਲਕਾਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਹਿੰਦੂਆਂ
 ਜਿਹੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ
 ਅਖੰਤੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਛੂਤਾਂ
 ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਈ
 ਹੋਈ ਸੀ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਅਖੰਤੀ
 ਅਛੂਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਵਲ ਦਸ ਵਜੇ ਤੋਂ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ
 ਤਕ ਹੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਾ
 ਸਕਦੇ ਸਨ। ਅਗੋਂ ਪਿਛੋਂ ਨਹੀਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਵਾਨ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।
 ਪ੍ਰੰਤੂ ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਇਸ ਭਿੰਨ ਭੇਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ
 ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ।

ਅਖੰਤੀ ਅਛੂਤ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਨ ਦਾ ਲਾਹੌਰ
 ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਡੰਡ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ
 ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ

ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਪਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿਤੀ। ਅਖੌਤੀ ਅਛੂਤ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਗਿ: ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਸਭ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਪਿਆ। ਗੁਜਰਖਾਨ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਅਲਗ ਇਕ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਬਣਾ ਲਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਲਸਾ ਭਾਈ ਚਾਰਾ ਇਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰੇਵਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜੀਠੀਆ ਤੇ ਸਕੋਤ੍ਰ ਸ੍ਰੇਵਨਾ ਸਿੰਘ ਹਕੀਮ ਸਨ।

੧੯੦੭ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਨਾਲ ਲਗਨ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਭਾਵ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀਰ ਦੇ ਉਦਮ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਰਹਿਤੀ ਹੈ, ਰਾਮਦਾਸੀ ਮਜ਼ਹਬੀ, ਕਈਰ ਪੰਜੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਨਾਈ ਗਈ ਤੇ ਪੰਜ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਮਤੀ ਲੈਣ ਲਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਵਾਰਾ ਲੇਖ ਛਾਪੇ ਗਏ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗਰਤ ਆਈ ਉਥੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਭੀ ਜਾਗ ਉਠੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਭੁਲੜ ਵੀਰ

ਆਰੀਆਂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਵਲ ਭੀ ਖਿਚੇ ਜਾਣ ਲਗੇ ਪ੍ਰੇਤੁ ਗਿਆਨੀ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ 'ਕੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਿਖੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੇਣੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਉਚ ਨੀਚ ਤੇ ਛੁਤ ਛਾਤ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਸਿਖ ਬਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪਰ ਐਹਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ; ਸਗੋਂ ਸਿਖ ਬਣ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਇਹ ਗਲ ਕਿ ਕਈ ਭੁਲੜ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅਛੂਤਾਂ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਸਾਡੇ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਅਸਾਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਸਚੇ ਗੁਰਸਿਖ ਇਸ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸਹੈਤਾ ਕਰਨ ਗੇ ।'

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਚੇ ਪਿਲੇ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਪਕੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਕ ਹਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਫੇਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਇਹ ਯਤਨ ਸਿਰੇ ਚੜ ਗਿਆ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਸਥੀ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ
ਚੜ੍ਹਨਾਂ ਹੋਵੇ ਉਹੁ ਉਸ ਲਈ ਆਪ ਹੀ ਸਬੱਬ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜਨ ਲਈ ਸਮਰਥ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਭੇਦ ਭੀ ਗਿਆਨੀ
ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮਿਲਕੇ ਇਕ
ਟੀਮ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਟੀਮ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ
ਜੀ ਦੇ ਵਡੇ 2 ਸਾਬੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਸਰ
ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੈੜ੍ਹ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਜੈ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸਨ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੇ ਹਾਲ ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ:-

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ:-

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਗਿਆਨੀ
ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਦਾ
ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਚੰਘੜਾਂ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ
ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ) ਵਿਚ ੧੫ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੪੯ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਇਕ
ਗਰੀਬ ਸਿਖ ਭਾਈ ਵਿਸਾਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਆਪ

ਦਾ ਪਿਤਾ ਕਪੂਰਬਲਾ ਰਾਜ-ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਇਕ* ਰੁਕਨ ਕੰਵਰ
ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੋਣਹਾਰ
ਬਾਲਕ ਵੇਖਕੇ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸਦੀ ਵਿਦਿਆ
ਦਾ ਭਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ
ਨਾਲ ਗੈਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਇਸਦੇ
ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਓਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਅਸਿਸਟੈਂਟ
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲਗ ਗਏ।

ਪੰਜ ਸੇਵਾ ਦਾ ਚਸਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ।
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣਦੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾਂ ਦੇਣਾਂ
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ
ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ੧੯੭੯ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਸਿੰਘ
ਸਭਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ।

ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਖਿਆਰ
ਅਤੇ 'ਵਿਦਯਾਰਕ' ਰਿਸਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ,
ਜੋ ਅਗੇ ਚਲਕੇ ਰਿਸਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲੇ, ਗਿਆਨੀ
ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਪੰਜ ਰਤਨਾਂ
ਨੂੰ ਪੰਜ-ਸੇਵਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਸੇਹਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ
ਮੌਢੀ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਖਿੜ੍ਹੇ
ਅਨਸਰ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ

*ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਛੇਰ ਕਪੂਰ-
ਬਲੇ ਆ ਗਏ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੪੯।

ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਅਜੇਹੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਕਾਬਜ਼ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਫੰਮ ਤੇ ਹੋਰ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲਗਦੀ ਸੀ । ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਦੱਸ ਦੇਣੀ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ੧੮੮੯ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਰਾਜਾ ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਤੇ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੇਛੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਿਚੋਂ ਕੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸਾਬੀ ਸਾਬ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ । ਇਕ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿਤਰ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਸਾਬ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਵਾਲ ਬਣੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਭੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਝਿਆ । ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਿਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹਾਊਸ ਬਣਵਾਇਆ ।

ਬੇਦੀਆਂ ਸੋਢੀਆਂ ਤੇ ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਆਪ ਨੇ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਅਤੇ ਸਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਡਟ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਆਪ ਵਿਚ ਸਚੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਵਾਲੀ ਇਹ ਖੂਬੀ ਭੀ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਭੀ ਬੁਰਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵਰਤਦੇ । ਕੁਝ ਚਿਰ ਬੀਮਾਰ ਰਹਿਣ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ੨੪ ਸਤੰਬਰ ੧੮੮੮ ਨੂੰ ਕੰਡਾ-ਘਾਟ (ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ)

ਵਿਚ ਸੱਚ ਖੰਡ ਪਧਾਰੇ ।

ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ:-

ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਕਪੂਰ ਖਤਰੀ ਘਰਾਂਲੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਉਹ ਭੀ ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਂਗ ਗੁਲਾਬ ਦਾਸੀ ਮੱਤ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਤ ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਸ ਮੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਅਵੱਸਥਾ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਝ ਚਰ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਭੀ ਰਹੇ। ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ੧੮੭੯ ਵਿਚ ਆਰੀਆ ਸਮਜ਼ ਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰੁ ਬਨ ਗਏ। ੧੮੮੯ ਵਿਚ ਸਕੱਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦਿਤਾ ਪਰ ਏਸੇ ਸਾਲ ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰੁ ਬਣ ਗਏ। ੧੮੮੮ ਤਕ ਆਪ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪੈਰ ਲਿਆ। ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਸੇਵਾ ਲੈਣ ਲਗੇ। ਪਿਛੋਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਨੇ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਹੋਕੇ ੧੮੮੨ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕੌਂਸਲ ਬਣੀ ਤਾਂ ਆਪ ਉਸਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰੁ ਥਾਪੇ ਗਏ। ਦਸ ਸਾਲ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਉਪੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੯੦੨ ਵਿਚ

੯੦.

ਕੁਝ ਮਤ ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਉਹਨਾਂ ਪਬਲਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਿਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬੀਮਾਰ ਰਹਿਣ ਪਿਛੋਂ ੧੪ ਮਈ ੧੯੧੦ ਨੂੰ ਸੱਚ ਖੰਡ ਪਧਾਰੇ । ਆਪ ਕਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੀ ਟੈਕਸਟ ਬੁਕ ਕੱਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਫੈਲੋ ਅਤੇ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨਰ ਭੀ ਸਨ ।

ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ:-

ਆਪ ਕਪੂਰਬਲਾ ਰਾਜ-ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਰੁਕਨ ਅਤੇ ਪੜੋਲੇਦਾਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਭਾਰੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ੧੯੮੭ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਆਪ ਸੱਚ ਖੰਡ ਪਧਾਰੇ । ਆਪ ਪੱਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਕਵੀ ਸਨ ।

ਸੁਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੈੜ:-

ਭਦੈੜ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਇਸ ਨੌਨਿਹਾਲ ਦਾ ਜਨਮ ੧੮੩੩ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਫੁਲ-ਵੰਸੀ ਸ੍ਰੀ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗਾਹਿ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ । ਆਪ ਨੇ ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਉੱਚੀ ਵਿਦਿਆ ਪਾਈ ਅਤੇ ਕਾਵਯ, ਜੋਤਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪੰਡਤ ਬਣੇ ।

੧੯੫੭ ਦੇ ਗਦਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ੧੯੬੯ ਵਿਚ ਏਸ਼ੀਆਟਿਕ ਸੁਸਾਇਟੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ੧੯੭੩ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੀ ਸੈਨੇਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰੰਗ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿਸਾਂ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੧੯੭੭ ਵਿਚ 'ਫਜ਼ਲ ਉਲ ਫੁਜ਼ਲ' ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦਿਤਾ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਰ, ਸੀ. ਐਸ. ਆਈ ਅਤੇ ਕੇ. ਸੀ. ਐਸ. ਆਈ ਦੇ ਖਿਤਾਬ ਮਿਲੇ।

੧੯੮੮ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਟਿਰ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈਣ ਲਗੇ। ਏਸੇ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਭੀ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਚਾਲੂ ਹੋਇਆ।

ਆਪ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ੮ ਹਾਜ਼ ਸੰਨ ੧੯੫੩ ਬਿਹੁ ਮੁਤਾਬਕ ਜੂਨ ਦੀ ੧੯੮੯ ਸੰਨ ੧੯੬੯ ਈਥੋਂ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸ਼ੇਕ ਸਮਾਚਾਰ ਲਿਖਿਆ, ਉਹ ਹੁਕਮ-ਹੁ ਸਾਹਲੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਪਰ ਬੰਗਾ ਚਾਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਉਚਿਤ ਲੇਖਣੀ ਦਾ ਹੋਰ ਨਮੂਨਾ ਭੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਮਹਾਂ ਸ਼ੋਕ ਦਾਇਕ ਮਿਤੂ ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ, ਕੇ-ਸੀ-ਆਈ-ਈ-ਰਾਈਸ ਭਦੈੜ ਦੀ

ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਹਾਂ ਦੁਖ ਦਾਇਨੀ ਅਤੇ ਅਤੀ ਭਿਆਨਕ ਖਬਰ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਲਿਖਕੇ ਅਪਨੀ ਪਜਾਰੀ ਕੌਮ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸਤੇ ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਕੈਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘੱਟ ਟੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ।

ਭਾਵੇਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂ ਭਜਾਨਕ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਦੇਖਨ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਅਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰਾ ਪਰਤੀ ਪਰ ਭਾਉ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਵਿਚਾਰਕੇ ਦੇਖਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਇਸ ਪਰਤੀ ਉਤੇਂਹੇਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜ ਉੱਠ ਜਾਣ ਤਦ ਇਸ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਹਾਲ ਹੈ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੀ ਰਹਿਨੀ ਕਠਨ ਹੋ ਜਾਏ, ਅਰ ਹਰ ਇਕ ਪਸੂ ਪੰਖੀ ਤੜ੍ਹਫਕੇ ਮਰ ਜਾਵੇ ਅਰ ਹਰਾ ਭਰਾ ਖੇਤ ਯਾ ਕੋਈ ਇਗ ਭੀ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਵੇ, ਜਿਸਤੇ ਰਾਜਾ ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਦਾ ਸੁਖ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਜਿਤਨੇ ਦਰਯਾ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਦੀ ਪਰਤੀ ਨੂੰ ਜਲ ਦੇਕੇ ਠੰਢਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਕਰੋੜਾਂ ਮਣਾਂ ਦਾ ਅਨਾਜ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਕੇ ਪਰਜਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਜਿਤਨੇ ਦਰਯਾਉ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਲ ਦੀ

ਲਾਗ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਅਮੇਲਕ ਪਦਾਰਥ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਖਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਿਤਨੀ ਅਮੁੱਲ ਲਕੜੀ ਅਰ ਅਮੁੱਲ ਮਧੂਰ ਮੇਵੇ ਫਲ ਅਤੇ ਛੁੱਲ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਕੇ ਇਸ ਪੱਧਰ ਪਰਤੀ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸੋ ਭੀ ਕੇਵਲ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਜੋ ਵਡੇ 2 ਜੰਗਲੀ ਪਹਾੜੀ ਜਨਵਾਰਾਂ ਦੇ ਚਮੜੇ ਅਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਾਨੂੰ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸੋ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਿਲਨੀ ਮਹਾਂ ਕਠਨ ਹੈ। ਸਭ ਤੇ ਵਧਕੇ ਜੋ ਬੱਦਲ ਅਕ ਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬਰਸ ਕੇ ਪਲ ਵਿਚ ਜਲ ਬਲ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਸੋ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਲੀਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲਵੈ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਇਹ ਪਹਾੜ ਸਾਰੇ ਪਰਤੀ ਉਪਰੋਂ ਉੱਠ ਜਾਣ ਤਦ ਇਤਨੇ ਲਾਭ ਜੋ ਇਸ ਪਰਤੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਨ ਸੋ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਨ, ਜਿਸਤੇ ਇਹ ਖਿਜਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਾੜ ਇਸ ਖੁਸ਼ਕ ਪਰਤੀ ਪਰ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰੰਡੀ ਹੈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਪਨੇ ਜੁਆਨ, ਰੂਪ, ਗੁਣਵਾਨ ਪੁਰਖ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ ਦੁਖੀਆ ਅਤੇ ਰੰਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪਾਰਬਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਇਸ ਪ੍ਰਿਥੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਦਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਨਿਵਹਾਰ ਰਖੇ।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਅਸੀਂ ਕੈਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਦ ਇਹ ਭੀ ਇਕ ਖੁਸ਼ਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੀ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਤਾਨ ਮਾਨ ਕੇਵਲ ਕੈਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕੈਮ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸੋਈ ਕੈਮ ਧਨਵਾਨ, ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਸੋਭਾ ਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸੋਈ ਕੈਮ ਨਿਰਬਲ ਅਰ ਅਤਾਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਇਕ ਕੈਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਕੇ ਅੜਾਲ ਪੁਰਖ ਅਗੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ ਕਿ ਹੇ ਕਰਤਾਰ ਅਪ ਸਾਡੀ ਕੈਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ, ਸਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਰ ਅਟੱਲ ਰੱਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜੋ ਭਦੌੜ ਦੇ ਵਡੇ ਭਾਰੀ ਰਦੀਸ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਜੋ 2 ਲਾਭ ਸਿਖ ਖਾਲਸਾ ਕੈਮ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ ਸੋ ਕਬਨ ਤੇ ਬਾਹਿਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੈਮ ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਘੱਟ ਵੱਧ ਜਾਨਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦਾ ਕਦਰ ਜਿਉਂ 2 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਰਗਵਾਸ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਦੇਰ ਪਵੇਗੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਯਾਦ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਦੇਖੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਕੈਮ ਦਾ ਖੈਰ ਖਾਹ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਆ ਕੁਛ ਸੁਖ ਦਾ ਉਪਾਇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਥੋੰਗਿਆ ।

ਸਭ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸੂਰਬੀਰ ਧਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਤਾਰੀਖੀ ਹਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸਤੇ ਇਤਨਾਂ ਗਜਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਕੇ ਕਿਆ ਕਿਆ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿਖਾਏ ਅਰ ਕਿੱਥੋਂ ੨ ਤਕ ਕੰਮ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਅਪਨੀ ਸਕਰਾਰ ਥੋਂ ਭੀ ਕਿੱਨੇ ਖਿਤਾਬ ਅਰ ਕਿਤਨੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ।

ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਫੂਲਵੰਸ ਜੋ “ਅਵਤੰਸ਼” ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ੨ ਭੌਰੀ ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਜੀਂਦ ਅਤੇ ਨਾਭਾ ਹਨ ਇਹ ਭੀ ਭਦੋੜ ਦੇ ਰਈਸ ਹੋਕੇ ਕਿਰਨ ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਜੇ ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸਾਹਿਬ ਸਰਦਾਰ ਚੂਹੜ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਸੂਰਗਬਾਸੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਵਾਲੇ ਕਾਰ ਨਾਮੋਂ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਰ ਲੋਗ ਢਾਡੀਆਂ ਤੇ ਸੁਨਦੇ ਹਨ, ਸੁਨਾਈ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਇੱਕ ਵਕਤ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਰਗਬਾਸੀ ਦੇ ਪਰਖਾਰਥ ਭੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ ਹਾਲ ਛੱਡਕੇ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਤੇ ਉਹ ਜਾਨ ਲੈਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਪਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ਕਾਰ ਅਤੇ ਵੇਸ਼ਿਆ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਿਤਾਈ ਕਿੰਤੂ ਪਰ

੯੯.

ਉਪਕਾਰ ਅਤੇ ਫਰਮਾਂਬਰਦਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਰ ਯਾਦਗਾਰ
ਕਰਤਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਦੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸੰ: ੧੮੩੩ ਈਸਵੀ ਵਿਚ
ਭਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ
ਸੀ ਜਨਮੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਹੋਕਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ
ਵਿਦਜਾ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵੱਲ ਅਪਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ, ਪਰੰਤੂ ਐਥੋਂ
ਤਕ ਸ਼੍ਵੇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਬਨਾਰਸ
ਵਿਚ ਗਏ ਅਰ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ
ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੇ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਾਵਯ, ਸਾਹਿਤਯ, ਨਾਟਕ, ਦਰਸ਼ਨ,
ਉਪਨਿਖਧਾਂ, ਵਜਾਕਰਣ, ਜਜੋਤਸ਼, ਪਿੰਗਲ ਆਦਿਕ ਦੇ
ਵਿਚ ਇਹ ਐਸੇ ਵਿਦਾਨ ਸੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵੱਡੇ ੨ ਸੰਸ-
ਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੈਦਕ ਦੇ
ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਰ (ਪਾਂਚਜ) ਅਰਥਾਤ ਰਸੋਈ ਵਿਦਜਾ
ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨ ਦੇ ਸਨ, ਦੂਸਰੀ ਵਲ ਗੁਰ-
ਮੁਖੀ ਦੇ ਐਸੇ ਗਯਾਤਾ ਸੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਦੁਤਿਜ ਕਹਿਣਾ
ਜੋਗ ਸੀ ।

ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਦਿਆ ਨਾਲ ਬਹੁਤ
ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ
ਭਦੇੜ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਅਪਣੇ ਖਰਚ ਤੇ ਖੇਲ੍ਹੀ ਇਸ ਤੇ
ਮਗਰੋਂ ਸੰ: ੧੮੫੭ਈ: ਵਿਚ ਜਦ ਗਦਰ ਪਿਆ ਸੀ ਉਸ ਸਮਯ
ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਮਦਦ ਦਿਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ
ਉਖਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਥੋਂ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ
ਕੁਛ ਸਮਯ ਤਕ ਮਾਸੂਲ ਲੈਨਾ ਭੀ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਰ ਜਾਨ

ਲੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਵਡਾ ਭਾਰੀ ਬਹਾਦਰ ਹੈ ।

ਇਸਤੇ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਲੋਗਾਂ ਨਾਲ ਜਿਸਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ੨ ਰਾਈਸ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਐਥੋਂ ਤਕ ਪ੍ਰੀਤ ਵਧ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਇਹ ਸੰ: ੧੯੬੯ ਵਿਚ ਏਸ਼ੀਆਟਿਕ ਸੋਸਾਈਟੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮਿੰਬ੍ਰ ਬਨ ਗਏ, ਫੇਰ ਸੰ: ੧੯੭੦ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸੈਨਟ ਦੇ ਮਿੰਬਰ ਹੋਏ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਂ ਵਿਦਯਾਲਯ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਅੰਜਮਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਿੰਬ੍ਰ ਭੀ ਹੋ ਗਏ ।

ਫੇਰ ਸੰ: ੧੯੭੩ ਈ: ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਤਰਜ਼ਮਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਵਰਨਨ ਸੀ ਜਿਸਤੇ ਮਗਰੋਂ ੧੯੭੬ ਈ: ਵਿਚ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਤਰਜ਼ਮਾ ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਨਦੇ ਸਨ । ਇਸਤੇ ਮਗਰੋਂ ਸੰ: ੧੯੭੫-੭੬ ਈ: ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਰਜ਼ਮਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਤਰਜ਼ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ॥

ਫੇਰ ਸੰ: ੧੯੭੭ ਈ: ਵਿਚ ਜਦ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਹੋਇਆ ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮਜ ਪਰ “ਮਲਾਜ਼ਉਲ ਉਲਮਾ ਵਾ ਫਾਜ਼਼ਲੁਲ ਫੰਜ਼ਲਾ” ਦਾ ਖਤਾਬ ਮਿਲਿਆ, ਅਰ

ਇਸੀ ਸਾਲ ਅਪਨੀ ਸਾਰੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਅਰਥਾਤ ਪੁਸਤਕਾਲਜ ਜੋ ਅਰਬੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਸੀ ਸੋ ਸਾਰੀ ੧੮੭੮ ਭਦੰਨ ਤੋਂ ਲੁਦਿਹਾਨੇ ਨੂੰ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਆਮ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਖੇਲ੍ਹ ਦਿਤੀ ਜਿਸ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਗ ਅਤੇ ਵਿੱਦਜਾਰਥੀ ਲਾਭ ਉਠਾਉਨ ਲੱਗੇ ।

ਇਸਤੇ ਮਗਰੋਂ ਸੰ: ੧੮੮੦ ਈ: ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੀ-ਆਈ-ਈ ਦਾ ਖਤਾਬ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸੀ ਸਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮਿੰਬਰ ਬਨੇ ਅਰ ਸੱਤ ਸਭਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਟਰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਦੇ ਭੀ ਮਿੰਬਰ ਮੁਕਰਰ ਹੋਏ । ਸੰ: ੧੮੮੩ ਈ: ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਮੈਨੇਜਮੰਟ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਿੰਬਰ ਹੋ ਗਏ, ਅਰ ਸੰ: ੧੮੮੪ ਈ: ਵਿਚ ਲੁਦਿਹਾਨੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੌਜ਼ੀਡੰਟ ਹੋਏ ।

ਫਿਰ ਸੰ: ੧੮੮੦ ਈ: ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਂ ਮਹੌ ਉਪਾਧਯਾਇ ਦਾ ਖਤਾਬ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਨ ਦਾ ਰਾਜੇ ਵਾਲੇ ਖਿਤਾਬ ਕੋਲੋਂ ਦੂਸਰੇ ਪਰ ਹੈ । ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰ: ੧੮੮੮ ਈ: ਵਿਚ ਕੇ-ਸੀ-ਆਈ-ਈ ਦਾ ਖਤਾਬ ਸਰਕਾਰੋਂ ਮਿਲਿਆ ।

ਸੰ: ੧੮੮੮ ਈ: ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰੌਜ਼ੀਡੰਟ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਨ ਮਨ ਅਤ ਧਨ ਨਾਲ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਜੋ ਖਾਲਸਾ

੯੯.

ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਮੰਬਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਮਹਾਤਮਾ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਤੇ ਹੋਕੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਿਚ ਬਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਈ ਸੱਕੂਲ ਤਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਇਸਤੇ ਅੱਗੇ ਸੰ ੧੮੯੦ ਈ: ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅਸਟੈਬਲਿਸ਼ਮੰਟ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਚਾਰਜ ਦਿਤਾ ਜਿਸਦੇ ਇਹ ਵਾਈਸ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡਿੰਟ ਮੁਕਰਰ ਹੋਏ ਅਰ ਉਸਦੇ ਟੁਪਏ ਦੇ ਫੰਡ ਦੇ ਟਰਸਟੀ ਭੀ ਹੋਏ ਅਰ ਉਸੇ ਸੰਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਚੀਫਸ ਕਾਲਜ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੰਬਰ ਹੋ ਗਏ। ਫੇਰ ਸੰਨ ੧੮੯੨ ਈ: ਵਿਚ ਜਦ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅਸਟੈਬਲਿਸ਼ਮੰਟ ਕਮੇਟੀ ਹਟ ਗਈ ਅਤੇ ਕੌਂਸਲ ਬਨ ਗਈ ਤਦ ਸਤਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਲਾਈਫ ਵਾਈਸ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡਿੰਟ ਬਨੇ ਅਤੇ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੌਮੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਨ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਸੰ: ੧੮੯੪ ਈ: ਵਿਚ ਰੁਆਇਲ ਐਸ਼ੀਆਟਿਕ ਸੋਸਾਈਟੀ ਦੇ ਮੰਬੂ ਬਨੇ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਉਪਰਲੀ ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਜਾਲ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਇਆ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਨੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਰਦੀਸ ਹੋਕੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਰਾਬ ਕਬਾਬ, ਵੇਸ਼ਿਆ ਅਤੇ ਕੁਤਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਨ ਵਿਚ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿੱਤੇ ਇਸਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ,

ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਜ ੨ ਪਰ ਮਦਦ ਦੇਨੇ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਦੇਸੀ ਸੋਭਣੀਜ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮਿੰਬ੍ਰ ਹੋਨੇ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਪਰੰਤੂ ਮਹਾਂ ਸ਼੍ਰੋਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮਜ ਜੋ ਅੰਤ ਸਮਜ ਕਰਕੇ ਸੱਦੀ ਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਜਿਸ ਤੇ ਨੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਉਂਦਾ ਸੋ ਅੰਤ ਨੂੰ ਅੰਤ ਦਾ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਭੀ ਆਇਆ ਜਿਸ ਪਰ ਕੁਝਕ ਤੱਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੋਗੈ ਅਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਗੰਗਾ ਜੀ ਵਲ ਕੁਝ ਦਿਨ ਜਾਕੇ ਆਬਹ ਹਵਾ ਬਦਲਨੀ ਚਾਹੀਏ ਜਿਸ ਪਰ ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਕਨਖੜ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਥੋਂ ਪ੍ਰਾਣ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਏ ਅਰ ਬਾਤ ੧੦ ਜੂਨ ਸੰਨੀ: ੧੯੮੬ ਈ: ਨੂੰ ਇਸ ਅਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਦੇ ਲਈ ਢੂਢ ਕਰ ਗਏ ।

ਅੱਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਾਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਭਰਾਵਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕੰਵਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀਦੀ ਅਕਾਲ ਮਿਤੂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਹ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਬੇਸ਼ਕ ਕਬਨ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਦੇ ਦੇਹ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਸੋ ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ

ਹੋਨਾ ਤਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਥਾਤ
 ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਸਰਦਾਰ ਯਾ
 ਰਈਸ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸਦੀ ਲਿਆਕਤ ਇਲਮੀਂ
 ਅੈਥੋਂ ਤਕ ਹੋਵੇ ਜਿਸਨੂੰ ਮਹਾਂਮਹੋ ਉਪਾਧਿ ਦੀ ਫਿਗਰੀ
 ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਹੋ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ
 ਕਿ ਕਦ ਇਹ ਗਲ ਅਸੀਂ ਸੁਨਾਂ ਗੇ ਕਿ ਫਲਾਨੇ ਰਈਸ ਨੇ
 ਮਹਾਂਮਹੋ ਉਪਾਧਿ ਦੀ ਫਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਦੂਸਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਅਲਾਸ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ
 ਕੇ-ਸੀ-ਆਈ-ਈ ਦਾ ਖਤਾਬ ਅਜ ਤਕ ਏਸੇ ਬਹਾਦਰ
 ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਅਪਨੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਲਿਆ ਸੀ ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਹ
 ਦਿਨ ਕਦੋਂ ਭਾਗੀ ਭਰਿਆ ਦੇਖੋਗੇ ਜਦ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ
 ਰਈਸ ਭੀ ਇਸ ਖਤਾਬ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਗੇ ।

ਤੀਸਰਾ ਜੋ ਕੁਛ ਖਾਲਸਾ ਕੈਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ
 ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਰਖਾਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ਸੋ
 ਕੈਮ ਕਦੀ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦੀ
 ਰਹੇ ਗੀ ਜਿਸਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂ ਗੇ ਜੋ ਉਹ ਕੌਨ ਬਹਾਦਰ
 ਸਰਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਬਨਕੇ
 ਦਖਾਏਗਾ ।

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
 ਅਕਾਲ ਮ੍ਰਿਤੂ ਪਰ ਸ਼ੋਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਗੇ
 ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ
 ਆਪ ਸਰ ਸ੍ਰਦਾਰ ਸੂਰਗਵਾਸੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਚਰਨਾਂ
 ਵਿਚ ਰੱਖਕਰ ਸੁਖ ਪ੍ਰਸਾਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ

ਸ਼ਾਂਤਿ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਦੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀਪਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦੇ ਲਈ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਭਰਿਆ ਰੱਖ ।

ਡਾਕਟਰ ਜੈ ਸਿੰਘ ਜੀ—

ਡਾਕਟਰ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਫਗਣ ਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਂਦ ਸੰਮਤ ੧੯੧੨ ਬਿਕਰਮੀ (੧੯੫੬ ਈ:) ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾਦਨ ਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੇਤ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ । ੧੯੭੪ ਈ: ਵਿਚ ਉਹ ਡਾਕਟਰੀ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਸਿਸਟੈਟ ਸਰਜਨ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਸ਼ੁਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਹੋ ਗਏ । ੧੯੮੨ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਜਾਕੇ ਕੈਮਿਸਟ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ ਲੀਤੀ ।

ਪਹਿਲੁਂ ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਝੁਕਾ ਬ੍ਰਾਹਮਿ-ਸਮਾਜ ਵਲ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਲਾਹੌਰ ਆਕੇ ਉਹ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪੱਕੇ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਬਣਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਧੀ ਲਈ ਬੜਾ ਵਧ ਚੜਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਤਰੂਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਭਰ ਦਿਤੀ, ਅੰਤ ਦੂਜੀ ਜੂਨ ੧੯੮੮ ਨੂੰ ਆਪ ਇਹ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਛੱਡਕੇ ਗੁਰਪੁਰੀ ਸੁਧਾਰੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਟਾ ਪਾਗਏ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਈ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਮੈਂਬਰ ਮਿਉਨੀਪਲ ਕਮੇਟੀ ਲਾਹੌਰ, ਭਾਈ ਮਈਆ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਿਕਾ ਸਿੰਘ ਭੀ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰਮ ਸਾਥੀ ਸਨ ।

ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਭਾਂਵੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਹਿਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੇਂਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰੇਮੀਂ ਬਣ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਅਖਬਾਰ ਅਤੇ ਪੈਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ, ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਪੇਂਫੈਸਰ ਗਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿਲਵੇਂ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੁਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਚਲ ਰਿਹਾ ਝਗੜਾ, ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸੁਲਾਹ ਹੋ ਗਈ ਇਸ ਨਾਲ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਭ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿ ਗਿਆ।

ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਦਾਰ ਸਰ ਸੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜ਼ੀਠੀਆਂ ਸਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ, ਭਾਈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੈਦ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਆਦਿ ਆਪ ਦੇ ਬੜੇ ਸ਼ਰਪਾਲੂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਨੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਠੋਸ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਵਿਦਿਵਾਨ ਤੋਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਅਗੇ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚ ਨੀਚ ਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਢੀ ਹਦ ਤਕ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ।

ਮਾ: ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭਾ: ਤਖਤ ਸਿੰਘ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਾਲੇ, ਸ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਉਪਦਸ਼ੇਖ ਗੁਜਰਾਵਾਲੇ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ

ਸਰਪਾਲੂ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖੀ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰੇ ਸਨ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਭੀ ਬਹੁਤ
ਸਾਰੇ ਸਾਬਕੀ ਸਨ । ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਬੀਰ' ਨੇ ਅਛੂਤ
ਉਧਾਰ ਦੇ ਲਈ ਬੜੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ । ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੇ ਕਈ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ
ਭੀ ਅਛੂਤ ਉਧਾਰ ਦੇ ਹਾਮੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੋ
ਅਛੂਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਣ ਕਰ ਕੇ ਸਿਖੀ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਆ ਗਏ ।
ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੋਰ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ
‘ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਇਤਹਾਸ’ ਨਾਮੀ ਗੁੰਝ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ
ਨਾਲ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਹ ਤੇ ਸੰਤਾਨ

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਲਾਹੌਰ ਆਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਬਾਣਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਦ ੧੮੮੦ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਤੀ ਬਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਇਆ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਸੁਖ ਦਾ ਸੀ। ਦੰਪਤੀ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ। ੧੮੮੬ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਗੁਹਿ ਵਿਖੇ ਇਕ ਪੁੜ੍ਹ ੧੮੯੦ ਵਿਚ ਇਕ ਸਪੂੜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਪੁਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੁੜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵਿਦਯਾ ਵੰਤ ਕੌਰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਬਚੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਹੋਨਹਾਰ ਸਨ ਇਸ ਨਾਲ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭੀ ਖੇਡਾ ਆ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਬੜੇ ਸੁਖ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਲਗੇ। ਸਪੂੜੁ ਮੁਡਲੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੁਧੀ ਦੀ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਸਪੂੜੀ ਇਤਨੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਵਿਦਿਆ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦਸ ਗਿਆਰਾਂ ਛੁੱਕ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹ

੧੦੯.

ਗਈ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਚੀ ਪਰ ਫਖਰ ਕਰਦੇ
ਫੁਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ
ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਹੋਨਹਾਰ ਬਚੀ ਨਾਲ ਹੀ
ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਭੀ ਇਹ
ਬਚੀ ਹੀ ਬਣੀ। ਉਹ ਕਲੀ ਅਜੇ ਖਿੜ ਭੀ ਨਾ ਪਾਈ ਸੀ
ਜੋ ਮੌਤ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਬਾਂ ਨੇ ਝਪਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਫੁਲ ਨੂੰ
ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਥਾਨ ਦੀ ਡਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਲਿਆ ਇਸ ਮੌਤ
ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਤੋੜ ਦਿਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਸੁਖ ਪਰ ਪਾਣੀ ਫੇਰਿਆ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰੋਗ ਲਗਾ ਜੋ ਆਖਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ
ਹੀ ਲੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਖੋੜੇ ਦਾ
ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਖਿੜਾਂ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੀ

ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ । ਸਜਨਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਪਿਛੋਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖੇੜਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਦਿਲ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਮੌਤ ਦੇ ਦਿਨ ਗਿਨਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਸਜਨਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੇ ਉਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮੱਠਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੧੮੮੭ ਵਿਚ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛਡ ਗਏ । ਆਪ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੈਠਿਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਕੰਵਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਉਂ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸਤਰਾਂ ਯਤੀਮ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ । ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ੧੮੮੯ ਈਂ ਵਿਚ ਜਦ ਸ੍ਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਦੌੜ ਲਾਹੌਰ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਪਧਾਨ ਬਣੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਘਾਟਾ ਕੁਝ ਹਦ ਤਕ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲਗਾ । ਸ੍ਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਸਚੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਰਦੀਸ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ

ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਤਾ ਹੋਇਆ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੈਸ਼ਫੈਰ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਏ। ੧੮੯੮ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਤੇ ਪੈਫੈਸਰ ਹੁਰੀਂ ਫੈਰ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗੇ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਹੀ ਸਾਲ ੧੮੯੯ ਵਿਚ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੈਰ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਕਰ ਗਏ।

ਪ੍ਰੋ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਵਡਾ ਭਾਰੀ ਸਦਮਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਫੈਰ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਨ ਛੱਡਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਬੇਹਦ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਇਉਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਤਮਾ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਰੋਕ ਉਸ ਦਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੀ। ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀ ਮੌਢੇ ਨਾਲ ਮੌਢਾ ਜੋੜੀ ਅਪਣੀ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਲ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਦੋ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਸਟ ਲਗੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਸਹਿ ਸੀ। ਉਹ ਪੈਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੋ ਹਰ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨ ਰਿਹਾ। ੨੪ ਸਤੰਬਰ ੧੮੯੮ ਈ: ਦੇ ਅਭਾਗੇ ਦਿਨ ਕੰਡਾ ਘਾਟ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬੀਮਾਰ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਭੀ

ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਏ। ਹੁਣ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕਲੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਹੁਣ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਅਨਭਵ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਸੀਲ ਤੇ ਸੰਦਰ ਸਪੁਤਰੀ ਵਿਦਾਅ ਵੰਤ ਕੌਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿਆਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਹ ਜਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਭੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

੧੯੦੯ ਈਸਵੀ ਦੇ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ੧੭ ਵੀਂ ਤਾਰੀਖ ਆਈ, ਮੌਤ ਦਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਏ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਵਿਦਿਆ-ਵੰਤ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਜਾੜ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਦਮਾਂ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਉਹ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ। ਬੱਚੀ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਪਰ ਦੁਖ ਦਾ ਉਹ ਵਦਾਣ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਏ। ਬੱਚੀ ਦੇ ਮਿੜਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਅੱਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਉਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪੁਤਰੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜਾਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਪੁਤਰੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਉਹ ਮੌਤ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਪਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨ ਬੜੇ ਦੁਖ ਦਾਈ ਸਨ। ਆਹ, ਬੇਕਦਰ ਸਿਖ ਪੰਥ। ਤੇਰਾ ਮਹਾਂ ਪੰਡਤ ਮੌਤ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਪਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਲਾਜ

ਲਈ ਉਸ ਪਾਸ ਪੈਸਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਸਦੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਤੂੰ ਉਸ ਵਲ ਅੱਖ ਚੁਕਕੇ ਭੀ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਕਦਰੀ ਭਲਾ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਕਰ ਅਜੇਹਾ ਮਹਾਨ ਪੰਡਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਜ਼ੂਬ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਉਸਨੂੰ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਇਹ ਦੁਖ ਕਦੇ ਨਾ ਵੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਬੀਮਾਰ ਪਏ ਸਨ। ਪੰਜ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਦੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ਕਿਸੇ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਪਰੰਤੂ ਫੇਰ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਥੇ ਪਰ ਵੱਟ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਸਿਖੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਘੁਟਕੇ ਸਾਂਝ ਪਾ ਰਖੀ। ਕਿਸੇ ਪਰ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ। ਸਦਾ ਵਾਹਿਰੂਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਗਾਈ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸਜਣ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਾਜ ਪੁਰਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੁੰਮਨੇ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ) ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਸਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਾਸ਼ੁਕਰਾਪਨ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸਿਖ ਪੰਜ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਪੰਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਦੀ ਪੁੜੀ ਵੇਣ ਦੀ ਭੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਭੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ, ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ;

ਪੰਤੂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਖਾਤਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮਨੁਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਪ੍ਰਤੀ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜੋ ਮਾਦਾ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਚਮਕ ਉਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਮਕਦਾ ਭੀ ਹੈ ਨਿਰੋਲ ਇਨਸਾਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਸੰਸਾਰਕ ਵੱਟ ਬੰਨ ਕੇ ਤੋੜਕੇ।

ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਡਾਕਟਰ ਰਹੀ ਮਥਾਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਜਦ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪੰਡਤ, ਮਹਾਨ ਲਿਖਾਰੀ, ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਝੰਡਾ ਉਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਬੇਵੱਸੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਆਪਣੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਬਕਸ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਦਾ ਦੁਸਰਾ ਸਮਾਨ ਚੁਕਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਪੁਜ ਕੇ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜ਼ੜ ਮਨੁਖ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਦੇ ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਟਿਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਮਾਇਆ ਭੀ ਖਰਚ ਕੀਤੀ। ਪਰੰਤੂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਅਜੇਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਉਹ ਤਾਂ ਆਈ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੈਣ ਸੀ ਅਤੇ ਲੈ ਕੇ

ਹੀ ਗਈ । ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਵਾਂਗ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪੂਰੀ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਰਹੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਪਰ ਇਲਾਹੀ ਨੂਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਤਿ ਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਬਾਣੀ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਸੂਰਜ ਚੜਿਆ । ਇਸਤੋਂ ਬਰ ੧੯੦੯ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੀਰੋਹੁਣ ਛੁਟੀਆਂ ਬਖਸ਼ੇ । ਡਾਕਟਰ ਆਇਆ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ 'ਸਜਣਾਂ ਹੁਣ ਦਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦਸ ਬਜੇ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਅਖਾਂ ਮੀਟ ਗਏ ।

ਪੰਜ ਨੂੰ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਟਾ ਪਾ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਇਕਲੋਤਾ ਪੁਤਰ ਪੰਜ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਗਏ ।

ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੱਲ ਤੇ ਯਾਦਗਾਰਾਂ

ਭਾਵੇਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੇ ਮੁਜਰਮਾਨਾਂ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਰੋ ਉਠਿਆ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਕਾਲੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਲਾਕੇ ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਪਰ ਦੁਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਏ, ਸਭਾ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ੋਕ ਦੇ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਸ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕਵੀ-ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤੜ੍ਹਾਂ ਮਹਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਉਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕ ਮਾਤਮੀ-ਕਵਿਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ:-

ਦੋਹਿਰਾ

ਹੋ ! ਕਵਿਰਾਜ ਸੁਣਾ ਮੁੜੇ, ਕਿਆ ਗੁਰਪੁਰੀ ਮਾਂਹਿ ॥
ਅਨਮਤ ਦਾ ਅਤ ਜੋਰ ਸੀ, ਗਿਉ ਤੁਰਤ ਚਲ ਤਾਂਹਿ ॥

ਦਵੈਯਾ

ਕਿਆ ਜਲਸਾ ਸੀ ਧਰਮੀ ਵਹਾਂ ਪਰ, ਕੈ ਅਨ ਮਤੀਅਨ ਰੈਲਾ ॥
ਕੈ ਹੈ ਜ਼ੋਰ ਪਿਪਲ ਬੁੜ੍ਹ ਪੂਜਾ, ਕੈ ਜੜ੍ਹ ਮੰਨਦੇ ਮੈਲਾ ॥

ਕਿਆ ਉਥੇ ਸੈ ਸਿੰਘ ਸਜਾਣੇ, ਯਾ ਪਖੰਡ ਉਡਾਣਾਂ ।
 ਹਾਲਾਂ ਏਥੇ ਸੀ ਲੋੜ ਤੁਹਾਡੀ, ਇਹ ਕੰਮ ਸੀ ਕਰ ਜਾਣਾਂ ।
 ਜਦੋਂ ਦੇਵਤੇ ਸਿੰਘ ਸਜਣੇ, ਸਨ ਤੈ ਗਰ ਉਤਵਲ ਭੀ ।
 ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਅੈ ਕਵਿਰਾਜਾ, ਕਰ ਜਾਂਦੋਂ ਅਜ ਕਲ ਹੀ ।
 ਏਸ ਦਿਸ਼ਾ ਅਰ ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਾਂ ਸੀ ਭਾਈ ।
 ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਕਵਿ-ਰਾਜ ਗਿਆਨੀ, ਇਹ ਤੈਂ ਕੀ ਗਰਕੀ ਪਾਈ ।
 ਤੁਮ ਤੋਂ ਬੈਠ ਗੁਰਮਤੇ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਸੇਂ ਸਭ ਕਾਜ਼ ।
 ਕਿਸ ਸੰਗ ਬੈਠ ਗੁਰਮਤਾ ਕੀਨਾ, ਉਠ ਸੁਧਾਰੇ ਆਜ਼ ।
 ਵਾਹ ਕਵਿਰਾਜ ਨਹੀਂ ਸਾ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਤੁਮ ਹਮ ਸੰਗ ਧੋਖਾ ।
 ਪੀਘ ਉਲਾਰਿਓ ਟੁਟ ਗਈ ਸਾਡੀ, ਪੰਥ ਜੀਵਨਾ ਐਖਾ ।
 ਦੇ ਵਿਛੋੜਾ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ, ਗਰ ਸੀ ਤੈਂ ਟੁਰ ਜਾਣਾਂ ।
 *ਜ਼ੇਰ ਕਲਮ ਅਰਗੁਣ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ ਹਰ ਗਿਜ਼ਸੀ ਦਿਖਲਾਣਾਂ ।

ਏਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਹੁਤ
 ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਦਰਦੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖੀਆਂ । ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ
 ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਸੂਸ ਕਰਕੇ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਨੇ
 ਗੁਰਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਕਿ ਇਸ ਵਡੇ ਪੰਥਕ ਮੇਵਕ ਦੀ ਕੋਈ
 ਨਾਂ ਕੋਈ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਆਖਰ ਲਾਹੌਰ
 ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਿਰਕਰਦਾ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਕ
 ਇਕੱਤਰਤਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਗਿਆਨੀ ਜੀਦੀ
 ਯਾਦਗਾਰ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ

* { ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਪੁਸਤਕ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ }
 { ਲਿਖਤ ਡਾ: ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਚੋਂ }

ਕੰਮ ਲਈ ੧੫ ਸਿਰਕਰਦਾ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਗੜੀਆਂ, ਸ੍ਰਦਾਰ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜ਼ਠੀਆ ਭੀ ਸਨ। ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਨਾਮ—ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਮੇਰੀਅਲ ਫੰਡ ਕਮੇਟੀ ਲਾਹੌਰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਇਆ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਿਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ 'ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹਾਊਸ' ਖੋਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਫੰਡ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਮਾਇਆ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸ਼: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਖਰਚ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਡਾਕਟਰੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਲੀਤਾ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੋਰਡਿੰਗ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪਿਛੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਯਾਦਗਾਰ ਨਾਂ ਬਣਦੀ ਵੇਖਕੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸਰਧਾਲੂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ।

(੧) ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਮਿਤਰ ਤੇ ਸ਼ਾਗਰਦ ਭਾਈ ਤਖਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ

ਆਪਣੇ ਕੰਨਿਆਂ ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਖੋਲ ਦਿਤੀ, ਜੋ ਅਜ ਤਕ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਗਾ ਪਗ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਧਰਮ ਸ਼ਬਦੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ।

(੨) ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਰੋਪੜ-ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਇਹ ਰਿਸਾਲਾ ਜਨਵਰੀ ੧੯੧੦ ਵਿਚ ਸ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰੀ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਕ ਸਾਲ ਚਲਕੇ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

(੩) ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਕੰਨਿਆ ਪਾਠਸਾਲਾ ਰੋਪੜ ਜੋ ਸ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰੀ ਨੇ ਹੀ ਚਲਾਈ ਸੀ ਤੇ ਰਿਸਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ।

ਇਹ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਾਈਜ਼, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੰਮੰਨ ਸੱਜਣ ਨੇ ਦਾਨ ਦੇਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ।

(੪) ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਕਲੌੜ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਹਨ: ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਜ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਠੋਸ ਯਾਦਗਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਪੰਥਕ ਲੀਡਰਾਂ, ਸਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਪਰ ਇਹ ਗਿਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਦਿਵਾਨ ਸੱਚ-ਖੰਡ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਖ ਮੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਪਰ ਉਸਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉ ਦੇ ਹਨ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਨਾਉਣ ਤੇ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਇਕ ਮੁਜਰਮਾਨਾਂ ਗਫਲਤ ਹੈ।

ਹੋਰਨਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਗਿਲਾ ਕੀ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਪਿਛੇ ਰਖੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੇ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਨਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਹੁਣ ਤਕ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਕ, ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਸੋਸਲ ਉਨੱਤੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਤਾਣ ਲਾਦਿਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਨੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਅਕਿਰਤਘਣਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਅਜੇ ਭੀ ਡੁਲੇ ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਨਿਆ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਕਾ

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਮ ਵਿਚ ਜੋ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਭਰੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਚੜਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਡਮ; ਮੁਰਤੀ ਤੇ ਬੁਤ ਪੂਜਾ ਆਪਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੱਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸੋਫੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਦੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਘਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸੇਣੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਖੜੇ ਹੋਣ ਲਈ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਰਈਸਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਅਜੇਹਾ ਅਨਸਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਜੋ ਪੰਥ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਬਨਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਉਚ ਨੀਚ ਅਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹਾਮੀ ਸੀ। ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜ਼ੀਠੀਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਰਈਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭੁਦੌੜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੇ ਅਸਰ ਰਸੂਖ

੧੧੯.

ਬਹੁਤ ਵਧ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ।

ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ।

ਚੌਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ:-

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਨਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਅਨਭਵ ਕਰਕੇ ਵੈਸਾਖੀ ਸੰਮਤ ੪੩੨ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ (੧੯੦੯ ਈਸਵੀ) ਨੂੰ ਮਲਵਈ ਬੰਗੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਭਾ ਸੱਦੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਕ ਗੁਰ ਮਤਾ ਸੋਧਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਇਕ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਨਿਯਮ ਉਪਨਿਯਮ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ੨੨ ਮੱਜਣਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸਬ ਕਮੇਟੀ ਫਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਰਿਸਟਰ ਉਸਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰ ਨਿਯਤ ਹੋਏ । ਅਰਦਾਸਾ ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੁਸੌੜ ਵਲਿਆਂ ਨੇ ਸੋਧਿਆ ।

ਨਿਯਮ ਉਪਨਿਯਮ ਬਨਣ ਪਿਛੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਦੋ ਨਵੰਬਰ ੧੯੦੯ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਬੁਰਜ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕੱਤਰਤਾ ਹੋਈ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਇਕ

ਇਕੱਤਰਤਾ ਰਾਮਗੜੀਆਂ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ । ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਬੁਰਜ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਬਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਕ ਹੋਣ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਪਸਿਆਂ ਦੇ ੩੩ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੁਥ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਈ ਗਈ । ਜਿਸਨੇ ਨਿਯਮ ਉਪਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਵੀਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੀ ਸੋਮਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ 'ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ' ਨਾਮ ਦੀ ਇਕ ਸੂਬ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ੨੧ ਸਤੰਬਰ ੧੯੦੨ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੋਮਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ 'ਚੀਫ (ਸੋਮਣੀ) ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਰਖਿਆ । ੩੦ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੦੨ ਨੂੰ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਜਨਰਲ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਇਜਲਾਸ ਮਲਵਈ ਬੁੰਗੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਸਬੰਧਤ ਹੋਈਆਂ ੨੯ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਅਤੇ ੪੭ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ । ਸਰਬ ਮੰਮਤੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਗੜੀਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁਦਾਰ ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜ਼ੀਠੀਆਂ ਸਕੱਤ੍ਰ ਚੁਣੇ ਗਏ । ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸੋਢੀ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ. ਏ. ਚੁਣੇ ਗਏ ਅਤੇ ੧੮ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ੨੧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ, ਸਮੇਤ ਔਹਦੇਦਾਰਾਂ

ਦੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ।

ਲਾਹੌਰ ਦੀਵਾਨ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੇਵਕ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਪਰ ਚਲਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ, ਜੋ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਸੀ, ਭੀ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ, ਪਰੰਤੂ ੧੯੦੪ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ੧੯੦੬ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰ ਵੰਦ ਹੋ ਗਈ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦੀ ਵੱਡੀ ਜਥੇਈਦੀ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਤਕ ਬਣੀ ਰਹੀ ।

ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵਲੋਂ ੧੯੦੮ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਐਜ਼ੂਕੀਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਅਤੇ ਐਜ਼ੂਕੀਸ਼ਨਲ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਕੇ ਪੰਜ ਦੀ ਵਿਦਿਆਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਠੋਸ ਯਤਨ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਐਜ਼ੂਕੀਸ਼ਨਲ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆਕ ਉਨਤੀ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ । ਉਸਨੇ ਮੁਫ਼ਲੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸਕੂਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਪੰਜ ਨੂੰ ਖਾਲਸ ਬਨਾਉਣ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਭੀ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ । ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭੇਜਕੇ ਉਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਲਾਈ ਸੀ । ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ

ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਥ ਵਿਚ ਖਾਸੀ ਜਾਗਰਤ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ੧੮੯੧ ਤੋਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜੋ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਰਾਬਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ।* ਇਹ ਵਾਧੇ ਦਾ ਇਕ ਪਹਿਲੂ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਗਰਤ ਲਿਆਉਣਾ ਭੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਕੈਂਚੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਜੋ ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ, ਭਾਈਚਾਰਕ

*ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੮੮੧ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਧੀ ਹੈ:-

੧੮੮੧ ਵਿਚ ਸਿਖ ਰਾਜ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਕ੍ਰੋੜ ਤੋਂ ਘਟਕੇ ੧੮੫੩੪੨੯ ਰਹੀ।

੧੮੯੧ ਨੂੰ ੧੯੦੭੮੩੩ ਹੋਈ।

੧੯੦੧ ਨੂੰ ੨੧੯੫੩੩੯ ਹੋਈ।

੧੯੧੧ ਨੂੰ ੩੦੧੪੪੬੯ ਹੋਈ।

੧੯੨੧ ਨੂੰ ੩੨੩੮੮੦੩ ਹੋਈ।

੧੯੩੧ ਨੂੰ ੪੩੩੫੭੭੧ ਹੋਈ। ਅਤੇ

੧੯੪੧ ਨੂੰ ੫੬ ਲੱਖ ੯੧ ਹਜ਼ਾਰ ੪ ਸੌ ੪੭ ਹੋਈ।

ਆਸ ਹੈ ੧੯੫੧ ਦੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ਮਾਰੀ ਵਿਚ ਵਧਕੇ ੨੦ ਲੱਖ ਤਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਤੇ ਆਰਬਕ ਉਨ੍ਹੀ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ ਦਾ
ਨਰੋਆ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ
ਦੀਵਾਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ
ਸਕਿਆ; ਪਰੰਤੂ ਉਸਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ
ਦਿਤਾ। ਅਸਲੀ ਕੰਮ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ
ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ।

ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁੱਢਲੀ

ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਪਰ ਮਹੰਤਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ । ਇਹ ਮਹੰਤ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸੌਹੀਆਂ ਤੇ ਬੇਦੀਆਂ ਦਾ ਹੱਥ ਠੋਕਾ ਬਣਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਹਿੰਦੂ-ਤਵ ਦਾ ਅਸਰ ਭੀ ਕਾਫੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਭੀ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਲਈ ਖੁਲਾ ਹੈ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਭੂਤ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇ ਰਖੀ ਸੀ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਭੀ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇਵਲ ੧੦ ਵਜੇ ਦੁਪੈਹਰ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਦੋ ਵਜੇ ਤਕ ਖੁਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਖੌਤੀ ਉਚ-ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੀਦੇ ਕਿ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ਼੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਚਤਾ ਪਰ ਪੈਣ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਗੋਲਕ ਦੇ ਆਸਰੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰਖੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ

ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਗਾਬਾਂ ਪੀਂਦੇ ਸਨ, ਰੰਡੀਆਂ ਰਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੱਬਾ ਟੇਕਣ ਆਈਆਂ ਪੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਮੈਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ, ਨਾ ਗੁਰਦੁਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਵਿਚ ਫਰਕ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਉਚ-ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਉਚਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੱਬਾ ਲਗਣ ਦਾ ਭਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਪਰੰਤੂ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੂਣੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਨਾਲ ਨਾ ਗੁਰਦੁਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਚ-ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਉਚਤਾਈ।

ਚੀਡ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਅਗੇ ਵਧੂ ਸੱਜਣ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪੌਪ-ਲੀਲਾ, ਬਦਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ; ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ। ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਇਸ ਮਨ ਮੱਤ ਵਿਰੁਧ ਬਖੀਰਾ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਪੂਰੂੰ ਬੇਅਰਥ।

ਆਖਰਕਾਰ ਸਰ ਸੁਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧੂ ਰੁਰਸਿਖਾਂ ਅਥਵਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਫੈਸਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮੋਰਚਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁਫ਼ਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ 'ਬੀਰ' ਵਲੋਂ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦਾ ਇਕਠ ਸਦਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ੧੨

ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੨੦ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਜਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ
 ਖਾਲਸਾ ਬਾਦਰੀ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਦੇ
 ਪਿਛੋਂ ਪਿਛੇ ਰੱਖੀ ਸਿਖ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਕੁਝ
 ਅਮ੍ਰਿਤਪਾਰੀ ਸਿੰਘ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ
 ਸਾਹਿਬ ਪੁਜੇ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਸਾਰੇ
 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗਤਾਂ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ।
 ਜਦ ਇਹ ਸਿੰਘ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ
 ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ।
 ਜਿਸ ਪਰ ਰੈਲਾ ਪਿਆ। ਪੁਜਾਰੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਾ ਲੈਣ
 ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਇਸ ਗੱਲ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਕਿ ਕੜਾਹ
 ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲੈਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਆਖਰਕਾਰ ਬਹੁਤ
 ਸਾਰੇ ਰਗੜੇ ਝਗੜੇ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਦੇਹਾਂ ਪਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ
 ਪਰ ਸਮਝੋਤਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ
 ਪਵਿਤਰ ਵਾਕ ਲੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਪਰ
 ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਗ੍ਰੰਥੀ
 ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਾਕ ਲਿਆ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ
 ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਇਹ ਫਰਮਾਨ ਨਿਕਲਿਆ:—

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ਦੁਤੁਕੀ

ਨਿਰਗੁਣਿਆ ਨੇ ਆਪੇ ਬਖਸ਼ਿ ਲਏ ਭਾਈ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ
 ਸੇਵਾ ਉਤਮ ਹੈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ

ਲਾਇ । ੧ ॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਆਪੇ ਬਖਸਿ
ਮਿਲਾਇ ॥ ਗੁਣ ਹੀਣ ਹਮ ਅਪਰਾਧੀ ਭਾਈ
ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਲਈ ਰਲਾਇ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਕੈਉਣ ਕਉਣ ਅਪਰਾਧੀ ਬਖਸਿਅਨੁ
ਪਿਆਰੇ ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਭਉਜਲੁ
ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਿਅਨੁ ਭਾਈ ਸਤਿਗੁਰ ਬੇੜੈ
ਚਾੜਿ ॥ ੨ ॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਜੈ ਜੈ
ਕਾਰ ਹੋਣ ਲਗੀ । ਹੁਕਮ ਸਾਫ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣਕੇ
ਪੁਜਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਭੀ ਹੋਰ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਸਲਾ
ਨਾ ਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲੈਕੇ
ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਦਿਤੀ ।

ਇਸ ਫਤਹ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ
ਅਕਾਲ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ
ਤਖਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਜੀਆਂ । ਅੱਗੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ
ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਭਜ ਗਏ ਸਨ । ਸਰਬਰਾਹ ਭੀ ਅਲੋਪ
ਹੋ ਗਿਆ । ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਲਈ ੨੫ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਨਿਯਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ
ਉਸਦੀ ਇਤਲਾਹ ਸਰਬ੍ਰਾਹ ਦੇ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਫਿਪਟੀ
ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਛੇਜ਼ ਦਿਤੀ ।

ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਇਸ ਮੌਰਚੇ ਤੋਂ ਸਰਬ੍ਰਾਹ ਤੇ
ਪੁਜਾਰੀ ਇਨੇ ਘਬਰਾਏ ਕਿ ਫਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਹੁਕਮ
ਪਰ ਭੀ ਮੁੜ ਸੇਵਾ ਪਰਾਹਾਜ਼ਰ ਨਾ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ੧੫ ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੦ ਨੂੰ ੧੭ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣੀ ਇਸਦੇ ਪਿਛੋਂ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ੧੪ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੦ ਨੂੰ ਸੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ।

ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲੰਮਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਨਨਕਾਣਾਂ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਅਤੇ ਜੈਤੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਕੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਲਿਆਂਦਾ। ਹਕੂਮਤ ਨੇ ੧੯੨੫ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੀਝੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਵਹਚੜਕੇ ਹਿਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਲਈ ਭਾਰੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜਿਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਏ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਭੀ ਖਾਤਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੀਝੀਆਂ ਤੇ

ਅਥੈਤੀ ਉਚ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ।

ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਲੀਤੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਵਜੀਫੇ ਨਿਯਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਚਾਰਕ, ਆਰਬਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਈ ਇਕ ਵਖਰਾ ਵਿਭਾਗ ਖੋਲਕੇ ਕਾਫੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲਗਾ । ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਤੌਰ ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ । ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖ ਦੂਸਰੇ ਸਿਖ ਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵੀਂਗ ਰਹਿਣ ਲਗੇ । ਸਿਖ ਜਥੇ ਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮਿਲਣ ਲਗੀਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੇਰ ਵੀ ਉਚ-ਨੀਚ ਤੇ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਭਰਮ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ । ਇਸਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖ ਆਰਬਕ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਤੌਰ ਪਰ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਸਨ । ਗ੍ਰੀਬੀ ਤੇ ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਨੀਂਵੀ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜਾਰਾ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਜਿਮੀ-ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਚਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਛੂਤਾਂ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਹਾਲਤ ਦਾ ਖਾਤਮਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਟੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸ੍ਰੁਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਖਾਲਸਾ

ਬਾਦਰੀ ਤੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਲੀਡਰ ਅਨਭਵ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਅਸਰਮਥ ਸਨ ।

ੴ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ

ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਵਣ ਪਿਛੋਂ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਥੇਦਾਰ ਬਚਿੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਐਗਜੈਕਟਿਵ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਰਾਹੀਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜ਼ੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਪਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ । ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਅਥੇਦਾਰ ਉਪਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਮੰਗ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ । ਆਖਰ ੧੯੪੬ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਪਰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੀਆਂ ਲਈ ੧੨ ਸੀਟਾਂ ਸ਼੍ਰੋਤ ਗੁ: ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ।

ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਤੁਹੱਫ਼ਜ

ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਕੌਮੀ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ੧੫ ਅਗਸਤ ੧੯੪੭ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁ ਸਤਾਨ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਂਵੇ ਹਿੰਦ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਲਾਰਡ ਮੈਂਟ ਬੀਟਨ ਹੀ ਰਿਹਾ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਸ੍ਰਦਾਰੀ ਹੇਠ ਦੇਸ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਪਰ ਸੁਤੰਤਰ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ। ਸੁਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸੈਂਲੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ ਦੀ ਆਈਨਸਾਜ਼ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦ ਦੇਸ ਦਾ ਆਈਨ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਈਨ ਸਾਜ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਇਹ ਏਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀਨ ਧਰਮ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਪਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ! ਸਗੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਇਕ ਸੈਕੂਲਰ(ਅਫਿਰਕੂ) ਸਟੇਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸੇਣੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਕੇ ੧੯੪੮ ਵਿਚ ਸੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਤੇ ਸੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰਾਂ

ਵਿਚ ਵੇਟੇਜ਼ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਟੇਜ਼ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; ਪਰੰਤੂ ਛੇਤ੍ਰੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਪਰ ਇਹ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਦੀਨ ਧਰਮ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੇਟੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਾਂ, ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਛੇ ਰਹੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰਦਾਰੇ ਆਜ਼ਮ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਲਮੋੜੇ ਜੇਹਲ ਤੋਂ ਮਵਨ ਬ੍ਰਤ ਦਾ ਇਜ਼ਮ ਦਿਖਾਇਆ। ਜਿਸ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੂ: ਉਜ਼ਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਨਾਨਰੇਬਲ ਸ: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਤੇ ਸ੍ਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਮੰਗ ਰੱਖੀ ਕਿ ਅਛੂਤਾਂ ਜਿਹੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਮੰਗ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਜ਼ਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਲੀਡਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਆਖਰ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸੀ ਲੀਡਰ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਹਰਤ ਪਰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਕਿ ਸਿਖ ਹੋਰ ਵੇਟੇਜ਼ ਆਦਿ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਕਰਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਖ ਲੀਡਰਾਂ ਮੰਨ ਲਈ ਤੇ ਸ੍ਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਛੂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਬਰ ਹੱਕ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਈਨ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿਤਾ; ਚੁਨਾਚਿ ੨੬ ਜਨਵਰੀ ੧੯੫੦ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ

ਕਾਨੂੰਨ ਚਾਲੂ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਤਨਾਸਬ ਨਾਲ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਸ੍ਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਹਿਸਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਵਹਿਣ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਗੀ ।

ਪੰਜਾਬ ਸ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ

ਸ੍ਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸ੍ਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਖਾਸ ਮਹਿਕਮਾਂ ਖੋਲ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੋਟੀਆਂ ਲਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ, ਸ੍ਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਰਾਖਵੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਬਕ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਵਾਸਤੇ ੨੩ ਲਖ ਰੁਪੈ ਦੀ ਰਕਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਰਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਸੇਹਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਭਾਰਗੋ, ਪਿਛੇ ਰਹੀ ਸ੍ਰੋਟੀਆਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਮਿਸਟਰ ਪ੍ਰਬੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਜ਼ਾਦ, ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਦੁਸਰੇ ਮੈਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ ।

ਪੈਪਸੂ ਸ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ

ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦੁਰ ਅਤੇ ਪਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜੇ ਵਾਲਾ ਪਿੱਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖਤੇ ਹੋਈ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਸਿਰਤੇਝ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਯਕ ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਾਜਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਉਨਤੀ ਲਈ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਖਾਸ ਮਹਿਕਮਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ੍ਰਦਾਰ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰਕੇ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀਆਂ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਨਤੀ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਨਰੋਆ ਅੰਗ ਬਣਣ। ਪੈਪਸੂ ਸ੍ਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ੁਭ ਕਾਰਜ ਲਈ ੧੫ ਲਖ ਦੀ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਦੇ ਰਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਰਕਮ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸ੍ਰਕਾਰ ਪੰਥ ਵਿਚ ਉਚ ਨੀਚ ਤੇ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਨੈਹਰੀ ਸੁਫਨਾਂ ਸੌਚਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੋਸ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਿਣੀ ਹਨ।

ਗਲਤ ਵਟਤੇ:

ਸਕਾਰ ਵਲੋਂ ਧਾਰਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਤੇ ਅਛੂਤਾਂ ਤੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਛੂਤ ਛਾਤ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨਨ ਜੁਰਮ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਭੀ ਪੁਰਾਨੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੂਤ ਛਾਤ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੀ।

ਅਜੇ ਭੀ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਬਰੀ ਵਗਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਪਬਲਕ ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦ ਹੈ। ਕਈ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਆਇਤਾਂ ਵਜੋਂ, ਤੇ ਨੌਕ ਮੀਆਂ ਭਾਂਵੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁਕਾਰੀ ਜੀਨਰੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰ ਉਹੋ ਪੁਰਾਨੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਹਨ ਜੋ ਤੁਤ ਪਾਤ ਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਹਾਮੀ ਹਨ। ਭਾਂਵੇ ਅਛੂਤਾਂ ਦੇ ਵਜੀਰ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਸੈਂਟਰਲ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨ ਤਦ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਟੜ ਪੰਥੀਆਂ ਅਗੇ ਕੋਈ ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਗਲਦਾ।

ਸੋ ਜਦ ਤਕ ਹਲੂਮਤ ਅਛੂਤਾਂ ਤੇ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਆਫੀਸਰ ਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤਦ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕੈਤਾਂ ਦਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ

ਪਿਛੇ ਅਸੀਂ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਛੂਤ ਉਪਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਜਿਥੇ ਜ਼ਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਕਾਫੀ ਜਾਗਰਤ ਲੈ ਆਂਦੀਆਂ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀਆਂ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਜਥੇ-ਬੰਦੀਆਂ ਜ਼ਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਟਕਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਸੁਰੂ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਜਿਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਚੀਆਂ ਤੇ ਨੀਵੀਆਂ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਜੋ ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਨੂੰ ਨ ਮੰਣਦੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਜਥੇ ਬੰਦੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬੜੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਲ ਵਧਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

੧੯੦੭ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਤਾਖ ਸਿੰਘ ਬੀਰ ਦੇ ਉਦਮ

ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਬਾਦਰੀ ਦਾ ਭਾਰੀ ਇਕਠ ਸਦਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਰਹਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਲੋਕ ਅਗੇ ਹੀ ਵਿਰੁਧ ਸਨ ਹੁਣ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਚਿਤੁ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਬਲਕਿ ਕਈ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੀਆਂ ਬ੍ਰਾਦਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਲੈਣ ਦੇ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਪਰ ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀਰ ਜੋ 'ਏਕ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਕ' ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੋਠ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਹੀ ਲੇਈ ਤੇ ਸੁਦਾਰਬਹਾਦਰ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਮੇਜਰ ਪੂਈਦਾਰ ਜੋ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਥ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਇਸ ਇਕਠ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਚੀਆਂ ਜ਼ਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕੜ੍ਹਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਰਲੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਹਬੋਂ ਛਕਲਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਾਦਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇਕ ਦਿਤਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੂਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਨੋਂ ਭੀ ਰੋਕ ਦਿਤਾ । ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਭੀ ਮਨਾਹੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਬ੍ਰਦਾਰੀਆਂ ਅਗੇ ਨ ਟਿਕ ਸਕੇ ਤ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਮਾਫ਼ੀਆਂ ਮੰਗ ਲਈਆਂ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਤੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪਿੰਡ

ਪਲਾਹੀ ਜ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ੧੯੦੭ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਪੰਜ ਦੇ ਮੰਨੇ ਪੁੰਜੀਨੇ ਪੁਚਾਰਕ ਭਾਈ ਤਖਤ ਸਿੰਘ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਚੀ: ਖ: ਦੀਵਾਨ। ਭਾਈ ਮੂਲ ਸਿੰਘ ਗਰਮੂਲਾ ਆਦਿ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਨੇ ਪੁਜੇ। ਇਥੇ ਫੇਰ ਰਹਿਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਭੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਨੀਵੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਿਚ ਨ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਦੋ ਦਿਨ ਇਹੋ ਬੁਗੜਾ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ “ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਭਾਵੇ ਉਹ ਕਿਸੀ ਨੀਵੀਂ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜ਼ਾਤ-ਬਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਪੰਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੋ ਅਧਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਉਚੀ ਜ਼ਾਤ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘਨੂੰ ਹਨ।

ਇਥੇ ੩੦੦ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਰਹਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਪੰਜ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਅਸਰ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਫੈਲਿਆ। ਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਫੇਲ ਕਰਨ ਲਈ ੧੯੦੯ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵਰਗ ਲਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਕਦੇਲੇ ਜ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ੧੦ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁਧ

ਜ਼ਹਿਰ ਉਗਲਵਾਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰੇ ਆਮ ਆਪਣੇ ਕੇਸ
 ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਨੀਲਾਮ ਕੀਤੇ ਇਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ
 ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਜਾਤ
 ਅਭਿਮਾਨੀ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਅਜੇ ਨਵੇਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ
 ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਲ
 ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ, ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰਮਦਾਸੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਿਖੀ
 ਡੱਡਣ ਤੇ ਆਰੀਏ ਬਨਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ।
 ਆਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਜਲਸਾ ਜਾਲੰਘਰ ਵਿਚ
 ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਭਾਈ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਕੁਮਰਸ਼ਲ ਪੈਸ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਜਲਸੇ ਤੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ
 ਭੇਜਿਆ ਪਰ ਭਾਈ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ
 ਬੀਰ ਨੂੰ ਇਹ ਖਬਰ ਦਸ ਦਿਤੀ । ਕੇਵਲ ਦੋ ਦਿਨ ਜਲਸੇ
 ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਨ । ਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਦਮ ਕਰਕੇ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ
 ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਮਿਲਕੇ ਪੇਰਿਆ ਕਿ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤਰੀਖਾਂ ਤੇ ਜਲੰਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਥ ਵਲੋਂ
 ਭਾਰੀ ਜਲਸਾ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਰਮਦਾਸੀਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਰੀਏ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ।
 ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਪੂਰਾ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਿਤਾ ਤੇ ਦੋ
 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਫੀ ਭੱਜ ਨੱਸ ਪਿਛੋਂ ਜਾਲੰਘਰ ਵਿਚ
 ਰਾਜਾਸਰ ਦਿਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ
 ਹੇਠ ਭਾਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈ । ਜਿਸ ਵਿਚ
 ਆਰੀਏ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਰਮਦਾਸੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ
 ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਵਿਚ

ਵਡਿਆਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪਸ਼ਾਦਾ ਛਕਿਆ। ਤੇ ਇਵੇਂ ਆਰੀਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਜਾਇਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਾ ਸਰ ਦਿਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੈਡ ਗੰਧੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੱਕੜ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ੍ਰੂ ਸੁਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜੀਠੀਆ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਲੰਗਰ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਛਕਣ ਤੇ ਪਤਤ ਹੋ ਰਹੇ ਰਮਦਾਸੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਤੇ ਇਕ ਭੀ ਰਮਦਾਸੀਆ ਆਰੀਆਂ ਨ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਕਾਨਫੂਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰੀਆਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਥੇ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੇ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਇਕਠ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੈਲਦਾਰ ਬਿਲਗਾ ਜੋ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਝਰਪਾਲੂ ਸੀ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਹਿਸਾ ਲਿਆ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਤਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ।

ਭੁਂਵੇ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਕਾਨਫੂਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਪਿਆ ਪੇਰ ਫੇਰ ਭੀ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀ ਸਿਖ ਅਜੇ ਭੀ ਸਿਧੇ ਰਾਹ ਤੇ ਨਾ ਆਏ। ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਨਰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਜੰਡਿਆਲੇ ਬੁੰਡਾਲੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਤੁਂਹਾਂ ਦਿਤਾ ਪੇਰ ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਫ਼ਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ

ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀ ਸਿਖਾਂ
ਨੇ ਇਹ ਸਫ਼ਾਂ ਸਾੜ ਦਿਤੀਆਂ ।

ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਨੇ ਜਿਥੇ ਪਤਤ ਹੋ ਰਹੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ
ਸਮਝਾਇਆ ਉਥੇ ਨਵੇਂ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਚਾਰ
ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਹੈਡ ਕਵਾਟਰ
ਜਲੰਧਰ ਸੀ । ਸਭ ਇਲਾਕੇ ਵਾਰ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤੇ ਜਥੇ
ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਪ੍ਰਦੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ
ਕਰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਵੀਹ ਪੰਥੀ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਰ
ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਣ ਕੀਤਾ ।

ਸੰਨ ੧੯੯੯ ਈਂ: ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਤੋਂ ਭਾਂ ਮਾਨ ਸਿੰਘ
ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਸੋਮਣੀ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ
ਪੜ੍ਹਕਾ ਪੁਜੀ ਕਿ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ੩੦੦ ਪ੍ਰਾਣੀ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਪਰ ਮੁਕਾਮੀ ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ ਇਸ
ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੈਣ ਦਾ
ਸ਼ੀਘਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਮੇਟੀ
ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਂ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ
ਜੀ 'ਬੀਰ' ਆਦਿ ਸਜਨਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਾਈ ਗਈ । ਜਦੋਂ
ਇਹ ਸਜਨ ਪਸੰਦ ਪੁਜੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਜਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸਾਰੇ
ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪੁਜ ਗਈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸਦਰ ਤੇ
ਸ਼ਹਿਰ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ।
ਆਖਰ ਕਾਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਥਾਂ ਨਾ

ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਇਹ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਸਦਰ ਦੇ ਸਕੜ੍ਹ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਮਿਲੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ ਲਈ ਦੇਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਤਾ ਜਦ ਇਸਤਿਹਾਰ ਛਪਣ ਲਗਾ ਤਦ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੀਣਤਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਕ ਤਬੈਲਾ ਖਾਲੀ ਕਰਾਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤਾ ਉਥੇ ਦੋ ਪਠਾਣੀਆਂ ਤੇ ੩੦੦ ਮਜ਼ੂਬੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ।

ਪਈਂਕ ਤੋਂ ਇਹ ਜਥਾ ਰਾਵਲ ਪਿੰਡੀ ਪੁਜਾ ਜਿਥੇ ਕਿ ਅਗੇ ਹੀ ਨੀਵੀਆਂ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ । ਇਥੇ ੨੫੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ । ਫੇਰ ਇਸ ਜਥੇ ਨੇ ਚਕ ਨੰ: ੨੦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੋਗਧ ਵਿਚ ਪੁਜਕੇ ੯੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਇਸ ਜਥੇ ਦੇ ਉਤਸਾਹ ਨਾਲ ਇਥੇ ਇਕ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਅੰਭੰਭ ਹੋ ਗਈ ।

ਇਥੋਂ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਥਾ ਚਕ ਨੰ: ੨੮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਚ ਪੁਜਾ । ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ, ਬਾਬੂ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਮਾਦਾਰ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾਈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਮਜ਼ੂਬੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਤੰਦੂਰ, ਹੋਟਲਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਮਨਾਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ

ਲਾਇਲਪੁਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਤੰਦੂਰ ਤੇ ਕੇਵਲ ਬੈਠਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਤੰਦੂਰ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲ ਤਾਰਕੇ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਭਾਂਡੇ ਭਿਟ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਜਥੇ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੱਜਣ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਤੇ ਲੈਕੇ ਗਏ, ਹੋਟਲ ਵਾਲੇ ਡਾਂਗਾਂ ਚੁਕਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਅਸਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਣ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਝਗੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਰਈਸ ਤੇ ਮਿਉਨਿਸਪਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਥੇ ਪੁਜ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਟਲ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਝਾੜ ਝਪਾੜ ਪਾਈ ਤੇ ਆਪ ਮਜ਼ੂਬੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਮਜ਼ੂਬੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ੧੫੦੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇਥੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜਥਾ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੇਖ ਪੁਰੇ ਪੁਜਾ ਜਿਥੇ ੩੦੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਢਾਬਾ ਕਲਾਂ ਦੇ ਛੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ੂਬੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕਠ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਬਾਦਰੀ ਵਿਚ ਸਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।

ਰੋਟੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪੰਥ ਵਿਚ ਏਟੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਭੀ ਇਕੇ ਦੁਕੇ ਅੰਦਰ ਹੋਏ। ਪਰ ਜ਼ਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਝਗੜੇ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸੀ ਸਾਲ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜਥੇ ਨੇ ਤਸੀਲ ਜ਼ਾਵਾਲੇ ਵਿਚੋਂ ੧੦੦੦ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਮਜ਼ੂਬੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾਇਆ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਬਾਰ ਬੀਰ ਹਫਤੇ ਵਾਰ ੧੯੦੯ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ੧੯੧੨ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ।

ਸੰਨ ੧੯੧੩ ਈ: ਵਿਚ ਸਿਧਮ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਪਛੁੜੀਆਂ ਸੇਣੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਹੋਇਆ । ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਭਾਂ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀਰ ਪੁਜੇ । ਇਥੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਛੁੜੀਆਂ ਸੇਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਬ੍ਰਾਦਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਵਰਤਣ ਤਦ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਥੇ ੩੦੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਜਥੇ ਸਭ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ । ਧਨ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ ਪੁਜ ਕੇ ੧੫੦ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ । ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ੨੫੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਝੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋਗਿਆ । ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੀਆਂ ਨੇ ਸੰਟ੍ਰਲ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਚਲਾਏ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ
੧੪੫.

ਲਈ ਜਥੇ ਮੰਡੀ, ਸਕੇਤ ਤੇ ਮਾਲਵਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਜਿਥੇ
ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ

ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਹਮੈਤੀ ਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ
ਬੜੀ ਚੁਭਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸ੍ਰੀ
ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭੀ ਛੂਤ ਛਾਤ
ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਵੇਲੇ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਖਤ ਮਨਾਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਵੇਰੇ
ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਉਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਇਥੇ ਪੁਜਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਭਿਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ । ਸੋ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘ
ਕੇਵਲ ਦੁਪਹਰੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ
ਉਸ ਸਮੇਂ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਗ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਸੋ ਇਸ ਬੰਦਸ਼ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਲਸਾ
ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ੧੨ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੨੦ ਨੂੰ ਜਲਿਆਂ ਵਾਲਾ
ਬਾਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਰੀ ਕਾਨਫ੍ਰੈਸ ਕਰਨ ਦਾ
ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ
ਸਿਵਾਏ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾਂ
ਪੁਜਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਡਰਦੇਹਰ ਹਰ ਕਰਦੇ ਜਲਿਆਂ ਵਾਲੇ
ਬਾਗ ਦੇ ਲਾਗਿਉਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੇ ਸਨ, ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ
ਬਰਤਣ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਕੇ ਭੀ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਭੁਂਡੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤ
ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੇ ਚਾਨਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੇ ਗੈਸਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ

ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ । ਪਰ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ
ਬਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਐਤਵਾਰ ਸਵੇਰੇ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਰਾਗੀ
ਨਾ ਪੁਜਨ ਕਰਕੇ ਨੀਵੀਂ ਗਲੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਆਸਾ
ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਸੰਗਤ ਭਾਵੇਂ ਬੋੜੀ ਸੀ ਪਰ
ਫੇਰ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸਾਂਝੀ ਵਾਲ ਅਪਨੇ ਕੰਮ ਨੂੰ
ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਭਾਗ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ 'ਬੀਰ' ਨੇ ਖੜੇ ਹੋਕੇ ਕਿਹਾ
ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਇਹ ਓਹ ਜਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ
ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕੀ ਅਪਨੇ ਹਕਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਕੱਠੇ
ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ
ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਦੇਖੀਏ ਇਹ ਲੋਕੀ
ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਅਪਨੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਭੀ
ਤਿਆਰ ਹਨ । ਸੋ ਹੱਕ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੇ ਅਜ ਲੰਗਰ
ਵਾਸਤੇ ਮੰਗਵੇਂ ਬਰਤਨ ਭੀ ਦੇਨੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ।
ਅਸੀਂ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਨਾਂ ਕਿ
ਪਿਆਰ ਹੈ । ਨੀਵੀਂ ਗਲੀ ਦੇ ਪੇਮੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਏਹ ਸੁਣ ਕੇ
ਝੱਟ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਬਰਤਨ ਭੇਜ ਦਿਤੇ । ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ
ਛੇਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਝੱਟ ਲੰਗਰ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ
ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ । ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ
ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਪ੍ਰਸਾਦੇ ਛਕਾ ਕੇ
ਫੇਰ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਉਂਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਖਾਲਸਾ
ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਹੋਰ ਮੁਖੀ ਸਜਨ ਮਾਝੇ ਦੇ ਵੀ ਪੁਜ ਗਏ ਸਨ ਤੇ
ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜ਼ੀਠੀਆ, ਸ: ਮੰਗਲ

ਸਿੰਘ ਰਈਸ ਕੋਟ ਸਿਰਾ, ਸ: ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਕੀਲ
 ਅੰਬਾਲਾ ਤੇ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਭੀ
 ਅਪਨੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚੇ ਹੀ ਡਡ ਕੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ, ਖਾਲਸਾ
 ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਪੁਜਨ ਵਾਸਤੇ
 ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਕਰੇ ਦਿਤਾ ਤੇ ਸੀ ਮਾਨ ਬਾਵਾ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ
 ਜੀ ਪੋਛੈਸਰ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ਲੜਕਿਆਂ
 ਦੇ ਭਾਰੇ ਜਥੇ ਦੇ ਆ ਗਏ । ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ,
 ਸਿੰਘ ਭੀ ਏਹਨਾਂ ਵਲ ਦੇਖਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੁਜ ਗਏ । ਸ੍ਰੀ
 ਮਾਨ ਸ: ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਕੀਲ ਅੰਬਾਲਾ ਨੇ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ
 ਦੀਵਾਨ ਵਲੋਂ ਖੜੇ ਹੋਕੇ ਲੈਕਚਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਪਨੇ
 ਰੈਹਤੀਏ ਰਵਦਾਸੀਏ ਮਜ਼ੂਬੀ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ
 ਪਰ ਕਈ ਵੀਰ ਬੋੜੀਆਂ ਬੋੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਟੁਟਕੇ ਦੂਜੇ
 ਮਜ਼ਬਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਨ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
 ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਨੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਕੇ ਰਹਿਨ
 ਕੋਈ ਦਿਨ ਆਵੇਗਾ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਦਿਕਤਾਂ ਦੂਰ
 ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਖਾਲਸਾ ਬਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ
 ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਪਰੇ ਪਰੇ ਦੁਰਕਾਰਨ, ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ !
 ਮੁਸਲਮਾਨ ਧਕੇ ਮਾਰਨ, ਡਰ ਨਹੀਂ ! ਈਸਾਈ ਨੇੜੇ ਨਾ
 ਢੁਕਨ ਦੇਨ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ, ਦੁਖ ਓਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ
 ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਜਾਣੂ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ
 ਵਿਚੋਂ ਉਠਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਂ ਨਾਲੇ ਅਜੇ
 ਵੇਲਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਡੀਟਰ
 ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਪੰਡਤ, ਦੀਨਾ ਨਾਬ ਜੀ ਭਾਈ ਬਹਾਦਰ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਕੀਮ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਹੋਏ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨੀਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਏਹ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਭਾਈ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰਨੀ ਅਪਨੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਕਟਨਾ ਹੈ। ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਕੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਏਸ ਗਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ, ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਲੈਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਬਾਦ ਏਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪੁਜਾਰੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾ ਵੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਯਾਤਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਇਤ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੌਂਹ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਨਿਯਮ ਭੀ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਜ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਜਥੇ ਨੂੰ ਦਸ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪੈਹਲੇ ਰੋਕਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਕਲਗੀਪਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਪੁਜਾਂਗੇ।

੧੨ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਬਾ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਏਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਢੇਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥਦਾਰ ਅਪਨੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਯਾਤਰਾ ਵਾਸਤੇ ਆਗਏ। ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਸੌਧਕੇ ਜਥਾ ਯਾਤਰਾ ਵਾਸਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਘੰਟੇ ਘਰ ਪੁਜਨ ਤਕ ਸੰਗਤਾਂ ਹਜਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਛੇ ਗਈਆਂ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਜਥਾ ਭੀ ਪੁਜ ਪਿਆ। ਜਥਾ
 ਜਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ
 ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਚਾਲੇ ਪਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ
 ਸਾਹਿਬ ਜਥੇ ਦੇ ਪੁਜਨ ਤੋਂ ਪੈਹਲੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸੈਕਤਿਆਂ ਦੀ
 ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅਗੇ ਹੀ ਪੁਜ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਥਾ ਸ੍ਰੀ
 ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਆਬਿਆ ਜਾ
 ਬੈਠਾ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸ਼: ਹਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗਲ ਵਿਚ
 ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਜਥਾ
 ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਲੈਕੇ ਹਾਜਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਪ ਅਰਦਾਸਾ
 ਕਰਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਵਰਤਾਓ, ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ
 ਕਿ ਅਗੇ ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਤਿਨ ਵਾਰ
 ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹੋ ਉਤਰ ਦਿਤਾ।
 ਹਾਰਕੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ
 ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਕੇ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਇਆ ਤੇ ਕੜਾਹ
 ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
 ਝਬਰ, ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੁਚਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ
 ਆਏ ਸਨ। ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਏਹ ਸੁਣਕੇ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ
 ਦਾ ਜਥਾ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ ਹੈ ਝਟ ਪੁਜੇ ਤੇ ਏਹਨਾਂ
 ਨੇ ਕਿਹਾ ਠੈਹਰੋ ਸਾਨੂੰ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋ ਗਲਾਂ ਕਰ ਲੈਣ
 ਦਿਓ। ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਚੁਹੜ ਕਾਨਾ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠਨ
 ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸਬਦ ਪਾੜ੍ਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਈ
 ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝਬਰ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਤੇ
 ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਸੰਗਤਾਂ

ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਤਾਉਣਾ ਤਾਂ
ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਾਉਂਦੇ । ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ
ਅਰਦਾਸਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਹ ਇਤਰਾਜ
ਕਰਨ ਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਝਟ ਹੋਰ ਦੇਗ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ
ਤੇ ਛੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੰਬੀ ਸਾਹਿਬ
ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਕੇ ਵਰਤਾ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ।
ਗਰੰਥੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ-ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ
ਸਕਦਾ, ਜੋ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ।

ਸੰਗਤ-ਹਛਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਾਕ ਲੀਤਾ ਜਾਏ ਜੋ
ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਲੀਤਾ
ਗਿਆ ਤੇ ਏਹ ਹੁਕਮ ਆਇਆ:

ਮੇਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩ ਦੁਤੁਕੀ

ਨਿਰਗੁਣਿਆ ਨੌ ਆਪੇ ਬਖਸ਼ਿ ਲਏ ਭਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਕੀ ਦਿਵਾ ਲਾਇ ॥ ਸਤਿਰੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਉਤਮ ਹੈ
ਭਾਈ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ੧ ॥

ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਗੇ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਏ,
ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਵਾਇਆ
ਕੁਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝਬਰ ਦੋ ਕਹਿਣ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗਰੰਥੀ
ਤੇ ਛੇਰ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ
ਪਿਛੋਂ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਗਢੇ ਲਾਏ । ਇਸ (੨੫) ਵਿਚ
ਗਰੰਥੀ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਏ ਗਏ । ਏਥੋਂ ਜਥਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ
ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜਾ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਜਾਰੀ ਦਰਬਾਰ

ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਨਸ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ
ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਾ ਖਾਣਾ ਪਵੇ। ਦੀਵਾਨ ਸਜ ਗਿਆ,
ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬੂ
ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੋਰੀਅਨ ਖਾਂ ਕਾਲਜ ਬੈਠ ਗਏ।

ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਅਮਰ
ਸਿੰਘ ਜੀ, ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲੈਕਚਰ
ਹੋਏ, ਕਿ ਪੁਜਾਰੀ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚੋਂ ਨਠ ਗਏ
ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਤਨਖਾਹੀਏ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਉਹ
ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਕੇ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਾਉਂਦੇ ਉੱਨਾਂ
ਚਿਰ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ
ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ੨੫ ਮੰਗਲ ਦਾ ਸੇਵਕ ਜਥਾ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ
ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਉਹ ਇਸ ਕਬਜ਼ੇ ਨੂੰ ਨਾ
ਛਡਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਪੁਜਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੁਆਫੀ ਨਾ
ਮੰਗਣ। ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਜਦ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ
ਉਠਦਾ ਨਾ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਨੇ ਝਟ ਅਪਨੇ
੧੭ ਸਾਂਝੀ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ 'ਤੁਸੀਂ' ਇਸ ਸੇਵਾ
ਵਾਸਤੇ ਡਟ ਜਾਓ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਲ ਬਚੇ ਆਦ ਦਾ ਸਾਰਾ
ਪਰਬੰਧ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਆਪ ਕਰੇਗੀ। ਭਾਈ ਸੰਗਾਰਾ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਮ
ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਚਰ ਦੇ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ
ਕਰਨ ਤੇ ਭੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਬਨਾ ਦਿਤਾ।
ਭਾਈ ਛੇਰਾ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਅਜੀਤ ਅਕਾਲੀ ਜਥਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ
ਉਹਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਬੀਠ

ਜੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਭੁਜੇ ਹੋਏ ਬਦਾਮਾਂ(ਛੋਲਿਆਂ) ਦੀ ਬੋਰੀ ਰਖੀ
 ਗਈ ਜੋ ਆਏ ਗਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਜ਼ਹਿਰ
 ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ
 ਤੇ ਚੁੜ੍ਹੇ ਚਮਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਏ, ਜ਼ੈਹਰ ਦੇ ਸਿਖ ਹਿੰਦੂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਇਸ
 ਜਥੇ ਨੂੰ ਕਢਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੇ
 ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਏਹ ਖਬਰ ਇਕ-ਦਮ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਜ਼ੈਹਰਾਂ ਵਿਚ
 ਫੈਲ ਗਈ, ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਦਾਨੋਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ
 ਸਾਡੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਦਖਲ ਨਹੀਂ
 ਦਿਤਾ, ਸਗੋਂ ੪ ਦਿਨ ਜਥਾ ਅਪਨੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਡਟਿਆ ਰਿਹਾ
 ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਉਡਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ
 ਦੇ ਲੋਕੀ ਕਠੇ ਹੋਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਚੁੜਿਆਂ ਚਮਾਰਾਂ
 ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਭਜਾ ਦੇਣਗੇ। ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਏਹ ਭੀ
 ਕੇਹੜੇ ਘਟ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਭਾਈ ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਹੀ
 ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਤਾਂ ਕੀਹ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੇਲੇ
 ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਮਜ਼ੂਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ੩੨ ਤੇ ੩੪ ੨੩ ਨੰਬਰ
 ਪਲਟਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾੜੇ ਦੇ ਕਈ ਮਜ਼ੂਬੀਆਂ ਦੇ
 ਜਥੇਦਾਰ ਪੁਜੇ ਸਨ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ, ਘਾਲਨਾ ਨਾ, ਜੇ ਮੌਕਾ
 ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਜਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਨਤੀ ਵਿਚ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ
 ਜਥੇ ਦੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਪੁਜ ਪਵਾਂਗੇ। ੪ ਦਿਨ ੫੦ ਸਿੰਘ
 ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਰਹੇ, ੪ ਦਿਨ ਲੰਗਰ ਭਾਈ ਢੇਰਾ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਪਨੇ ਜਥੇ ਵਲੋਂ ਪੁਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਏਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ
 ਸ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝਬਰ, ਸ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਚੁਹੜ ਕਾਨਾਂ,
 ਭਾ: ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ੧੨੫) ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸਿਰੋਪਾ ਵਜੋਂ

ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਲ ਕੀ ੪ ਦਿਨ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਟੀ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਸਰਬਰਾਹ ਸ੍ਰਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਰਹੇ । ੪ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ੧੫ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਬਰਾਹ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਨੀਯਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਦਿਆ, ਪੁਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਅਪੜੇ । ਸੰਗਤ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਮਿਲਨ ਸਾਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਬੜੇ ਦੁਸ਼ਕ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਸਾਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੁਣਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ—ਸਰਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ, ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝਬਰ ਭਾਈ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਹਕੀਮ, ਸਰਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭੁਚਰ, ਦੋ ਨਿਹੰਗ, ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਸਰਦਾਰ ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਝਬਾਲ, ਬਾਵਾ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ । ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਮ੍ਰਾਜੂਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਏਹ ਕਾਰਰਵਾਈ ਸੁਨਾਈ ਗਈ । ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜੋ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹੀ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਏਹ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਕੁਝ ਪੁਜਾਰੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਚੂਡਿਆਂ ਚਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਏ ਬ-ਅਦਬੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਉ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੁਸੀਂ ਸੁਭ ਲਓ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ

ਨਸਾ ਦਿਓ।

ਅਕਾਲੀ ਛੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੁਰਜ ਦੇ ਕਈ ਨਿਹੰਗ, ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਚੁਕ ਤੇ ਖੂਨੀ ਝੰਡਾ ਲੈਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਆ ਬੈਠੋ। ਏਧਰ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਨੇ ਭੀ ੨੫ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਦਸਤਾਰਾ ਸਜਾ ਅਕਾਲੀ ਬਨਾ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਲਾ ਦਿਤਾ, ਬਾਬਾ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟੀ ਵਾਲੇ ਏਸ ਖਬਰ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪੁਜ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝੋਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਇਕ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਕਬੋਲ ਬੋਲਨ ਲਗ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਤਨਖਾਹੀਏ ਠਹਿਰਾਕੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਨੀ ਪਈ। ਬਾਬਾ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ੪ ਘੰਟੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਏਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੀਵਾਲੀ ਤਕ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਪੰਚ ਸੰਟੂਲ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਰਹੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਚ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਕੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੁਚਰ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਉਤਾਰਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਜਦ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਰੋਕਿਆ। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੋ ਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਜੜ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ। ਏਹ ਫਸਾਦ ਵਧਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਵਿਚ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੁਲਾਹ ਕਰਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ

੧੫੫.

ਲਿਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਖਾਲਸਾ ਬਣਾਦਰੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਜਥੇ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹਟਾਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਟਰਲ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਮਾਝਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ। }

ਹੋਰ ਗੁਰਧਾਰਿਆਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਜੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਪਿਛੋਂ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸਾਂਝੀ ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਏ। ਪੰਜ ਭੀ ਹੁਣ ਜਾਗਰਤ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਸੁਧਾਰਕ ਜਥੇ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦੰਧ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਦੰਧ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਬਜ਼ੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

ਖਾਲਸਾ ਦੁਦਰੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪਾਰਟ ਅਵਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਦੰਧ ਹੇਠ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਐਣ ਤੇ ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋਸਕੇ। ਸ੍ਰੀ ਕੈਸ ਰੜ ਸਾਹਿਬ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੀਡਰ ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੰਗਲ ਚੋਰਾਂ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਚਿੰਤ ਸਿੰਘ ਦੁਲੈਹੜ ਜਥੇ ਲੈ ਕੇ ਪੁਜੇ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕਾਂਢੇ। ਪੰਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਠ ਤੇ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਰੰਗ ਸਰ ਜੈਤੇ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ ਆਦਿ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਤੇ ਇਵੇਂ ਇਹ ਜਥਾ ਪੰਜ ਦਾ ਇਕ ਨਰੋਆ ਅੰਗ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਖੁਲ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ

੧੫੯

ਅਜੇ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪਾਨੀ ਭਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸੀ ।

ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ

ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹਿਤ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਨੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਲਹਿਰ ਚਲੈਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੀਵਾਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਜਥੇ ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਨ । ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਫਸਾਦ, ਮੁਕਦਮੇ ਬਾਜ਼ੀ ਆਦਿ ਤਕ ਭੀ ਨੈਬਤ ਪੁਜੀ ਪਰ ਅੰਤ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੀ ਜਿਤ ਹੋਈ । ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸਰਹਾਲਾ, ਜਥੇਦਾਰ ਢੇਰਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੂਤੀ ਦਲੇਲ ਸਿੰਘ ਜਮਸ਼ੇਰ ਜਮਾਦਾਰ ਈਸ਼਼ਰ ਸਿੰਘ ਸਰਹਾਲ ਕਾਜ਼ੀਆਂ, ਸ਼ਾਹ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਢੇਸੀਆਂ, ਗਿਆਂ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੌਮੀ ਫਕੀਰ, ਸ਼ਾਹ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਾਹ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਾਹਲ ਪੁਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਬੱਬੀਹਾ ਭਾਈ, ਸ਼ਾਹ ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸੁਬੰਧੀ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਖਾਸ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਇਆ ।

ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦੰਧ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹਥ ਆ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਵਿਰੁਧ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਕਢੇ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਿਛੋਂ ਹਰ ਨੀਚ ਉੱਚ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਲੰਗਰਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਆਦਿ

ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਲਾਕੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਵਿਚ ਖਾਸ ਉਦਮ ਕੀਤਾ। ਪਰਚਾਰ ਹਿਤ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭੇਜੇ ਤੇ ਅਛੂਤ ਉਪਾਰ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਯੂ.ਪੀ ਸੀ ਪੀ ਬਿਹਾਰ ਆਦਿ ਵਿਚ ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾਣ ਦੀ ਲਹਿਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਯਤਨ ਦੇ ਸਦਕੇ ਲਖਾਂ ਅਛੂਤ ਸਿਖੀ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਆ ਗਏ।

ਤਖਤ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੂ

੧੯੩੫ ਵਿਚ ਇਹ ਲਹਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਗਈ ਕਿ ਅਛੂਤਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਲੀਡਰ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਆਪਣੇ ਕਰੋੜਾਂ ਅਛੂਤ ਸਾਬੀਆਂ ਸਨੇ, ਸਿਖੀ ਝੰਡੇ ਮੌਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਅਛੂਤ ਉਪਾਰ ਕਾਨਫ੍ਰੈਸ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਰਖੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਲੀਡਰਾਂ ਤੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਸਜੇ ਅਛੂਤ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਛੂਤਾਂ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੂੰ ਵਰਗ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸਿਖ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਰਗਾਂ ਹੀ ਵਰਤਾਓ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਿਛੇ ਕਰਨਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਕੇ ਪਰਖ ਲਓ ਤੇ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਹੀ ਸਿਟਾ ਕਢ ਲੋ ਵੇਗੇ।

ਸੋ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦ ਕਰ ਦੇ ੧੦੦ ਸੌ ਤੋਂ ਵਧੀਕ

ਸਾਬੀਆਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਅਰੰਭ ਦਿਤਾ ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਅਸਰਾਂ ਕਾਰਨ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਨਿਭਾਇਆ ਤੇ ਇਹੋ ਇਹ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਖ ਬਨਾਉਂ ਰਹਿ ਗਈ।

ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਭੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜਥਾ ਪਟਨਾ, ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਅਛੂਤ ਉਸਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਸੀ ਉਥੋਂ ਭੀ ਪੰਜ ਅਛੂਤ ਲੀਡਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਸ ਕਾਨਫੰਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਦੇ ਗਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰੇ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸਿਖੀ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਲੈ ਆਂਦਾ।

ਜਦ ਇਹ ਪੰਜੇ ਲੀਡਰਾਂ ਸ੍ਰੀ 'ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਿਛੋਂ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਨ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗਏ। ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਗ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਜਦ ਇਹ ਖਬਰ ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਇਸ ਅਪਮਾਨ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਖਾਲਸਾ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਨੇ ਸੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ

ਦਖਲ ਦੇਵੇ ਪਰਸੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਸੀ
ਕਿ ਉਹ ਤਖਤ ਸੈਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਬਾਦਰੀ ਦੇ ਲੀਡਰ ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਬੀਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੇ ਰਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਬਾਦਰੀ
ਦਾ ਜਥਾ ਲੈਕੇ ਇਸ ਰੋਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਜਣਗੇ। ਸੋ
ਆਪ ਮੋਟਰ ਰਾਹੀਂ ਜਥਾ ਲੈਕੇ ਚਲ ਪਏ। ਜਥੇ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ
ਸਰਦਾਰ ਰਣਪੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਕਤ੍ਰ ਹਰਵੰਤ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ.
ਸਨ। ਜਥੇ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਰਨੈਲ ਦਸ਼ਮੇਲ
ਫੈਜ ਪ੍ਰੋ: ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਮਾ: ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਆਲ
ਇੰਡੀਆ ਬਾਬਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਮਹੁਬੀ ਦਲ ਆਦਿ ੨੫
ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਜਥੇ ਦਾ ਅਰੰਭ ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀਰ
ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਸ਼ੇਖਪੁਰਾ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਜਥੇ ਵਾ ਪ੍ਰੋਗ-
ਰਾਮ ਇਹ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹਰ ਰਾਹ ਵਿਚ
ਐਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਕੀਤਾ।
ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਤੇ ਦਿਨੇ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਪਹਿਲਾ
ਦੀਵਾਨ ਸ਼ੇਖਪੁਰਾ ਦੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਥਾ ਲਾਹੌਰ ਪੁਜਾ ਤੇ ਗੁ: ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਸਿੰਘਣੀਆਂ
ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਫੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਸੰਗਤਾਂ
ਵਲੋਂ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ
ਦੀ ਲਹਿਰ ਕਾਢੀ ਫੈਲ ਗਈ ਇਵੇਂ ਇਹ ਜਥਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਅੰਬਾਲਾ, ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਦਿਲੀ
ਲਖਨਊ, ਕਾਨਪੁਰ ਆਦਿ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਂਦਾ ਤੇ ਏਕਤਾ।

ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜਾ ਇਥੇ
 ਖਾਲਸਾ ਬੁਦਰੀ ਵੱਕੋਂ ਇਕ ਭਾਰੀ ਕਾਨਫੰਸ ਦਾ ਐਲਾਨ
 ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਲਕਤੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ
 ਰਈਸ ਬਾਵਾ ਲਧਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ
 ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਇਆ ਜਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘਾਂ
 ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪੁਜਾ ਤਾਂ ਪੁਜਾ-
 ਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈਣ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ
 ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ
 ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੀਵੀਂ
 ਜਾਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਤੇ ਭਾਈ
 ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਨਖਾਹੀਏ ਹੋ
 ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਹਤਕ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸੋ ਜਦੋਂ ਤਕ
 ਤੁਸੀਂ ਤਨਖਾਹ ਨਾ ਬਖਸ਼ਾਓ ਤਦ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ
 ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਵੇਂ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ
 ਖਾਲਸਾ ਬੁਦਰੀ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਕੁਝ
 ਸਿਆਣੇ ਸਿੰਘ ਭੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ
 ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਕੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਦਿਲੀ ਦਾ ਸਬੂਤ
 ਦਿਤਾ ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕਿਸੇ ਭੀ ਜਾਤੀ
 ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਅਗੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ।

ਕਾਨਫੰਸ ਦੇ ਭਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਅਛੂਤਾਂ ਨੇ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਬਾਵਾ ਲਧਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ
 ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਣ ਤੇ ਕਿ ਸਿਖਾਂ
 ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੀਚ ਉਚ ਨਹੀਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਅਛੂਤ ਸਿੰਘ ਸਜ਼ਗਏ ਤੇ

ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਦਾਦ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਿਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਗਜ਼ੋਕਟਿਵ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਲੈਕੇ ਅਛੂਤ ਉਪਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਹੈਤਾ ਕੀਤੀ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਹਥੋਂ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਉਹੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਾ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ ।

ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਕਾਂਗੜਾ ਮੰਡੀ ਸਕੇਤ ਆਦਿ ਵਿਚ ਭੀ ਅਛੂਤ ਉਪਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਭੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।

ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਵਲੋਂ ਅਜ ਕਲ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕਮੇਟੀਆਂ ਕਾਇਮ ਹਨ । ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਹੈਡ ਆਫਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਘੇ ਲੀਡਰ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਤੇ ਉਚੇ ਉਚੇ ਉਹਦਿਆਂ ਤੇ ਅਫਸਰ ਨੀਅਤ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ, ਹਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਆਦਿ ਲਈ ਸਿਰ ਤੋੜ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਨੌਣ ਵਾਲੀ ਚੋਨਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਨਾਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਸਾ ਮਿਲ ਸਕੇ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ
ਉਹਦੇਦਾਰ ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਧਾਨ—ਸ਼: ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੀ.ਏ. ਮੈਂ: ਸ਼੍ਰੋ: ਕਮੇਟੀ
ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ—ਜਮਾ: ਈਸ਼ਵਰ ਸਿੰਘ ਸਰਹਾਲ ਕਾਜ਼ੀਆਂ
ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ—ਸ਼: ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ।
ਜਨਰਲ ਸਕੱਤ੍ਰੁ—ਗਿ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ.
ਸਕੱਤ੍ਰੁ—ਮਿਸਤਰੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ।

ਖਜ਼ਾਨਚੀ—ਸ਼: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ।

੧. ਅੰਤਿੰਗ ਮੈਂਬਰ—ਸ਼: ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ
੨. ਸ਼: ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਅੰਬਾਲਾ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ
੩. ਸ਼: ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ
੪. ਸ਼: ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ
੫. ਸ਼: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ. ਬੀ. ਟੀ.
੬. ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੰਗਲ
੭. ਸ਼: ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ
੮. ਗਿ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ
੯. ਸ਼: ਦਲੇਲ ਸਿੰਘ ਜਮਸ਼ੇਰ ਜਾਈਪਰ
੧੦. ਜ: ਬਚਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੁਲੈਹੜ
੧੧. ਗਿ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਰਕਾ
੧੨. ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ
੧੩. ਸ਼: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ
੧੪. ਸ਼: ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੇਰਕਾ

੧੫. ਠੋੜਦਾਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ।

੧੬. ਗਿਆਨੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

੧੭. ਸ਼: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅੰਬਾਲਾ।

੧੮. ਜਬੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ

੧੯. ਸ਼: ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜਗਤ੍ਰੁਪੁਰੀ ਜਲੰਧਰ

੨੦. ਮਿਸਤਰੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲੇ

੨੧. ਗਿ: ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ

੨੨. ਸ਼: ਸੁਬੰਗ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰਬਲਾ।

੨੩. ਸ਼: ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ

੨੪. ਸ਼: ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੂਨਾ।

੨੫. ਸ਼: ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਕਰਾਚੀ ਵਾਲੇ

੨੬. ਗਿ: ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ 'ਮਸਕੀਨ' ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ।

੨੭. ਸ਼: ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਜੀਬ।

੨੮. ਸ਼: ਚੇਤੰਨ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ

੨੯. ਸ਼: ਮਿਸਤਰੀ ਹਰੀਸਿੰਘ

੩੦. ਸ਼: ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਾਹੜ ਪੁਰ

੩੧. ਸ਼: ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੈਨਸ਼ਨਰ

੩੨. ਕੈਪਟਨ ਧਰਮ ਸਿੰਘ

੩੩. ਜਬੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

੩੪. ਸ਼: ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ

B-1529

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ

ਸ਼: ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ.

ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ

ਪਧਾਨ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ

ਲੀਗ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪੰਜਾਬ